

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Mateja HAVLIČEK KONJAR

**PREDLOG UREDITVE OBMOČJA
STAREGA GRADU V SMLEDNIKU**

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Mateja HAVLIČEK KONJAR

**PREDLOG UREDITVE OBMOČJA STAREGA GRADU
V SMLEDNIKU**

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

**PROPOSAL PLANNING AREA OF THE OLD CASTLE
IN SMLEDNIK**

GRADUATION THESIS
University Studies

Ljubljana, 2016

Diplomsko delo je zaključek Univerzitetnega študija Krajinske arhitekture.

Študijska komisija Oddelka za krajinsko arhitekturo je za mentorja diplomskega dela imenovala prof. dr. Ano Kučan in za recenzenta prof. dr. Nadjo Zgonik.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof. dr. Davorin GAZVODA
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta,
Oddelek za krajinsko arhitekturo

Član: prof. dr. Ana KUČAN
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta,
Oddelek za krajinsko arhitekturo

Član: prof. dr. Nadja ZGONIK
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta,
Oddelek za krajinsko arhitekturo

Datum zagovora:

Podpisana izjavljam, da je diplomsko delo rezultat lastnega raziskovalnega dela. Izjavljam, da je elektronski izvod identičen tiskanemu. Na univerzo neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravici shranitve avtorskega dela v elektronski obliki in reproduciranja ter pravico omogočanja javnega dostopa do avtorskega dela na svetovnem spletu preko Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete.

Mateja Havliček Konjar

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Dn
DK	UDK 711.168:719:728.8:712.2(043.2)
KG	krajinska arhitektura/krajinsko oblikovanje/kulturna dediščina/Grad Smlednik
AV	HAVLIČEK KONJAR, Mateja
SA	KUČAN, Ana (mentor)
KZ	SI – 1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo
LI	2016
IN	PREDLOG UREDITVE OBMOČJA STAREGA GRADU V SMLEDNIKU
TD	Diplomsko delo (Univerzitetni študij)
OP	XII, 71, [4] str., 69 sl., 3 pril., 22 vir.
IJ	sl
JJ	sl/en
AI	Stari grad Smlednik je razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena. Zaradi svojega zgodovinskega, kulturnega in civilizacijskega pomena ter poudarjene krajinske vrednosti ima izjemen pomen za občino Medvode. Od leta 1961, ko so se pričela prva arheološka izkopavanja in sanacije na razvalinah gradu Smlednik, žal ni bilo načrtanih jasnih programskih in strukturnih smernic v zvezi z razvojem gradu in platoja pod njim. Na ožjem območju gradu je prihajalo do gradnje novih objektov, ki so bili stihijsko umeščeni v prostor večinoma z namenom, da bo obnova gradu lažja in prijaznejša, propadanje razvalin pa čim hitreje ustavljeno. Tudi kasneje je zaradi tega prihajalo do obnov in prizidav k novejšim objektom brez vizije, ki bi usmerjala razvoj platoja pod gradom. Predpostavila sem, da bi revitalizacija lokacije s primernimi programi in odstranitvijo vseh motečih dejavnikov, ki motijo doživljanje pojavne vrednosti gradu in odvrtačo pozornost od veličastnih razgledov, oživila zgodovinski pomen gradu, obudila trdnjavski značaj in mu ponovno vrnila osrednjo vlogo v prostoru. Hkrati bi s poznavanjem širše zgodovine gradu in njegove okolice preko informativnih tabel ter z novimi programi, naraščal občutek pripadnosti in povezovanja prebivalcev občine Medvode z gradom.

KEY WORDS DOCUMENTATION

ND Dn
 DC UDC 711.168:719:728.8:712.2(043.2)
 CX landscape architecture/landscape design/cultural heritage/Castle Smlednik
 AU HAVLIČEK KONJAR, Mateja
 AA KUČAN, Ana (supervisor)
 PP SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
 PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Landscape Architecture
 PY 2016
 TI PROPOSAL PLANNING AREA OF THE OLD CASTLE IN SMLEDNIK
 DT Graduation Thesis (University studies)
 NO XII, 71, [4] p., 69 fig., 3 ann, 22 ref.
 LA sl
 AL sl/en
 AL Smlednik Castle was declared as a cultural monument of local importance. Due to its historical, cultural and civilizational importance and its landscape values it has enormous importance for the municipality Medvode. Before the first archaeological excavation and restoration of the castle in 1961, unfortunately no program or structural guidelines concerning the development of the castle were discussed. In the narrow area of the castle new objects were build randomly to support the restoration of the castle in order to stop deterioration of the ruins as soon as possible. I assume that the revitalization of location with appropriate programs and removing all disturbing factors like different architectural objects would give the castle a central role in the area and revived the historical significance and fortified nature of the castle. At the same time, with a wider interpretation of the castels history and its surroundings, as well as new programs, I would like to increas the sense of belonging and recognition of the castle to the whole municipality.

KAZALO VSEBINE

	str.
KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA	III
KEY WORDS DOCUMENTATION	IV
KAZALO VSEBINE	V
KAZALO SLIK	VII
KAZALO PRILOG	XI
SLOVARČEK	XII
 1 UVOD	 1
1.1 PROBLEM	1
1.2 DELOVNA HIPOTEZA	2
1.3 CILJ NALOGE	2
1.4 METODE DELA	2
 2 ZGODOVINA GRADU SMLEDNIK	 4
2.1 POIMENOVANJE GRADU SMLEDNIK	4
2.2 NASTANEK GRADU SMLEDNIK	5
2.3 ZGODOVINSKI RAZVOJ GRADU SMLEDNIK IZ PISNIH VIROV	6
2.4 INTERPRETACIJA STAVBNEGA RAZVOJA GRADU	9
2.5 STOLP	12
2.6 RAZVOJ (KRONOLOGIJA OBNOVE GRADU PO LETU 1960)	13
2.7 OBSTOJEČE STANJE	17
2.8 KALVARIJA POD GRADOM SMLEDNIK	19
2.9 ŠIRŠE OBMOČJE GRADU SMLEDNIK V ZGODOVINI	20
2.10 UGOTOVITVE	21
 3 PROSTORSKA ANALIZA OBMOČJA OBDELAVE	 22
3.1 INVENTARIZACIJA (OPIS OBSTOJEČEGA STANJA)	22
3.1.1 Geološke značilnosti	22
3.1.2 Vegetacijski pokrov	22
3.2 ANALIZE	23
3.2.1 Grad v prostoru glede na naravne danosti	23

3.2.2 Grad v prostoru glede na lokalne danosti	24
3.2.3 Analiza vidnosti in pogledov	26
3.2.4 Analiza slogovnih značilnosti in postavitve objektov na platoju tik ob gradu Smlednik	31
3.2.5 Analiza dostopnosti	33
3.2.6 Analiza smeri vetra	35
4 PROBLEMI V PROSTORU	36
4.1 ZASTIRANJE POGLEDÓV	36
4.1.1 Špelkina vila	36
4.1.2 Gostinski objekt tik ob vrhu gradu Smlednik	37
4.1.3 Gostinski objekt ob vznožju kalvarije	39
4.1.4 Vegetacija	40
4.2 NASIČENOST PROSTORA	42
4.3 POTREBE IN OCENA STANJA	43
5 OHRANJANJE	45
5.1 PROBLEM REKONSTRUKCIJE OBMOČJA GRADU SMLEDNIK	45
5.2 REKONSTRUKCIJA STOLPA	47
6 PREDLOG UREDITVE NEPOSREDNEGA OBMOČJA GRADU SMLEDNIK	49
6.1 KONCEPT PROSTORSKE UREDITVE	49
6.2 OPIS PROGRAMSKE ZASNOVE	50
6.3 PREDLOG UREDITVE OŽJE OKOLICE GRADU SMLEDNIK	53
7 POVZETEK	68
8 VIRI	70
ZAHVALA	
PRILOGE	

KAZALO SLIK

Slika 1: Pogled na grad Smlednik (Panoramio, 2011).	4
Slika 2: Mesta prazgodovinskih najdb v okolici Smledniškega hriba (podloga: TTN 5, 1994; GURS, 2008).	5
Slika 3: Brecljev hrib, geodetska izmera gradišča (ZVKDS, 2006, cit. po Štular, 2013).	6
Slika 4: Valvasorjeva upodobitev Smlednika ob koncu 17. stoletja (cit. po Štular, 2013).	8
Slika 5: Načrt gradu Smlednik iz leta 1610 (Reisp, 1987).	9
Slika 6: Grad Smlednik, stavbna analiza glede na stanje raziskav leta 2013 (Štular, 2013).	10
Slika 7: Razvojne faze gradu Smlednik (cit. po Štular, 2013).	11
Slika 8: Shematski prikaz tipičnega bergfrida (levo) in bivalnega stolpa (desno) (Štular, 2013).	12
Slika 9: Levo: L. Benesch - Vinjeta starega smledniškega gradu, Narodni muzej Ljubljana, Ladislav Benesch (1845- 1922). Desno: Grad Smlednik, stanje leta 1952 ali 1953 (Štular, 2013).	13
Slika 10: Grad Smlednik, zgodovina zemeljskih del na gradu (podloga: geodetska karta, 2002).	14
Slika 11: Zgoraj – pred sanacijo in odstranitvijo podrasti; Spodaj – Stari grad danes, po sanaciji grajskega vodnjaka in večjega dela obzidja ter po temeljitem čiščenju podrasti (Panoramio, 2010).	15
Slika 12: Grad Smlednik, digitalni model reliefa iz lidarskih podatkov (Štular, 2013). Interpretacija: 1 – pravokotna stavba (zahodni propugnaculum); 2 – kvadratna stavba (vzhodni propugnaculum); 3 – ostanki terasiranja ali pobočne erozije; 4 – kamniti suhozid; 5 – grajski jarek; 6 – t.i. globoke poti in / ali gozdarske vleke.	16
Slika 13: Obstoječe stanje (podloga: geodetska karta, 2002).	17
Slika 14: Obstoječe stanje - diplomska naloga, Idejni projekt prenove Starega gradu Smlednik (Markun, 2011).	18
Slika 15: Grad Smlednik, 3R prikaz stanja l. 2007, aksonometričen prikaz iz jugozahoda (Štular, 2013).	19
Slika 16: Pogled na kalvarijo.	19
Slika 17: Območje pozidanosti okolice gradu skozi zgodovino - stoletij ni možno povsem natančno datirati, zato so letnice zgolj okvirne (podloga: TTN 5, 1994, GURS, ortofoto, 2015).	20
Slika 18: Arheološko neraziskano območje - v katerega se ne bi smelo posegati, preden ne bi bile narejene arheološke raziskave (podloga: GURS, 2016).	21
Slika 19: Luknja v južni steni stolpa. Tu je dobro viden drobir, ki pada iz vrha stolpa.	22

Slika 20: Napovedni model geomorfoloških dejavnikov, ki so vplivali na umeščanje gradov v prostor (Štular, 2013).	23
Slika 21: Gradovi vzhodne Gorenjske (Štular, 2013).	24
Slika 22: Navezava gradu Smlednik na lokalne danosti v prostoru (Blažič, 2011).	25
Slika 23: Vidnost iz lokacije Grad Smlednik (Štular, 2013).	26
Slika 24: Pogledi na okoliško pokrajino z razvalin gradu Smlednik.	28
Slika 25: Pogledi na grad Smlednik iz okoliških vasi.	31
Slika 26: Prenovljena Špelkina vila.	31
Slika 27: Gostinski objekt na platoju pod gradom Smlednik.	32
Slika 28: Rekonstrukcija srednjeveških poti (Štular, 2013).	33
Slika 29: Prikaz prometnih povezav in gostota rabe – širše območje gradu Smlednik (podloga: DOF, 2006).	34
Slika 30: Prikaz prometnih povezav in ravni obremenitve na ožjem območju gradu Smlednik (podloga: DOF, 2006).	34
Slika 31: Smeri vetra, ki pogosto piha na gradu Smlednik.	35
Slika 32: Pogled na grad Smlednik iz golf igrišča Smlednik. Špelkina vila z močno rdečo kritino kazi podobo gradu.	36
Slika 33: Pogled na grad Smlednik ob samem dostopu. Obiskovalčevo dožemanje gradu je moteno s Špelkino vilo.	37
Slika 34: Pogled z razvalin gradu na vas Valburga. V ospredju gostinski objekt.	38
Slika 35: Arhitekturni kaos na platoju pod razvalinami viden iz vasi Valburga.	38
Slika 36: Pogled na kalvarijo s ceste zastira nov gostinski objekt.	39
Slika 37: Pogled z vrha kalvarije na kapelico Krvavega znamenja sredi polja.	39
Slika 38: Zgoraj: pred pozidavo novega gostinskega objekta. Spodaj: po zgraditvi novega gostinskega objekta, ki zakriva vidni stik s kapelico Krvavega znamenja.	40
Slika 39: Zastiranje pogledov z vegetacijo - obstoječe stanje.	41
Slika 40: Zgoraj: vegetacija popolnoma zastira pogled na Šmarno goro in Ljubljansko kotlino. Spodaj: vegetacija zakriva pogled na Škofjeloško hribovje in Triglav. Desno: trta zastira prvi vidni stik obiskovalca z gradom.	41
Slika 41: Zgoraj: otroška igrala polnijo prostor. Spodaj: otroci hitro odkrijejo zanimive koticke. Skala na kateri stoji grad je hitro osvojena.	42
Slika 42: Opozorilna tabla in koš za smeti tik ob skali kazita podobo gradu.	43
Slika 43: Problemska karta.	43
Slika 44: Levo: primer dozidave- zunanje lice južne stranice emonskega obzidja na Mirju. Svetli prodniki predstavljajo ločnico med ohranjenim in restavriranim delom zida. Desno: dozidava na Starem gradu; način gradnje je popolnoma drugačen kot nekoč. Ločnica med starim in novim ni potrebna.	46

- Slika 45: Primer rekonstrukcije antičnega gradu iz devetega stoletja - Castilla de Matrera na jugu Španije, je predmet razprav. Ločnica med starim in novim je dobro vidna. Medtem ko izvedeno rekonstrukcijo ljudje močno obsojajo, je projekt dobil prestižno mednarodno arhitekturno nagrado. 46
- Slika 46: Grad Kamen pri Begunjah - primer romanskega stolpa. Temu so v kasnejši dobi naknadno dozidali venec, katerega pri gradu Smlednik ni in je zato njegova zgodovinska vrednost še toliko večja. 47
- Slika 47: Celjski stari grad; primer lesenih stopnic, ki so vodila k vhodu v stolp, ki je bil iz varnostnih razlogov v prvem nadstropju. Predvidevajo, da je bilo prav tako na gradu Smlednik. 47
- Slika 48: Predlog ureditve grajskega stolpa. Notranja "školjka", kot kontrast staremu (svetlejši, čiste linije). Služila bi ojačitvi stolpa in kot razgledna ploščad na samem vrhu. Višina vrha stolpa ne bi bila enaka prvotni iz 15. stol, saj bi stolp preveč izstopal glede na to, da je leseni del, ki je obkrožal stolp popolnoma propadel. 48
- Slika 49: Trdnjavski značaj gradu se izgublja v arhitekturnem balastu. 49
- Slika 50: Smledniški hrib, očiščen arhitekturnega balasta. 50
- Slika 51: Krožna učna pot, ki vodi od Smledniškega gradu čez Šternov hrib na Brecljev hrib, bi pohodnikom z informativnimi tablamami približala zgodovino treh vrhov, ki so med seboj zgodovinsko povezani. 51
- Slika 52: Prikaz krožne učne poti na Brecljevem hribu. Enostaven razgledni plato na vrhu Brecljevega hriba bi bil opremljen s poučnimi informativnimi tablamami. 51
- Slika 53: Območje predvideno za prireditve. 52
- Slika 54: A – arhitekturni kaos na platu pod razvalinami gradu Smlednik, B – plato, očiščen vseh anomalij in pripravljen za novo ureditev, C – prostor, namenjen novemu gostinskemu objektu. 53
- Slika 55: Kopališče na robu Atlantika, delo Alvara Size (Sofia Balters, 2011). 54
- Slika 56: Predlog ureditve ožjega območja na gradu Smlednik (priloga A). 55
- Slika 57: Prvi vidni stik obiskovalca z gradom ob samem dostopu z vzhodne strani – obstoječe stanje. 56
- Slika 58: Prvi vidni stik obiskovalca z gradom ob samem dostopu z vzhodne strani – predlagana ureditev. 56
- Slika 59: Geografska oznaka smeri pogledov na hribe in gore z območja pod gradom Smlednik, pretvorjena v oznake v tlaku. 57
- Slika 60: Čajna hiša in restavracija Boa Nova (Joao Morgado, 2014). 58
- Slika 61: Pogled proti severu – obstoječe stanje. 59
- Slika 62: Pogled proti severu – predlagana rešitev. 59
- Slika 63: Arhitekturni kaos na platu pod gradom Smlednik (Priloga C). 60
- Slika 64: Predlagana ureditev novega, delno vkopanega gostinskega objekta (Priloga C). 60

Slika 65: Zgoraj: Predlogzasnove gostinskega objekta; Spodaj: pogled A in pogled B – na pol vkopan objekt deluje zelo razgibano. Lesena fasada nakazuje, da je objekt del gozda. 61

Slika 66: Manjša ploščad na zahodnem delu med krošnjami dreves. 63

Slika 67: Vzhodni del platoja – obstoječe stanje. 64

Slika 68: Vzhodni del platoja – predlagana rešitev. Primer postavitve umetnin vaških umetnikov - lesene skulpture v spomin na kmečke upore. 64

Slika 69: Maketa - različni pogledi. 67

KAZALO PRILOG

Priloga A: Predlog ureditve ožjega območja na gradu Smlednik

Priloga B: Prerezi

Priloga C: Pogled na grad Smlednik iz vasi Valburga pred in po ureditvi platoja

SLOVARČEK

Bergfrid

Bergfrid opisujejo kot prostostoječi, borbeni stolp, ki se ga običajno najde na gradovih iz srednjega veka v državah nemško govorečega prostora in državah pod nemškim vplivom. Bergfrid je služil kot opazovalni stolp in kot pribežališče v času obleganj (Bergfrid, 2016).

Propugnaculum

Manjša utrdba pred gradom oz. izpostavljen stolp, katerega naloga je bila varovanje dostopa do osrednje grajske stavbe (Stopar, 1998).

Rekonstrukcija

Beseda rekonstrukcija se lahko prevaja kot: obnova, preosnova, preuredba, ponovna zgraditev. Sapač (2008) v svoji doktorski disertaciji razlaga, da se s pojmom rekonstrukcija v mednarodni utemeljeni konservatorski teoriji označuje znanstveno utemeljen postopek, ki s pomočjo analize avtentičnih materialnih, pisnih, slikovnih in drugih virov omogoča ponovno postavitev izgubljenih objektov. Ponovno postavljeni objekt mora biti do zadnje nadrobnosti natančno zgrajen. Uporabljeni morajo biti enaki materiali, konstrukcija in oblika se morata povsem ujemati z izgubljenim originalom. Šele takrat lahko govorimo o rekonstrukciji. Termin rekonstrukcija ne označuje samo postopka ampak tudi rezultat postopka. Rezultat postopka je vselej novogradnja. Vendar po tej definiciji rekonstrukcije niso izvedljive, saj ni nikoli na razpolago dovolj zanesljive dokumentacije. V praksi naj bi tako bil izvedljiv le poskus rekonstrukcije, ki ima zaradi količine in kvalitete upoštevanih podatkov o originalu vselej hipotetičen značaj. Zato v praksi ne moremo govoriti o rekonstrukcijah, ampak o rekonstrukcijskih posegih.

1 UVOD

1.1 PROBLEM

Arheološko najdišče grad Smlednik ima zaradi svojega zgodovinskega, kulturnega in družbenega značaja ter poudarjene krajinske vrednosti izjemen pomen za občino Medvode. Spomeniška pričevalnost opuščenega gradu z ohranjenimi sestavinami je prav zato, ker objekt ni doživel kasnejših baročnih prezidav, zelo velika. V najčistejši obliki nam ponazarja zasnovo in gradbeni razvoj srednje velikega srednjeveškega gradu v osrednji Sloveniji. Le malo vzpetin podobne nadmorske višine (515 m) tako prepriča z obsežnostjo razgleda (Vladimir Levec, 1877-1904). Poleg tega ruševine bogatijo podobo vasi Smlednik in ji dajejo srednjeveški značaj. Grad Smlednik je razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena.

V preteklih letih so na območju gradu potekala restavratorska dela, katerih namen je bil ustaviti njegovo propadanje. Zaradi premajhnega nadzora in zakasnelega konservatorskega načrta je prihajalo do nestrokovnih pozidav na ohranjenih prvotnih zidovih gradu. Prav tako ob tem niso bile začrtane jasne smernice v zvezi z razvojem platoja tik ob gradu v programskem in strukturnem smislu.

Velik problem, ki se kaže na platoju tik ob gradu, je zasičenost prostora z novejšimi objekti in vegetacijo, ki motijo doživljanje pojavnosti dediščine gradu. Novejši objekti z nepremišljeno postavitvijo in slogovnimi značilnostmi, ki ne sodijo na sam grad, kazijo vidno podobo gradu in ga odmikajo od njegove primarne funkcije. Obiskovalčeva čutna zaznavanja so preokupirana in motena z vsemi motečimi dejavniki in informacijami. Motnje so zaznavne tako v neposredni bližini gradu, kot tudi ob opazovanju gradu iz okoliških vasi. Veličina gradu, monumentalnost, robustnost, surovost, arhaičnost in duh 15. stoletja, ki jih grad ima, se izgublja v kaosu arhitekturnega brezvladja. Doživljanje gradu kot strateške točke je na platoju tik pod vrhom gradu nemogoče, saj zasajena bujna vegetacija na samem robu platoja z zastiranjem pogledov na okoliško pokrajino, preprečuje obiskovalcu širše dožemanje prostora.

Objekti v neposredni bližini gradu so bili stihijsko umeščeni v prostor, vodili pa so jih kratkoročni interesi, ki se z leti niso izkazali za uspešne. Tako se gostinski objekt pod vrhom gradu spopada z rentabilnostjo. Najemniki se menjajo, saj z zaslužkom ne morajo pokriti niti najemnine. Špelkina vila, ki je nekoč imela funkcijo spravila orodja, pa je danes prostor namenjen zaključenim družbam. V tem primeru se poraja vprašanje, katera dejavnost sodi na sam grad in katero bi bilo smiselno ohraniti.

Problem se kaže tudi v zasičenosti prostora z manjšimi elementi kot so igrala, informativne table in smetnjaki. Ti so po nepotrebnem ali nepremišljeno postavljeni v prostor tik ob gradu in odvrčajo pozornost od veličastnih razgledov. Prav tako ni nikjer zaslediti informacij, ki bi opozarjale na razglede oz. obiskovalca usmerjale in spodbujale k poznavanju širše okolice.

Kapelice križevega pota, ki so pomemben del ožjega območja gradu, so v večernih in nočnih urah osvetljene in tako rušijo hierarhijo zgodovinskih objektov na smlediškem hribu. Ker same razvaline gradu niso osvetljene, se poraja vprašanje ali bi jih bilo smiselno osvetliti oz. umakniti osvetlitev kapelic, da bi se hierarhija ponovno vzpostavila.

Ukvarjali se bomo z vprašanjem, kako v grad in v neposredno okolico vpeti nove programe, ne da bi pri tem bistveno spremenili pojavnost in značaj gradu. Namen uvajanja novih programov je obuditi zgodovinski pomen gradu Smlednik, ga narediti vidnega prek ponovne, v sodobno življenje vpete rabe, s čimer bi do izraza prišla tudi razprostrta veduta, trdnjavski (obrambni in razgledni) značaj samega gradu in drugi potenciali, ki jih Stari grad Smlednik ima. Hkrati bi bilo smiselno zadovoljiti potrebe mladih družin, ki jim grad Smlednik zaradi ravno prav dolge poti do vrha in samega doživetja gradu na vrhu, predstavlja eno bolj privlačnih in obiskanih točk v okolici.

1.2 DELOVNA HIPOTEZA

Prave delovne hipoteze zaradi projektne narave diplomske naloge ni moč razviti. V splošnem gre za predpostavko, da bi revitalizacija lokacije s primernimi programi in odstranitvijo motečih elementov, ki kazijo podobo gradu in mu jemljejo osrednjo vlogo v prostoru, oživila zgodovinski pomen gradu, obudila trdnjavski značaj in očistila prostor arhitekturnih anomalij. Nove programe bi bilo možno umestiti v prostor tako, da bi ohranjali značilnosti lokacije. Gledališče na prostem in različne prireditve bi lahko zaživele prav na samem gradu. Tako bi se povečal občutek povezanosti lokalne skupnosti z gradom, ki je v zadnjih stoletjih začel močno bledeti. Prostoru bi dali možnost za povezovanje s kasneje najdenimi arheološkimi najdbami. Lokacija bi bila tako v funkciji medgeneracijskega povezovanja, povečevanja turistične prepoznavnosti, ustvarjanja novih delovnih mest itd..

1.3 CILJ NALOGE

Cilj diplomskega dela je izdelati predlog ureditve območja gradu Smlednik z jasnimi programskimi in strukturnimi smernicami. Predlog vključuje ureditev novih rekreacijskih površin v ožjem območju gradu ter povezave z obstoječimi površinami, ki so namenjene kulturni dejavnosti, počitku, uživanju ob razgledovanju, raziskovanju, igri na prostem. S tem bi grajski hrib Smlednik končno dobil jasne smernice za razvoj lokacije v programskem in strukturnem smislu. Te bi bile povezane z razvojem vasi Smlednik.

1.4 METODE DELA

Diplomska naloga obsega štiri dele. V prvem delu je predstavljena zgodovina gradu Smlednik, interpretacija stavbnega razvoja gradu, kronologija obnove gradu po letu 1960 in obstoječe stanje. Naloga je zahtevala pregled strokovne in poljudne literature. Pri pomanjkljivih oz. bolj natančnih arhivskih podatkih je bilo potrebno sodelovanje z

arheologi iz inštituta za arheologijo, ki so bili v preteklosti aktivni na sami lokaciji gradu in umetnostnimi zgodovinarji z Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. V veliko pomoč mi je bilo sodelovanje z arheologom Benjaminom Štularjem, ki je o gradu Smlednik napisal tudi monografijo Grad Smlednik. Poznavanje zgodovine gradu in njegove okolice je bilo temeljno za razumevanje njegovega obstoja in podlaga za ohranjanje ter urejanje območja gradu. Na koncu je opisano še obstoječe stanje, kjer je bilo v veliko pomoč diplomsko delo Mateja Markuna, v katerem je podroben načrt sedanjega stanja ruševin.

Drugi del diplomske naloge se osredotoča na inventarizacijo in analizo območja obdelave. Gre za analize današnjega stanja, kjer je bilo ključnega pomena delo na terenu. To je zajemalo nekatere bolj podrobne izmere zemljišča, izdelavo preglednih kart, ter opazovanje na terenu. Diplomaska naloga se v tem delu navezuje na diplomsko nalogo Špele Blažič (2011), v kateri so na podlagi analiz oblikovane smernice in ustrezen program za povezovanje objektov kulturne dediščine v vasi Smlednik in Valburga v prepoznavno celoto, s poudarkom na predlogu prenove parka Lazarinijevega dvorca v Valburgi. Ker sta grad Smlednik in Lazarinijev dvorec zgodovinsko zelo povezana, je smiselno, da se v tej diplomski nalogi posvetimo predvsem predlogu prenove gradu Smlednik in tako še dopolnimo Blažičevo delo. Blažičevo delo s povezovanjem kulturnih spomenikov v Smledniku in Valburgi na programski in strukturni ravni stremi k prepoznavnosti kulturne dediščine in naselja kar posledično vpliva na izboljšanje življenja in razvoj turizma v teh dveh krajih.

Tretji del naloge se ukvarja s problemi, ki nastajajo oz. so nastali v prostoru. Izdelana je bila problemska karta, iz katere je moč povzeti stvari, na katere je treba biti še posebej pozoren pri načrtovanju projekta. Potrebe in ocena stanja sta ključnega pomena za izdelavo končne ureditve.

V četrtem delu se seznanjamo s projekti s podobno prostorsko problematiko in problemom rekonstrukcije, ki na koncu pripelje do predloga ureditve območja gradu Smlednik.

2 ZGODOVINA GRADU SMLEDNIK

Materialni ostanki vsaj petstoletne stavbne zgodovine gradu Smlednik, ki je bil v Valvasorjevi dobi že precej časa razrušen, torej je razvalina že vsaj od 17. stoletja dalje, so predmet arheoloških raziskav že od zgodnjih šestdesetih let prejšnjega stoletja. Od takrat izvirajo tudi prvi konservatorski načrti in grajski ostanki, ki so jih izkopali. Strokovne in znanstvene literature o gradu je malo, tako da predstava o samem gradu izvira predvsem iz arheoloških najdb ter izsledkov najnovejših raziskav (Štular, 2013).

Slika 1: Pogled na grad Smlednik (Panoramio, 2011).

2.1 POIMENOVANJE GRADU SMLEDNIK

Otorepec in sod. (1971: 3) navajajo, da se krajevno ime Smlednik v ohranjenih srednjeveških virih omenja v nemški obliki kot Flednic, Vlednic ali Flödnig, ki je povzeta po slovenskem imenu, ki je nastalo iz korena mled, ki pomeni slabo porasel, ali pa po drugi razlagi svetel listnat gozd.

Benjamin Štular (2013: 11) v svoji knjigi pojasnjuje poimenovanje gradu Smlednik. Trenutno uveljavljeno poimenovanje Stari grad (nad Smlednikom) ali celo Stari grad – Smlednik ostaja v uporabi. Prvega uporabljajo domačini, ki ne potrebujejo vsakodnevnega pojasnjevanja, da gre za Stari grad nad Smlednikom in ne npr. za Stari grad nad Kamnikom ali katerega izmed številnih starih gradov v Sloveniji. Drugo poimenovanje je uradno ime spomenika. Štular za potrebe svoje knjige uporablja natančno historično ime: grad Smlednik. Predpono stari je bilo treba dodati šele, ko je bil v tretjem desetletju 17. stoletja v Valburgi zgrajen renesančni dvorec. Zgradili so ga na mestu nekdanje pristave

gradu Smlednik, ki se je sredi 14. stoletja še imenovala dvor pod Smlednikom. Vse dokler je bil grad na hribu v funkciji, je torej nosil ime grad Smlednik.

2.2 NASTANEK GRADU SMLEDNIK

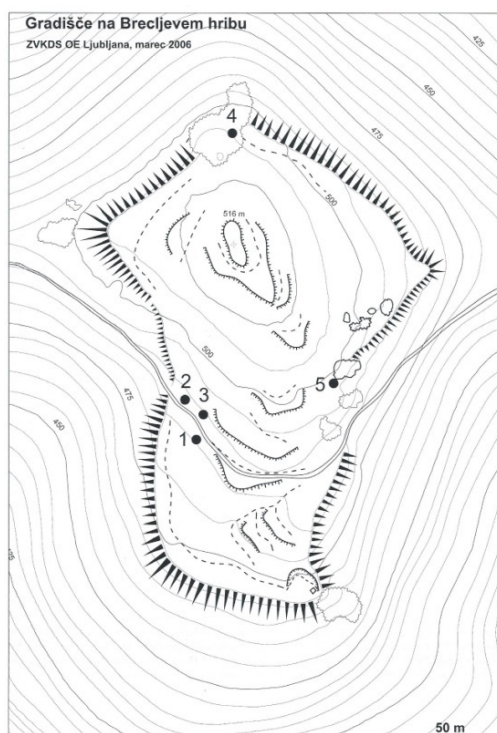
Okolica današnjega Smlednika je bila naseljena že v prazgodovinski dobi, o čemer pričajo najdbe gradišč in grobišč na tem področju. Tudi pri gradu Smlednik so našli sledove prazgodovinskih jarkov in okopov.

Slika 2: Mesta prazgodovinskih najdb v okolici Smledniškega hriba (podloga: TTN 5, 1994; GURS, 2008).

Izkopavanja leta 2011/2012 so prinesla arheološke dokaze o tem, da so se v prazgodovini na tem območju res naseljevali ljudje. Arheologi so izkopali kar nekaj različnih dokazov (odlomke prazgodovinske lončevine, stavbni omet ter živalske kosti), ki pričajo o prazgodovinski aktivnosti (Štular, 2013).

Razen časovno neopredeljenih terasastih izravnjav na severni strani tik pod vrhom Šternovega hriba, ni dokazov o tem, da bi na tem hribu bila prazgodovinska naselbina. Za razliko od sosednjega Brecljevega hriba, kjer so leta 2006 potrdili domneve Simona Rutarja in Jerneja Pečnika, da se je tu nahajala prazgodovinska naselbina. Keramične najdbe, odkrite v koreninah podrtega drevesa so odkrile delček zgodovine, ki priča o poselitvi tega vrha.

Slika 3: Brecljev hrib, geodetska izmera gradišča (ZVKDS, 2006, cit. po Štular, 2013).

V kakšnem odnosu naj bi bili naselbina na Brecljevem hribu in naselbina na smledniškem hribu, še ni povsem jasno. Na podlagi obstoječih najdb ni mogoče z gotovostjo ugotoviti, ali sta bila oba vrhova poseljena sočasno. Petra Vojaković (cit. po Štular, 2013) ugotavlja, da bi si domnevno sočasno poselitev na Smledniškem hribu lahko razlagali kot posledico njune različne namembnosti. Ker je na Smledniškem hribu odličen razgled predvideva, da je bilo to območje namenjeno opazovanju in nadzoru nad rečno/kopensko komunikacijo.

O domnevni funkciji smledniškega hriba govori tudi velikost vrha, ki pred gradnjo srednjeveškega gradu ni presegel nekaj deset kvadratnih metrov. Bil je veliko manjši od Brecljevega hriba, zato se zdi stalna poselitev na njem v smislu naselbine manj verjetna (Štular, 2013).

2.3 ZGODOVINSKI RAZVOJ GRADU SMLEDNIK IZ PISNIH VIROV

Kdaj je na vrhu 515 visokega stožca iz dolomita, z že omenjenimi ostanki prazgodovinskega gradišča, nastal v visokem srednjem veku utrjen grad, iz ohranjenih virov žal ni razvidno. Otorepec in sod. (1971) sklepajo, da morda že v 11. stoletju, ko so imeli na tem območju svoja posestva kranjski in istrski krajišniki iz rodu Weimar-Orlamünde, ki so izumrli ok. 1101. Na vsak način pa je nastanek starega smledniškega gradu mogoče umestiti v dobo Andechsov, ki so za njimi podedovali v tem delu Kranjske obširno posest, ki se je raztezala od prelaza pri Motniku in Trojanah na vzhodu do Kokre, Kranja in Smlednika na zahodu s središčem v Kamniku. Iz Kamnika je vodila stara zelo prometna pot v smeri Smlednik – Škofja Loka – Poljanska dolina in dalje proti Čedadu.

Možno je, da je za zavarovanje te za Andechse pomembne poti nastal na skrajnem zahodnem delu njihove posesti nad cesto utrjen grad, ki je dobil ime po bližnji vasi Smlednik. Leta 1136 se v listini oglejskega patriarha Peregrina med pričami prvič omenja "Wodalricus de Fledinich" t.j. Ulrik iz Smlednika, po čemer Otorepec in sod. (1971) sklepajo, da je takrat stari grad Smlednik, ali verjetno le utrjen stolp, že stal.

Pisni viri začno omenjati Smlednik v začetku 13. stoletja. V raznih listinah 13. in 14. stoletja se omenjajo vitezi imenovani po Smledniku. Ti naj bi izumrli okoli leta 1330. Otorepec in sod. (1971) navajajo, da se grad Smlednik prvič izrecno omenja šele leta 1297, ko je bila na njem izdana neka listina, v kateri smledniški gradiščan Otona iz Planine omenja nekega Ulrika Chropfa. Ta je v imenu Planinskih upravljal grad in zemljiško gospostvo, ki je bilo v njihovi lasti vsaj že konec 12. stoletja. Leta 1328 sta Ulrik in Henrik iz Planine (verjetno zaradi dolgov) najprej zastavila, nato pa prodala grad Smlednik z vsem gospostvom in podložnimi kmeti Frideriku Žovneškemu. Takrat se je začelo v tem delu Gorenjske razvijati gospostvo Žovneških (od 1341 grofov Celjskih), katerega središče je bil grad Smlednik. To gospostvo Celjanov je pri Voklem in Vogljah mejilo na posest velesovskega samostana. Upravljali so ga v imenu Celjanov njihovi gradiščani, ki so imeli svoj sedež na gradu Smlednik. Imena teh gradiščanov so ohranjena v raznih srednjeveških listinah, a o samem gradu v virih ni podatka. Le 1406 izvemo, da je bil Jurij Turjaški zaradi nekega spora s stiškim samostanom od Celjanov zaprt v stolpu na Smledniku. Po smrti zadnjega Celjana 1456 je Smlednik kot vsa ostala celjska posestva in gradovi prešel na Habsburžane, ki so od tedaj postavljali svoje graščine. Do leta 1535, ko je smledniško gospostvo kupil od kralja Ferdinanda znani Janez Kacijaner, se je zvrstilo mnogo takih oskrbnikov.

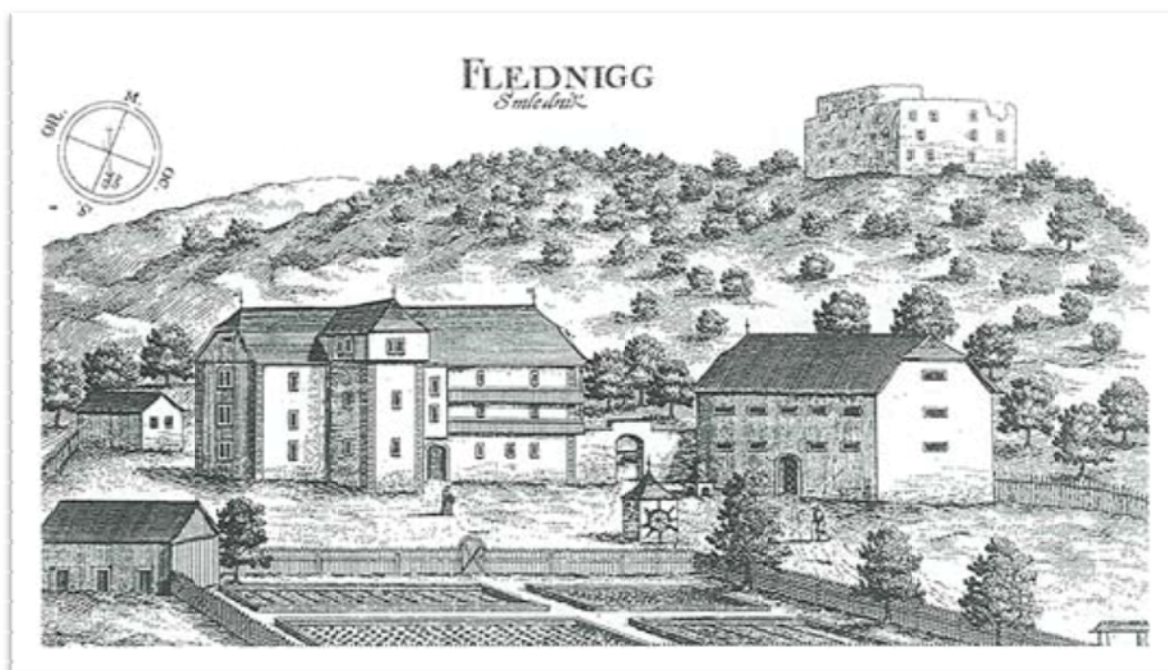
Spomladi 1511, ko je uničujoč potres prizadel Kranjsko, je bil grad Smlednik poškodovan, ni pa bil opuščen tako kot nekateri drugi stari srednjeveški gradovi. Po navedbah Branka Reispa (1987) v čas po potresu sodijo velika restavracijska dela na gradu. Tedaj so zahodni, na obzidje prislonjeni stavbni trakt razširili z novim, vsaj v eno nadstropje dvignjenim poslopjem in tu uredili stanovanjski del gradu, kar dokazujejo na tem prostoru najdeni ostanki poznorenesančnih pečnic (Smole, 1982).

Po Kacijanerjevi nasilni smrti 1538 je Smlednik z ostalimi njegovimi posestvi pripadel zopet deželnemu knezu, ki ga je zaradi Kacijanerjevih dolgov zastavil Turjaškemu, od tega je prešel na barona Brdskega in na Lamberge pa zopet nazaj na Brdske. Vsi ti veliki fevdalci so malo bivali na gradu Smlednik, tu so imeli le svoje oskrbnike, ki so bili razni mlajši plemiči ali plemeniteni meščani (Otorepec in sod., 1971).

Reisp (1987) navaja, da so leta 1515 smledniški podložniki sodelovali v velikem slovenskem kmečkem uporu, zato so morali v bodoče, kakor je vpisano v urbarjih iz leta 1558 in 1559, plačevati svojim gospodom za upor tako imenovani »uporniški denarič«, dva krajcarja. Gradu pa niso zavzeli, saj se Smlednik našteva v poročilu štajerskih deželnih stanov cesarju Maksimilijanu I. med tistimi redkimi mesti in gradovi na Kranjskem, ki jih je plemstvo tudi v višku upora poleti 1515 obdržalo v oblasti.

V sredini 16. stoletja je bil grad popravljen, enako tudi zgrajena pristava, ki je stala na mestu današnjega novega gradu. Med grajskim inventarjem se takrat naštevajo puške, bakren možnar, nekaj sodčkov smodnika, 460 krogel in med drugim tudi dolga vrv, s katero so spuščali jetnike po stolpu navzdol v grajske ječe (Otorepec in sod., 1971).

Baroni z Brda so bili dolga leta zakupniki Smlednika, dokler ga ni 1626 zadolženi cesar Ferdinand II. baronu Pavlu Brdskemu prodal v dedno last skupaj z deželskim sodiščem, ki je bilo vezano na gospodstvo. Ta se je moral kot protestant leta 1635 izseliti, še prej pa je Smlednik prodal grofu Janezu Krstniku Verdu pl. Verdenbergu. Verdenberg je po umiku iz javnega življenja mnogo gradil in verjetno je, da je ravno on zgradil tudi novi smledniški grad v ravnini, ker je stari grad postal že neuporaben za bivanje. Njegov sin je 1652 prodal Smlednik Janezu Herbartu Turjaškemu, ki je 16 let kasneje umrl v velikih dolgovi. Gospodstvo Smlednik je bilo leta 1674 zastavljeno Janezu pl. Pernburgu, sodobniku kranjskega historiografa Valvasorja, ki v svoji "Slava vojvodine Kranjske" poroča, da je bil takrat stari grad že mnogo let staro razpadlo zidovje, kljub temu, da se na sliki še vidijo zelo mogočni ostanki tega gradu s stolpom in ohranjenim drugim nadstropjem (Otorepec in sod., 1971).

Slika 4: Valvasorjeva upodobitev Smlednika ob koncu 17. stoletja (cit. po Štular, 2013).

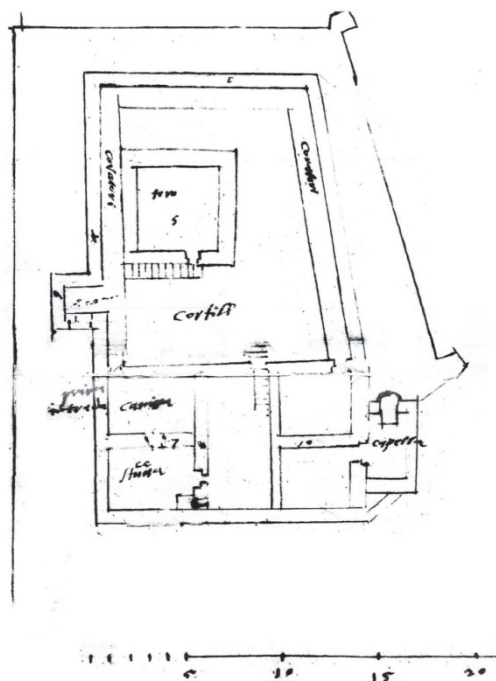
V arhivskih virih je o gradu Smlednik zelo malo slikovnega gradiva. Leta 1679 je Valvasor upodobil stari in novi smledniški grad na bakrorezu. Ob njej je zapisal, da je razvalina Starega gradu že mnogo let staro razpadlo zidovje. Potres, ki je leta 1511 prizadel številne gradove na Kranjskem, je zatrdno prizadel tudi Stari grad Smlednik, čeprav Valvasor tega ne omenja. Obnovitvena dela so takrat na gradu potekala tako, da je propadanje nastopilo

nekoliko kasneje. Iz Valvasorjevega bakroreza je razvidno, da so ostanki ohranjeni do tretjega nadstropja. Na podlagi tega lahko sklepamo, da so grad še vsaj na začetku 17. stoletja varovali pred intenzivnim propadanjem (Štular, 2013).

2.4 INTERPRETACIJA STAVBNEGA RAZVOJA GRADU

Na vrhu po naravi zavarovanega razglednega in kasneje z jarkom utrjenega grajskega hriba je najprej stal poznoromanski stolpasti grad. Ohranjen je le deloma, brez zunanje zidnega plašča. Temeljen je neposredno na dolomitno skalo, grajen na kvadratnem tlorisu premera nekaj več kot 10 metrov. Umetnostni zgodovinar Modest Erbežnik (2011) navaja debelino zidov, ki naj bi presegala 3 metre. V zreli gotski dobi so okrog stolpa obzidali grajsko ploščad v obliki potegnjenega trapeza. Obzidje se je stolpu najbolj približalo na vzhodni strani, zato so v naslednjem obdobju postavili na obzidje prislonjene nove stavbe na zahodni strani, kakor je dopuščal prostor. Po potresu leta 1511 so zgradbe v tem delu še razširili, dvignili vsaj za eno nadstropje in sem prestavili bivalne prostore.

Ker je bilo v 16. stoletju utrjevanje gradov še vseskozi aktualno, so nato z južne in vzhodne strani po renesančnem utrjevalnem principu dozidali zunanji obzidni okvir in ga utrdili s stolpiči. Kakor je razvidno iz računov in tlorisa v vicedomskem arhivu, so grad obnavljali še leta 1610. Gradbena dela je vodil Abondio Donino. S tem je bil gradbeni razvoj Starega gradu Smlednik končan (Štular, 2013).

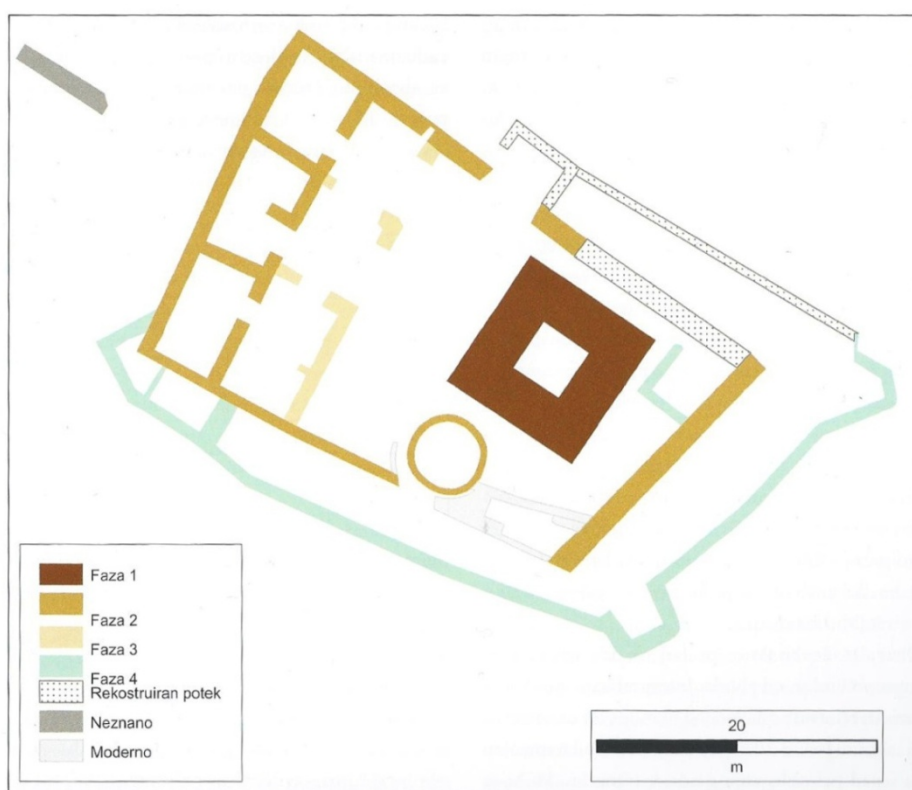
Slika 5: Načrt gradu Smlednik iz leta 1610 (Reisp, 1987).

Po letu 1635 je grof Verdenberg v ravninskem delu v vasi Valburga pozidal in tja prenesel sedež gosposčine. Današnja podoba dvorca je nastala med letoma 1763 in 1779. Takrat je

bil zasajen lipov drevored pred dvorcem in urejen park po francoskem vzoru. Leta 1795 so postali novi lastniki dvorca baroni Lazariniji in ga imeli v lasti do konca II. svetovne vojne. Po vojni je bil dvorec s posestvom nacionaliziran in dolgo časa je bil v njem vzgojni dom. Leta 1990 je družina Lazarini ponovno pridobila del nekdanjega posestva skupaj z dvorcem, ki pa je danes prazen in močno poškodovan (Blažič, 2011).

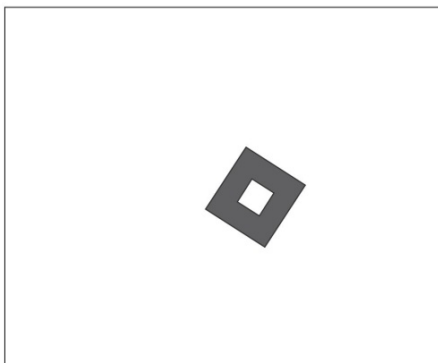
Od sredine 19. stoletja, je bil med ruševinami Starega gradu Smlednik prepoznaven le osrednji stolp. Tako je bilo vse do začetka prvih del na gradu leta 1961. Prvi poskus stavbne analize je nastal šele v začetku sedemdesetih let 20. stoletja. Izdelal ga je Ivan Komelj (1971, cit. po Štular, 2013), eden od utemeljiteljev slovenske kastelologije in konservator – umetnostni zgodovinar. Ta je nastal na podlagi skic in ne kot rezultat načrtnih raziskav. Drugi poskus stavbne analize je izdelal Ivan Stopar (1998). Ta je Komeljevo interpretacijo stavbnega razvoja nekoliko spremenil.

Arheologi so s poglobljenim raziskovanjem grajskih zidov in s pomočjo stavbnih analiz kronološko opredelili faze nastanka gradu. Prišli so do ugotovitev, da je stolp po vsej verjetnosti na samem začetku stal samostojno oz. je bil obkrožen z lesenimi objekti, nato so prizidali notranje obzidje s palacijem. V zgodnjem novem veku so prizidali še zunanje obzidje, medtem pa so se v notranjosti vrstile številne manjše prezidave. V zadnji fazi gradu so morda na vzhodnem delu postavili večjo leseno stavbo (Štular, 2013).

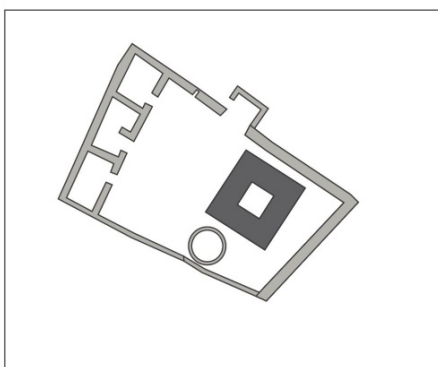

Slika 6: Grad Smlednik, stavbna analiza glede na stanje raziskav leta 2013 (Štular, 2013).

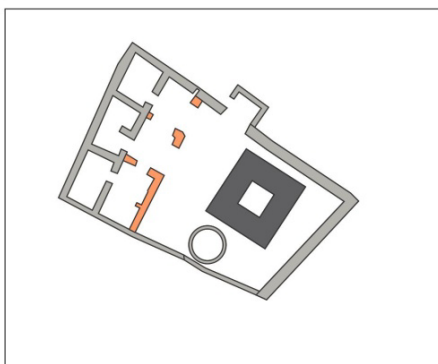
Faza 1

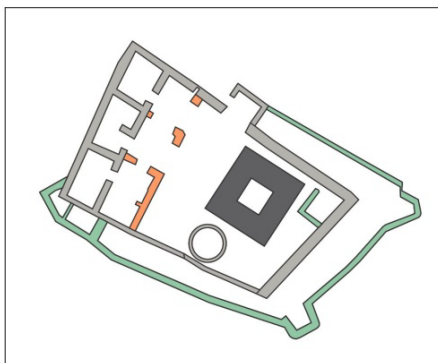
Faza 2

Faza 3

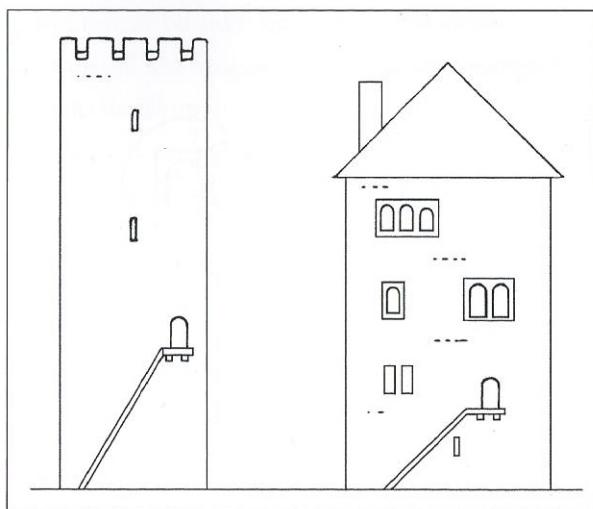
Faza 4

Slika 7: Razvojne faze gradu Smlednik (cit. po Štular, 2013).

2.5 STOLP

Benjamin Štular (2013) uvršča smledniški stolp med bergfride z nadpovprečno debelimi zidovi. Ti naj bi bili zidani iz neodpornega lomljenega konglomerata, v spodnjem, odkopanem delu pa se je ohranil zidni plašč z rezanimi ogelniki iz peščenjaka ali konglomerata. Graditelji so po vsej verjetnosti skušali kompenzirati razmeroma slabo kakovost kamna z debelino zidu. Ta naj bi znašala tudi do 3 m. Prav tako spada med nadpovprečno visoke. Višino nekdanjega stolpa so po ohranjenih stavbnih elementih in podatku v študiji A. v. Cohausna, iz leta 1898 kjer avtor navaja, da znaša povprečna višina bergfridov okvirno trojno širino stranice – ocenili na približno 32 metrov (višina strešnega slemena).

Slika 8: Shematski prikaz tipičnega bergfrida (levo) in bivalnega stolpa (desno) (Štular, 2013).

Klet so uporabljali kot ječo, vanjo so zapornike spuščali z vrvjo, ki je med drugim navedena v popisu grajskega inventarja iz srede 16. stoletja. Poleg kleti je imel stolp še tri do štiri nadstropja. Skozi zgodovino so se zabrisale sledi o konstrukcijski nosilnosti nadstropij (oboki ali lesene pregrade). Prav tako se ne ve ali je šlo za stopničasto gradnjo, pri kateri je notranja fasada zidu v vsakem nadstropju zamaknjena z namenom, da bi omogočala oporo podu naslednjega nadstropja.

Benjamin Štular (2013) se v knjigi Grad Smlednik sprašuje, ali je možno, da je bil nekoč stolp bivalen. S pomočjo izračunov pokaže, da bi stolp zadostoval za bivanje zgolj v primeru, da bi imel štiri nadstropja in klet (s stopničasto gradnjo s polmetrskim zamikom). 111,54 m² kot naj bi jih tak stolp imel, bi zadostovalo za skromen bivalni stolp.

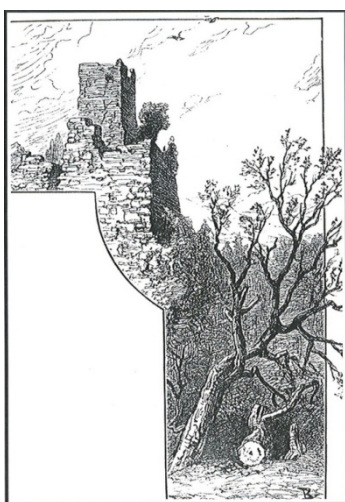
Vendar možnost bivanja v stolpu ovrže z drugim opazovanim elementom. To so odprtine v stolpu, ki jih danes ni več možno videti. Prvi opisovalec gradu vonHormayr je leta 1840 na stolpu še lahko opazoval neregularno razvrščena okna, podobna strelnicam. Takrat je bil stolp ohranjen vsaj za eno dodatno nadstropje višje (danes stolp sega do višine 14,33 m). Glede na to, da so imeli bivalni stolpi v nadstropju nad vhodom eno večje okno (takšno

okno bi pričakovali na višini 10,5 do 12,5 m nad tlemi), v Hormayrevih navedbah večjega okna ni zaslediti (Štular, 2013).

Edina razlikovalna kriterija - tloris in odprtine, ki ju je bilo moč razlikovati na ostankih Smledniškega stolpa, sta ovrgla možnost, da bi bil stolp kdaj bivalen. Glede na njegovo obliko je mogoče reči, da je bil ta načrtovan kot mogočen bergfrid, ki je dominiral gradu. O njegovi izjemnosti pričata tudi dva pisna vira. Osnovni namen stolpa je bil torej simboliziranje moči in obrambna vloga gradu.

2.6 RAZVOJ (KRONOLOGIJA OBNOVE GRADU PO LETU 1960)

Grad Smlednik naj se v preteklosti ne bi izognil samovoljni pozidavi neposredne okolice in nedomišljenemu rekonstruiranju ruševin. Na te pasti je v publikaciji Gradovi, utrdbe in mestna obzidja (2006) opozoril Igor Sapač. Splet okoliščin, zlasti neurejeno financiranje konservatorsko-restavratorskih del na ruševinah in postopna prevlada težnje, da se grad "obnovi" oz. "na novo zgradi" in ne zgolj "konservira na novo odkrite razvaline", kot jo dokumentirata časopisna zapisa iz leta 1961 in 1978, je tako privedel do točke, ki zahteva takojšen in temeljit premislek kako naprej.

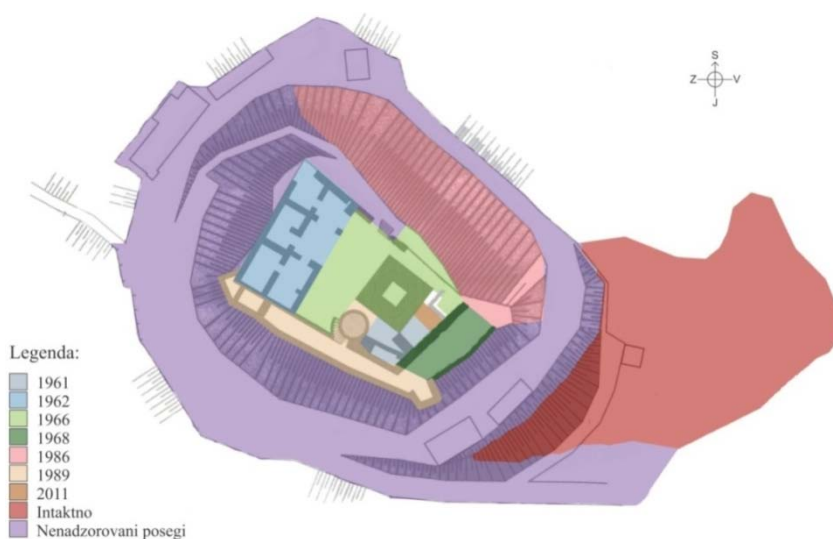
Slika 9: Levo: L.Benesch - Vinjeta starega smledniškega gradu, Narodni muzej Ljubljana, Ladislav Benesch (1845- 1922). Desno: Grad Smlednik, stanje leta 1952 ali 1953 (Štular, 2013).

Naročilo za izdelavo konservatorskega načrta, s katerim je Ministrstvo za kulturo podprlo prizadevanja lokalne skupnosti za oživitev in nadgradnjo obstoječe rabe spomenika, je tako vsebovalo tudi zahtevo za določitev območij rezervatnega varstva arheoloških ostalin in ukrepov za prenos restavratorskih načel ohranjanja avtentičnosti in sporočilnosti historične substance v praktično izvedbo, ki jih je Turistično društvo Smlednik kot lastnik in investitor posegov sicer z razumevanjem in v celoti posvojilo, vendar v kasnejših letih v celoti prezrlo in nestrokovno pozidalo velik del ohranjenih prvotnih zidov.

Leta 1960 je Turistično olepševalno društvo Smlednik podalo pobudo za obnovo gradu. Spomladi leta 1961 so zgradili cesto na grad in pričelo se je čiščenje ruševinskih nasutij. Istega leta je bil na zahodni stani novonastalega platoja tik pod gradom zgrajen objekt gostinske dejavnosti. Leta 1963 je bila napeljana elektrika, 1964 pa so zgradili vodno cisterno, ki se s črpalko napaja iz osrednjega vodovoda. Izoblikovala se je vizija obnove gradu, ki je predvidevala ohranitev najizrazitejših in spomeniško najbolj pričevalnih sestavin gradu v smislu čiščenja ruševin, sanacijo ohranjenih zidov obzidja in nekdanjih notranjih prostorov s prezentacijo do višine, ki zagotavlja varnost obiskovalcev. Končni cilj Turističnega društva je bila rekonstrukcija osrednjega stolpa v nekdanji obliki z umestitvijo primerne vsebine.

Prve meritve so bile opravljene leta 1967 in na njihovi osnovi izdelani prvi načrti. Obnovitvena dela so pod strokovnim vodstvom takratnega Zavoda za spomeniško varstvo Ljubljana potekala postopoma kot najnujnejša zavarovalna in utrjevalna dela s sofinanciranjem takratne občine Ljubljana-Šiška, Kulturne skupnosti Ljubljana in Sklada SRS za pospeševanje kulturnih dejavnosti. Dela na gradu so se začela v letu 1969 (obsežneje pa so potekala predvsem v letih 1971 in 1972). Dela so obsegala odkopavanje, čiščenje, delno sanacijo ruševin in utrditev zunanega zidnega plašča stolpa od temeljev do višine 7 metrov.

Turistično društvo je v zadnjem desetletju preuredilo tudi opuščeno barako, ki stoji ob vznožju gradu Smlednik, v svoje družabne prostore, ki so jih poimenovali Špelkina vila. Od leta 1998 dalje je bil obnovljen gostinski lokal s sanitarijami, napeljana je bila zmogljivejša električna napeljava. Turistično društvo je v sodelovanju z Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije, odgovornim konservatorjem Modestom Erbežnikom in sodelavci v zadnjih letih opravilo obsežna čiščenja podrasti na pobočju in jarkih. Postopno se je pričelo z utrditvenimi deli razrušenih zidov, na južni strani je bil rekonstruiran prvotni grajski vodnjak (cisterna). Z zasipavanjem na južnem obzidju pa so dosegli enoten nivo platoja ob osrednjem stolpu.

Slika 10: Grad Smlednik, zgodovina zemeljskih del na gradu (podloga: geodetska karta, 2002).

Slika 11: Zgoraj – pred sanacijo in odstranitvijo podrasti; Spodaj – Stari grad danes, po sanaciji grajskega vodnjaka in večjega dela obzidja ter po temeljitem čiščenju podrasti (Panoramio, 2010).

Že obstoječe raziskave in usmeritve iz preteklosti so argumentirano dopolnile raziskave in meritve, ki jih je ponudil razvoj sodobne tehnologije – Geodetski zavod Celje je v letu 2007 opravil terestrično lasersko skeniranje terena in ruševin kot podlago za izdelavo tridimenzionalnega modela, kar je po ponovni statični preveritvi omogočilo pričetek izdelave načrtov rekonstrukcije (Erbežnik, 2011).

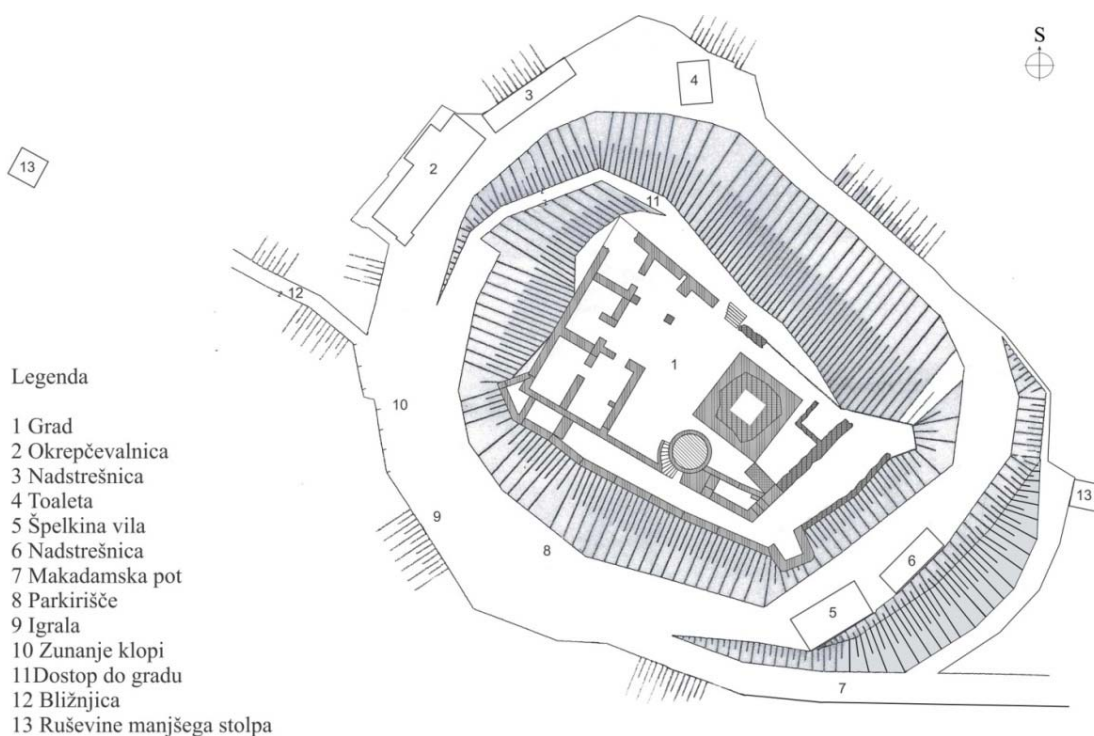
Slika 12: Grad Smlednik, digitalni model reliefa iz lidarskih podatkov (Štular, 2013). Interpretacija: 1 – pravokotna stavba (zahodni propugnaculum); 2 – kvadratna stavba (vzhodni propugnaculum); 3 – ostanki terasiranja ali pobočne erozije; 4 – kamniti suhozid; 5 – grajski jarek; 6 – t.i. globoke poti in / ali gozdarske vleke.

Stopar je leta 1998 navedel možnost, da je imel grad tudi prednjo utrdbo -propugnaculum, katerega naloga je bila varovanje dostopa do osrednje grajske stavbe. Z analizo lidarskega posnetka, ki je omogočila natančno umestitev arheološke dediščine v prostor, so se domneve izkazale za resnične. Tako so bile najdene ruševine dveh pravokotnih stavb (verjetno propugnaculumov – stražnih stolpov), zid (na severnem robu platoja pod gostinskim objektom) ter nek zunanji grajski objekt, ki danes služi kot temelj toaletnim prostorom. Vzhodno od gradu sta dobro prepoznavna grajska jarka, ki sta dobro vidna tudi na terenu (Štular, 2013).

Leta 2011 so pričeli z arheološkimi izkopavanji med velikim zidom nad Špelkino vilo in stolpom. S karbonsko metodo so poskušali s pomočjo ostalin na trideset let natančno določiti točno datacijo stolpa, ki je najstarejši del gradu (Tršan, 2012).

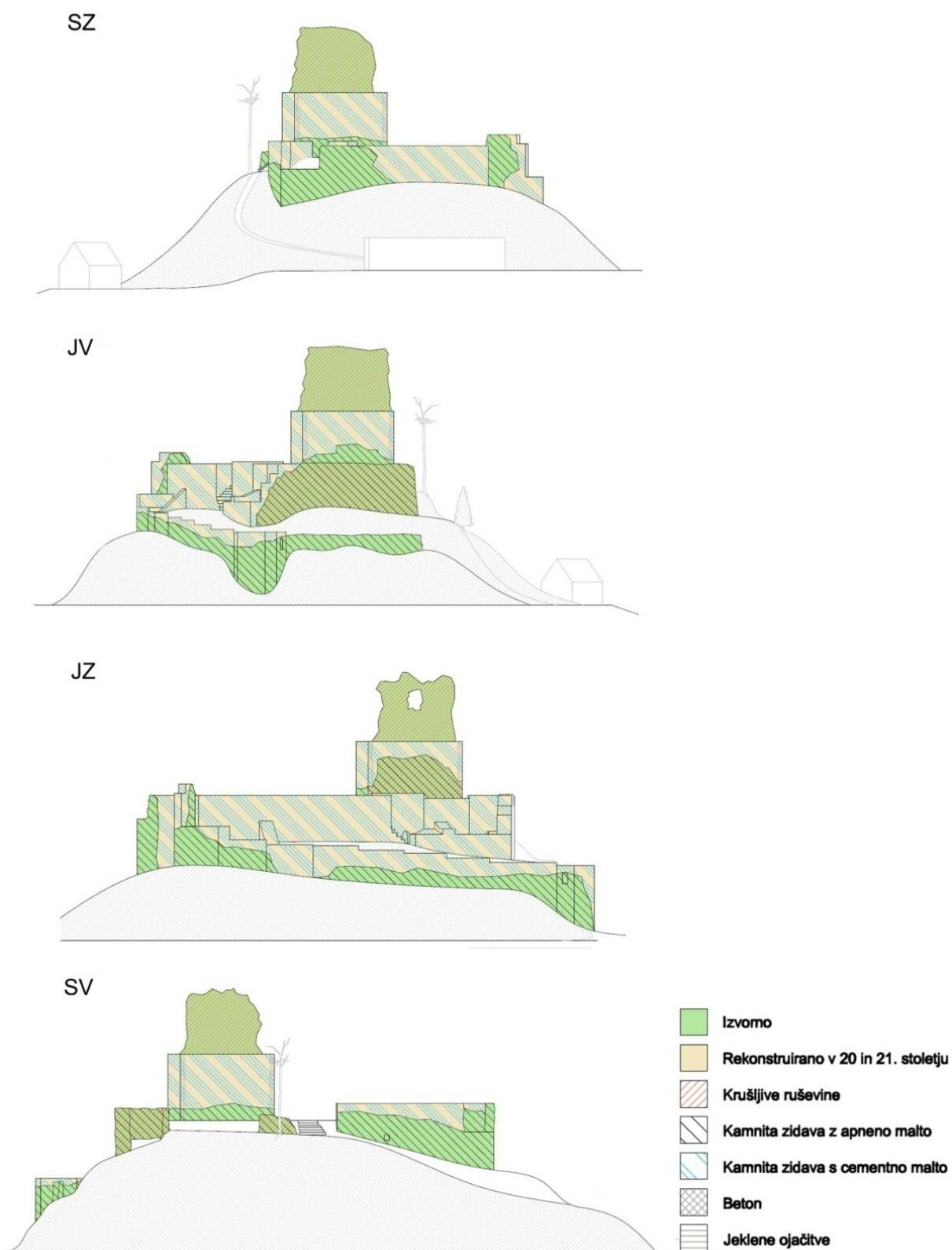
2.7 OBSTOJEČE STANJE

Spomeniška pričevalnost opuščene gradu z ohranjenimi ali z izkopom ugotovljenimi sestavinami je prav zato, ker objekt ni doživel kasnejših baročnih prezidav, zelo velika. V najčistejši obliki nam ponazarja zasnovo in gradbeni razvoj srednje velikega srednjeveškega gradu v osrednji Sloveniji. Opira se na izbran, po naravi utrjen in umetno z jarkom zavarovan položaj, ima osrednji stolp, notranje obzidje z nanj prislonjenim palacijem in kasnejše zunanje obzidje. Poleg gradu Sostro (Osterberg) nad Podgradom pri Polju v Ljubljani, katerega ruševine še niso predstavljene, je Smlednik tudi edini na širšem območju Ljubljanske kotline, kjer je to obliko mogoče nazorno ugotavljati. Cela vrsta gradov v okolici Ljubljane je namreč bolj znana po arhivskih virih kot po materialnih ostalinah. Stari Jeterbenk je izginil s površja, prav tako Polhov Gradec, od starega gradu nad Goričanami je ostalo le nekaj kamenja, lokacije Falkenberga niti ni mogoče z gotovostjo določiti, Ljubljanski grad in Turjak pa sta v sedanji podobi nastala konec 15. in v začetku 16. stoletja na novih zasnovah, ki so prekrile skoraj vse, kar je bilo starejšega. Zaradi tega razvaline starega Smlednika presegajo lokalni pomen in se uvrščajo med pomembnejše v Sloveniji (Štular, 2013).

Slika 13: Obstoječe stanje (podloga: geodetska karta, 2002).

Obstoječe stanje grajskega hriba danes zajema predvsem novejša objekta. Poleg rušev in gradu na vrhu hriba, so pod njegovim vznožjem na zahodni strani okrepčevalnica z nadstreškom za goste okrepčevalnice, na severu toaletni prostori in na jugovzhodu Špelkina vila (objekt turističnega društva) z nadstreškom. Do prvega platoja se lahko pripeljete z avtom po makadamski poti. Tu je več parkirnih mest, otroška igrala, klopi in mize, ki sodijo k okrepčevalnici. Do razvalin se povzpnete po strmi makadamski poti.

Slika 14: Obstoječe stanje - diplomska naloga, Idejni projekt prenove Starega gradu Smlednik (Markun, 2011).

Slika 15: Grad Smlednik, 3R prikaz stanja l. 2007, aksonometričen prikaz iz jugozahoda (Štular, 2013).

2.8 KALVARIJA POD GRADOM SMLEDNIK

Leta 1772 je smledniški graščak baron Franc Smledniški v osi, ki povezuje Stari grad in Krvavo znamenje (kapelico v spomin na deželnoknežje morišče na polju), zgradil Kalvarijo s štirinajstimi kapelicami križevega pota in tremi križi na vrhu. Da je lahko uresničil svojo zamisel o postavitvi Kalvarije v osi grad – kapelica, je svoje zemljišče zamenjal s sosednjim zemljiščem bližnjega svobodnjaka Jakoba Jeraja. Leta 2001 so Kalvarijo obnovili in osvetlili.

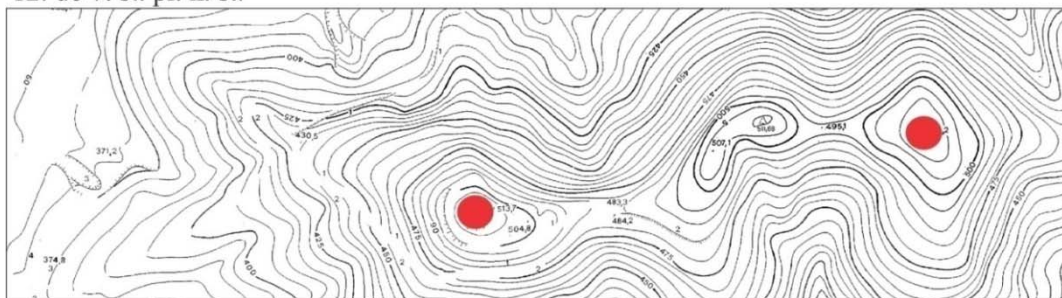
Slika 16: Pogled na kalvarijo.

2.9 ŠIRŠE OBMOČJE GRADU SMLEDNIK V ZGODOVINI

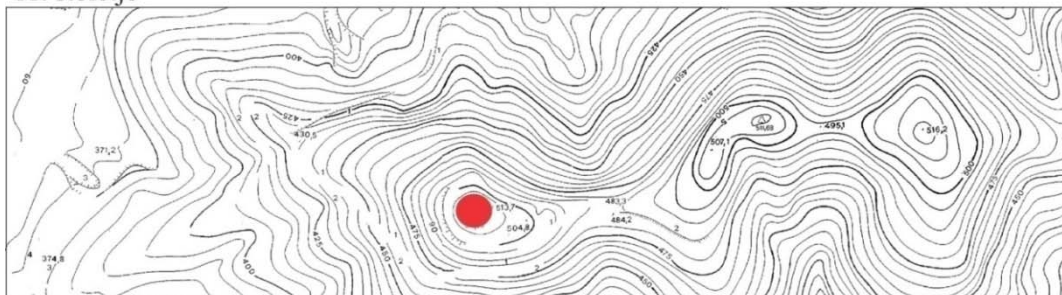
Petra Vojakovič, v knjigi Grad Smlednik (2013) opisuje, da je širše območje gradu Smlednik, zaradi dobrih pogojev za življenje, privabljal ljudi že v prazgodovini. Domnevno sočasno poselitev na Smledniškem in Brecljevem hribu bi si lahko razlagali kot posledico njune različne namembnosti, ki pa je zaradi skromnih najdb ni mogoče točneje opredeliti.

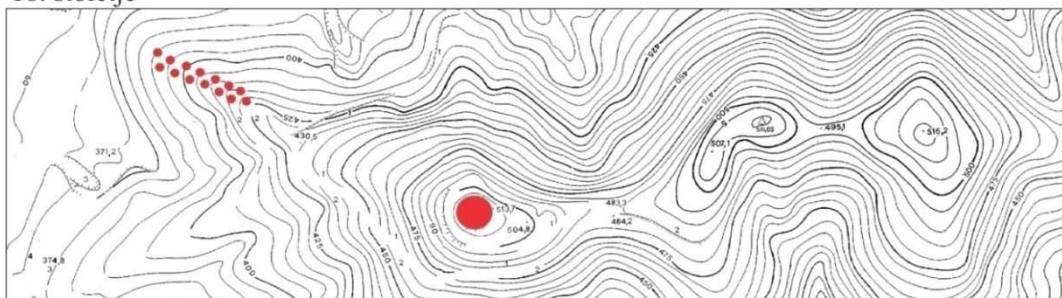
12. do 7. st. pr. n. št.

11. stoletje

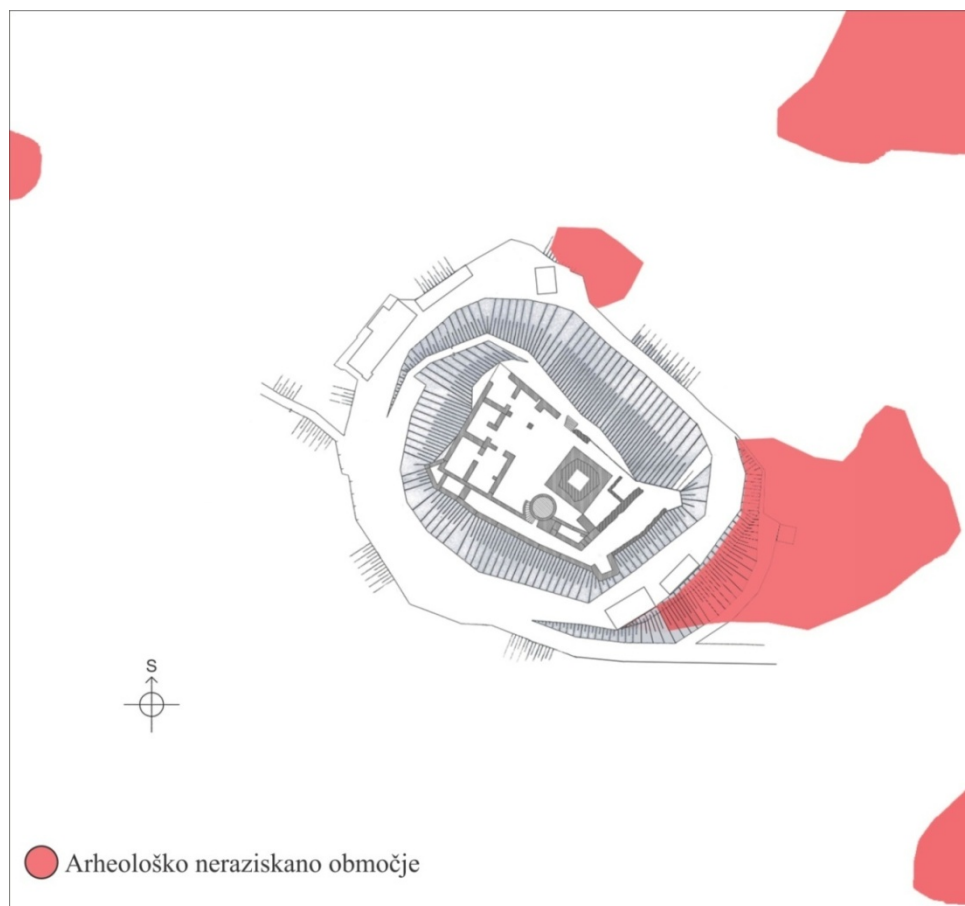

18. stoletje

Slika 17: Območje pozidanosti okolice gradu skozi zgodovino - stoletij ni možno povsem natančno datirati, zato so letnice zgolj okvirne (podloga: TTN 5, 1994, GURS, ortofoto, 2015).

Lasersko skeniranje terena in ruševin je odkrilo še veliko najdb, ki pričajo o zgodovini gradu Smlednik. Večina na novo odkritih najdb še ni bila deležna arheološke obravnave, zato je smiselno, da se jih upošteva pri obnovi gradu in se jih pusti intaktne. Hkrati pa se predvidi, da bodo nekoč v prihodnosti (po končani rekonstrukciji) lahko spet del celote grajskega hriba.

Slika 18: Arheološko neraziskano območje - v katerega se ne bi smelo posegati, preden ne bi bile narejene arheološke raziskave (podloga: GURS, 2016).

2.10 UGOTOVITVE

Zgodovina gradu Smlednik je le deloma poznana. Kljub temu lahko na podlagi arheoloških izkopanin, zgodovinskih zapisov in sodobnih tehnologij ugotovimo namen izgradbe in uporabe gradu.

Dejstvo, da sta bila grad Smlednik in njegova širša okolica tesno povezana že v prazgodovini, kasneje pa je na prazgodovinskih temeljih nastal tudi grad, je eden ključnih podatkov pri predlogu ureditve območja starega gradu Smlednik. Prazgodovinsko naselbino bi bilo smiselno povezati z gradom Smlednik, zgodovino pa predstaviti obiskovalcem gradu. Ta je trenutno znana le redkim posameznikom.

3 PROSTORSKA ANALIZA OBMOČJA OBDELAVE

3.1 INVENTARIZACIJA (OPIS OBSTOJEČEGA STANJA)

3.1.1 Geološke značilnosti

Severno pobočje ter vrh hriba, kjer stoji grad Smlednik je sestavljeno iz plasti apnenca, ki vpadajo proti severu. Na nekaterih redkih mestih so ti dolomitizirani. Zaradi tektonskega narivanja proti jugu so večinoma razpokani in dajejo vtis skrilavosti.

Plasti apnenca ležijo na debeli plasti dolomita in dolomita z rožencem. Te kamnine je moč zaznati ob cesti iz vasi Smlednik proti gradu. Dolomit gradi zahodno in deloma južno pobočje gradu. Ta pogosto razpada v dolomitni grušč in ponekod naprej v dolomitni pesek. Spodnji del južnega pobočja je sestavljen iz laporovcev, peščenjakov in konglomeratov (Štular, 2013).

Apnenec na vrhu Starega gradu je dokaj obstojen in zato tudi dober gradbeni material za gradnjo zidov. Zaradi plastnate strukture, obdelovanje z dveh strani skoraj da ni potrebno. Vendar pa se pogosto lomi nepravilno in je zato težje oblikovati pravilne kvadre. Apnenec se lomi v drobir, ki je dobro viden ob rušenju stolpa. V sami ruševini je skoraj nemogoče najti večji blok apnenca, ampak le kamniti drobir. Dolomit, ki je razpadel v grušč in ponekod tudi v dolomitni pesek, so uporabili kot sestavni del malte.

Slika 19: Luknja v južni steni stolpa. Tu je dobro viden drobir, ki pada iz vrha stolpa.

3.1.2 Vegetacijski pokrov

Na območju Smledniškega gradu prevladuje mešan listnat gozd. Leta 2014 je žled podrl veliko dreves. V prvi fazi so bila odstranjena polomljena in poškodovana drevesa. Zaradi velike količine padlega drevja ter neupoštevanja zakona o spravitvi lesa nekaterih lastnikov gozdov, so drevesa napadli škodljivci in glive. V nevarnosti so predvsem iglavci, saj se po žledolomih in drugih ujmah hitro razmnožijo lubadarji, ki začnejo povzročati škodo na

zdravih drevesih. Klima v letu 2015 je bila za razmožitev lubadarja še posebej ugodna, tako da je bilo potrebno podreti še veliko od žleda nepoškodovanih iglavcev.

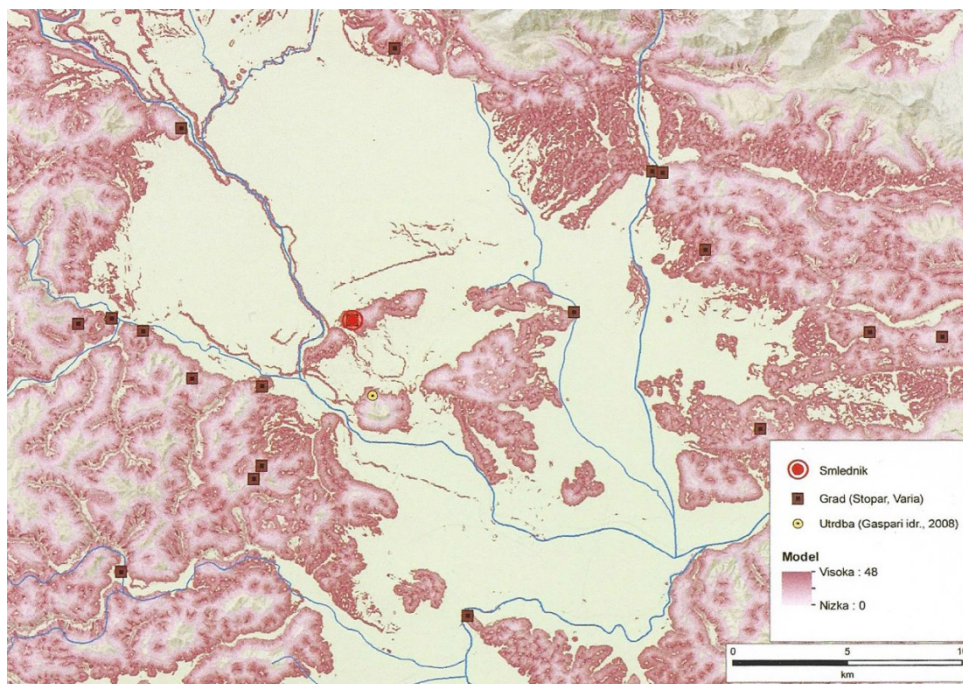
Naravna obnova, kjer gozdu pustimo, da se obnovi po naravni poti, je že dobro vidna. Bujna podrast je prekrila večji del poškodovanih predelov. To je najcenejši način, vendar pa je dolgotrajen in vpliva na kakovost lesa.

Pri odstranjevanju dreves iz gozda je nastalo nekaj novih gozdnih poti, že obstoječe pa so gozdni delavci razširili, da so lahko do odročnih predelov prišli s stroji potrebnimi za sečnjo in spravilo lesa. Nekateri deli gozda so še vedno težje prehodni zaradi večjih podrtih dreves, ki ležijo preko poti. Sanacija gozda po žledolomu je dolgotrajen proces, ki bo trajala še vrsto let po naravni nesreči.

3.2 ANALIZE

3.2.1 Grad v prostoru glede na naravne danosti

Naravne danosti so ključni dejavnik, ki vpliva na prostorski razvoj in posledično na strukturno členitev prostora. Kvalitete naravnega okolja so ljudje sprida izkoristili. Reke, rodovitna prst in položen teren so ene tistih stvari, ki so nekoč privabile kmečko prebivalstvo. Začele so nastajati vasi, ki so predstavljale gospodarsko zaledje gosposke družbe. Bližina potencialne obdelovalne zemlje in lega na vrhu hriba sta tako pripomogli k sami umestitvi gradu v prostor (Štular, 2013).

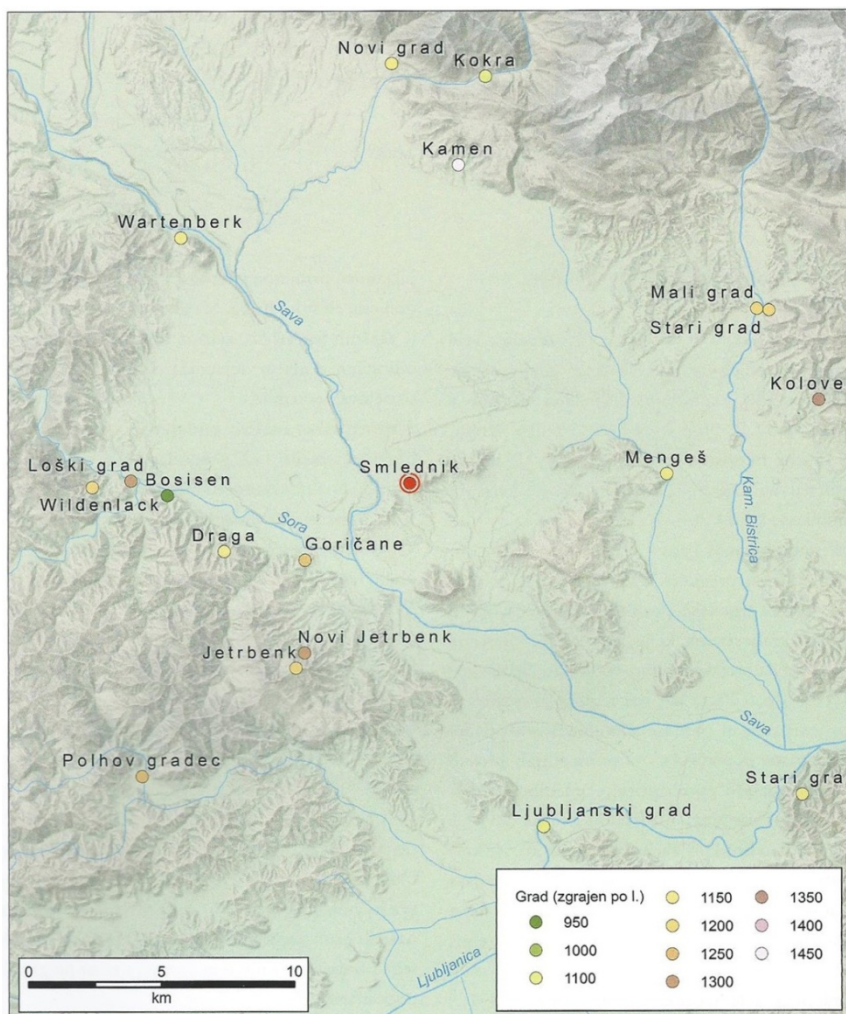
Slika 20: Napovedni model geomorfoloških dejavnikov, ki so vplivali na umeščanje gradov v prostor (Štular, 2013).

Na sliki 20 je prikazan napovedni model geomorfoloških dejavnikov, ki so vplivali na umeščanje gradov v prostor. Za izračun modela so Štular in sodelavci (2012) uporabili naslednje dejavnike: oddaljenost od rodovitnih površin je manjša od 5 km, lega na grebenu ali vrhu, lega nad nivojem podtalnice do 300 m. Višja vrednost na karti pomeni boljše pogoje za postavitev gradu.

3.2.2 Grad v prostoru glede na lokalne danosti

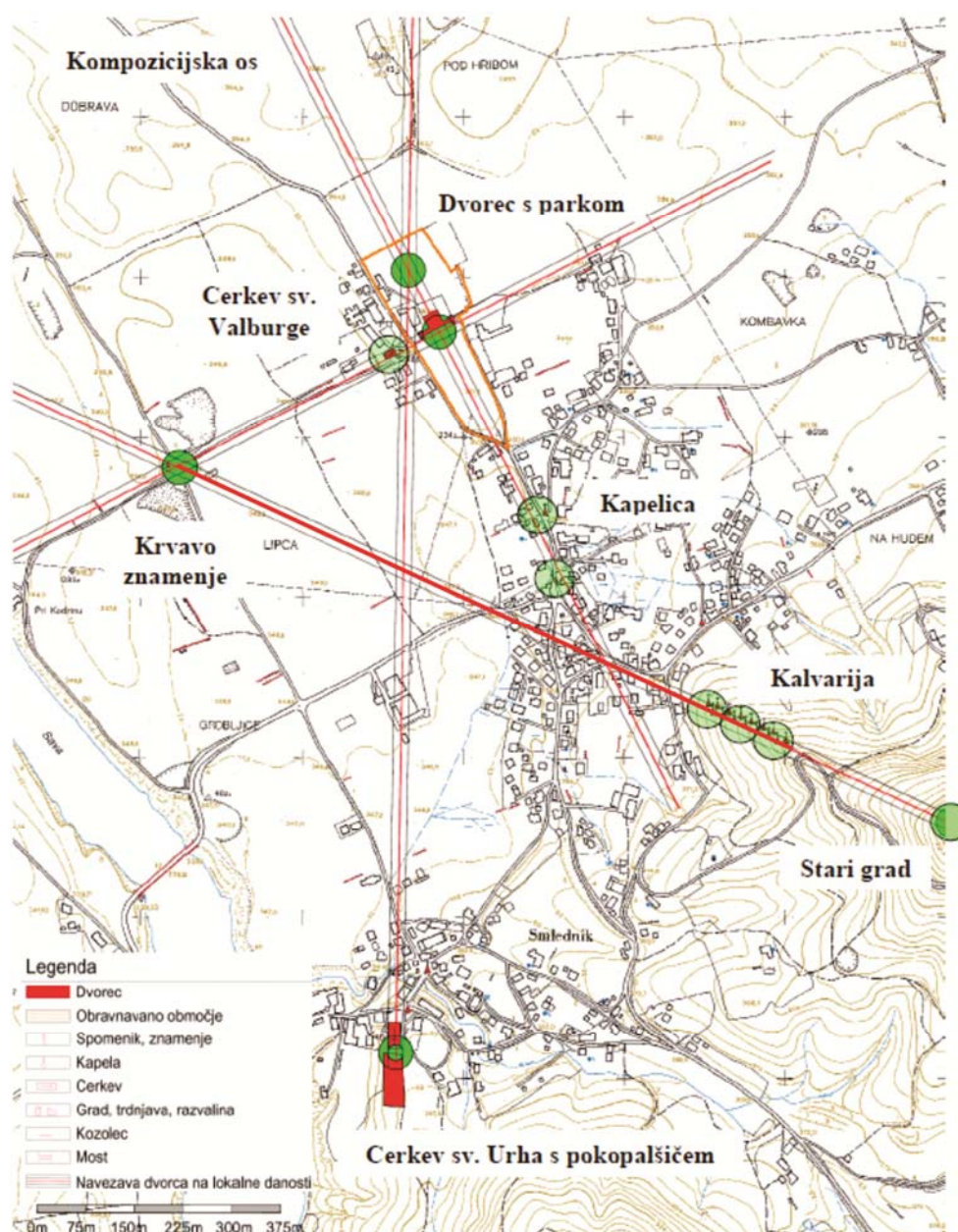
Območje Medvod je bilo nekoč preprejeno z obrambno mrežo gradov. Zaradi izjemne lokacije na vrhu hriba z razprostrto veduto ima grad Smlednik osrednjo vlogo v tej mreži.

Grad Smlednik stoji v središču osrednje Kranjske in ima neposreden vidni stik s tremi od štirih tedanjih središč: Kranjem, Škofjo Loko in Kamnikom. S pozicijo (na vrhu hriba) in s svojo zgodovinsko vrednostjo, vlada ostalim lokalnim danostim, v mreži vseh objektov kulturne dediščine v območju vasi Smlednik in Valburga.

Slika 21: Gradovi vzhodne Gorenjske (Štular, 2013).

Ob vznožju Starega gradu je Kalvarija s štirinajstimi kapelicami križevega pota in tremi križi na vrhu. V osi kapelica – cerkev sv. Valburge leži Lazarinijev dvorec, za katerega se ne ve, kdaj točno je nadomestil Stari grad. Iz pisnih virov lahko razberemo, da je bil Stari grad v 17. stoletju že opuščen na mestu grajske pristave, v ravnini v Valburgi pa zgrajen novi grad, dvorec v renesančnem slogu. Ta je sedanjo podobo dobil v času, ko je bil v lasti barona Franca Smledniškega. Sredi vasi Valburga stoji še ena poznobaročna kapelica. V liniji Lazarinijevega dvorca proti bližnjemu hribu Brezovec stoji kapelica sv. Urha in za njo cerkev sv. Urha s pokopališčem, kjer stoji neoromanska družinska grobnica rodbine Lazarini.

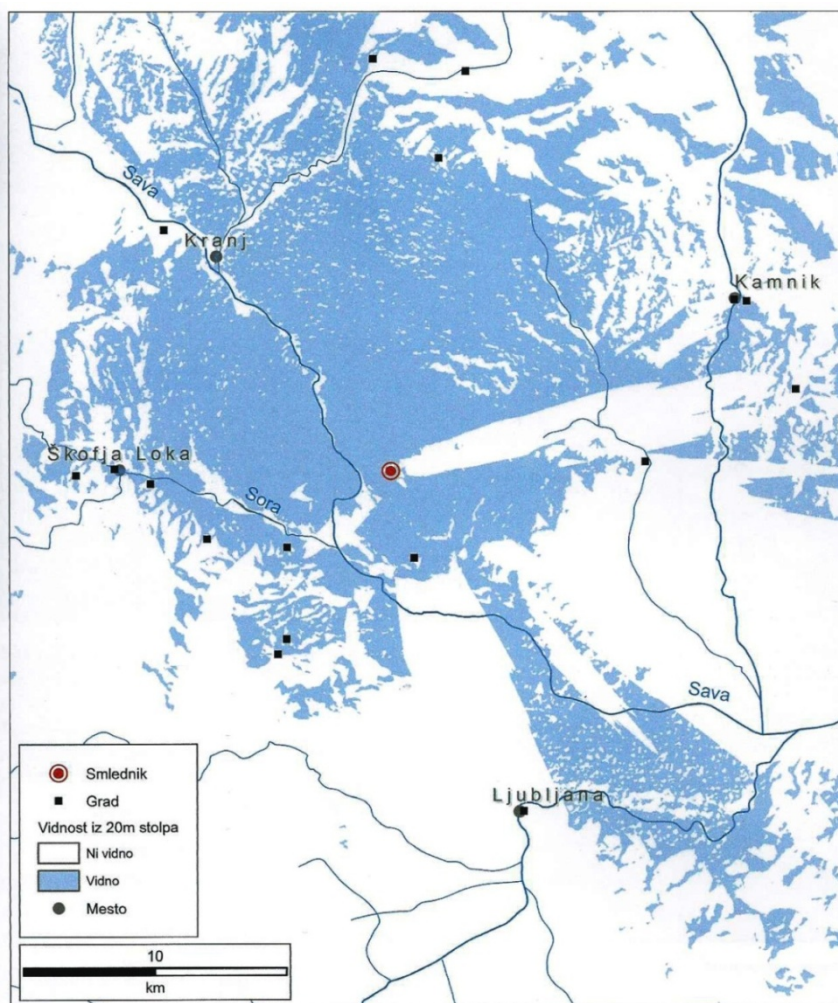

Slika 22: Navezava gradu Smlednik na lokalne danosti v prostoru (Blažič, 2011).

Smlednik z okolico je geografsko zelo razgiban in obiskovalcem ponuja vzpone na razgledne vrhove ali lagodne sprehode po ravninskem delu. Krajinsko pester in privlačen prostor posut s kulturno zgodovinskimi znamenitostmi, daje kraju prepoznaven pečat. Poti, ki povezujejo objekte kulturne dediščine so že dolgo v povezavi in jih je potrebno zgolj ohranjati. Z boljšim informiranjem obiskovalcev vasi o pohodnih / kolesarskih možnostih, ter obnovo nekaterih kulturno-zgodovinskih objektov (dvorec Lazarini, grad Smlednik), bi pripomogli k ponovni prepoznavnosti objektov kulturne dediščine in naselja samega.

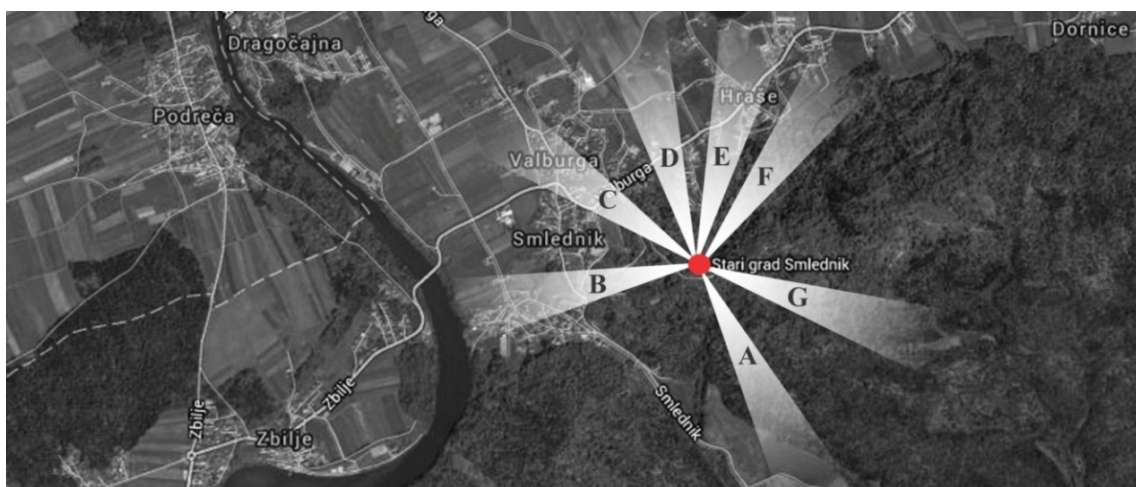
3.2.3 Analiza vidnosti in pogledov

Zgodovinar Vladimir Levec, v svoji izčrpni študiji (Schloss und Herrschaft Flödnik in Oberkrain, 1896; cit. po Štular, 2013) je ključno primerjalno prednost 515 m visoke kope na grebenu, na kateri se nahajajo ostanki gradu, povzel z oceno, da je le malo vzpetin podobne nadmorske višine, ki tako prepričajo z obsežnostjo razgleda po gorenjski pokrajini. V panorami, ki se odpira z vrha gradu Smlednik in katerega daljne obzorje na južni strani le za kratek čas zakrije bližina šmarnogorskega masiva, je Levec naštel kar 149 cerkva.

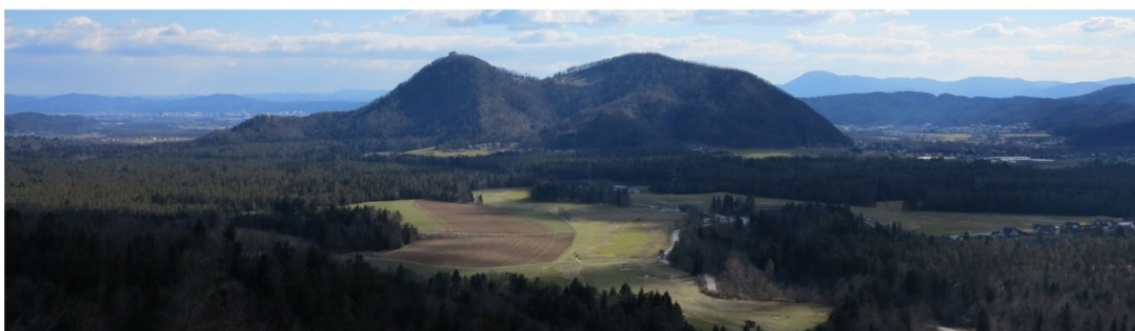

Slika 23: Vidnost iz lokacije Grad Smlednik (Štular, 2013).

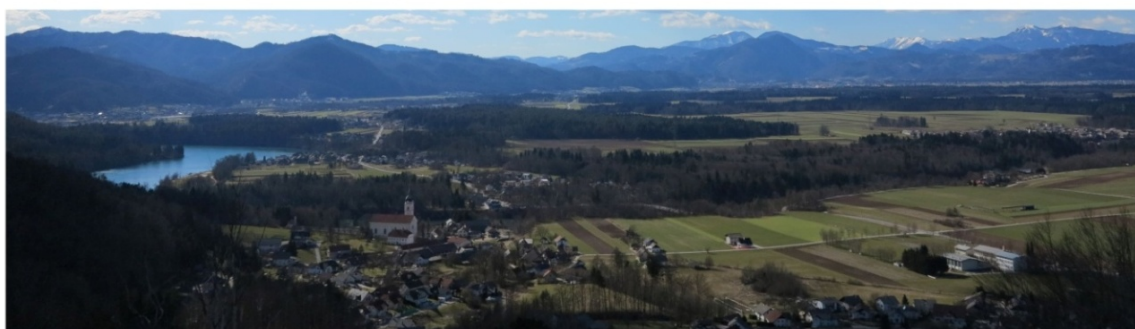
Slika 24 prikazuje različne poglede z gradu Smlednik.

Pogled A

Pogled B

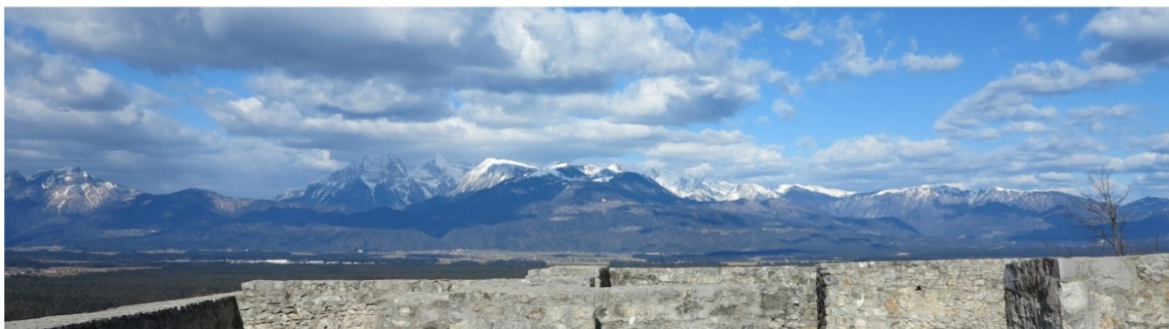

Pogled C

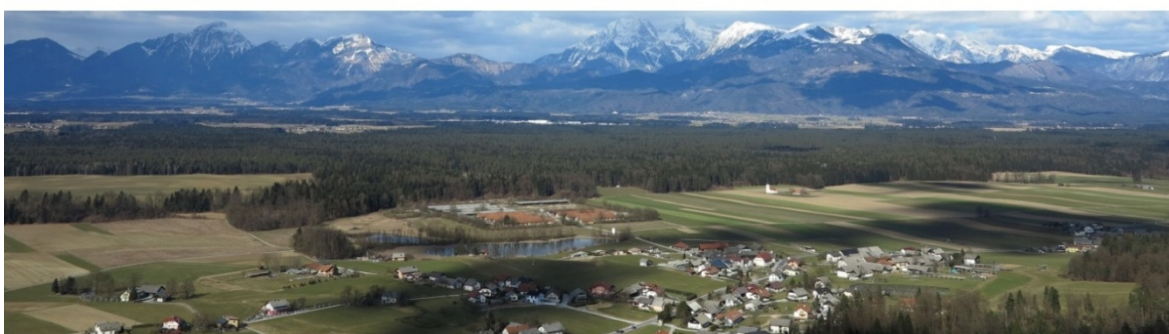

Slika 24 se nadaljuje.

Pogled D

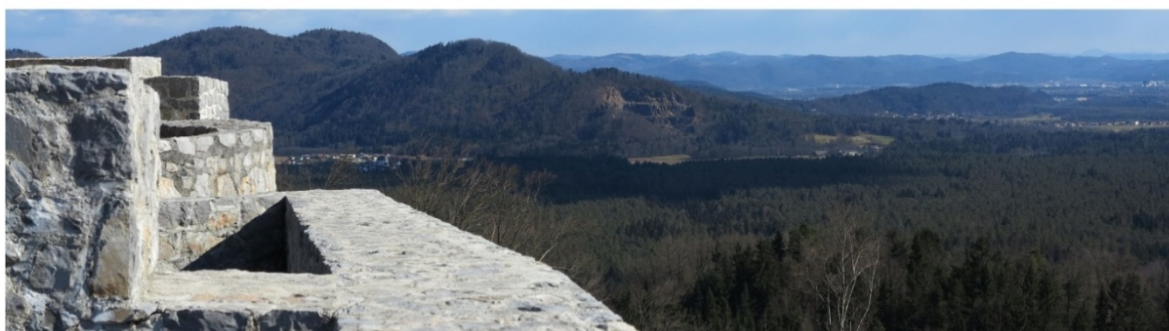
Pogled E

Pogled F

Pogled G

Slika 24: Pogledi na okoliško pokrajino z razvalin gradu Smlednik.

Dobra vidljivost in mogočnost gradu je vsakokratnemu posestniku omogočala simbolno obvladovanje pripadajočega ozemlja in s tem vzvod za gospodarsko obvladovanje.

Snežnik, Javornik, Krim, Polhograjsko in Škofjeloško hribovje, veriga Julijskih Alp s Triglavom, Karavanke, Kamniške in Savinjske Alpe in dolenski Kum zapirajo daljno obzorje. Znotraj tega okvira leži gorenjska ravnina s številnimi vasi, polji in gozdovi.

Slika 25 prikazuje poglede iz okoliških vasi proti gradu Smlednik.

Pogled iz vasi Valburga - A

Slika 25 se nadaljuje.

Pogled iz vasi Valburga - B

Pogled iz Zapog - C

Pogled iz golfa Smlednik - D

Pogled iz Zbilj - E

Slika 25 se nadaljuje.

Pogled iz Dragočajne - F

Slika 25: Pogledi na grad Smlednik iz okoliških vasi.

3.2.4 Analiza slogovnih značilnosti in postavitve objektov na platoju

Novejši objekti, ki so bili skozi leta stihijno umeščeni v neposredno bližino gradu, so žal z arhitekturno – estetskega vidika nedopustni. Gradu povsem tuji elementi, ki "krasijo" podobo novejših objektov, preusmerjajo obiskovalčevo pozornost in v prostoru ustvarjajo arhitekturno brezvladje, hkrati se izgublja trdnjavski značaj gradu.

Slika 26: Prenovljena Špelkina vila.

Lep primer je Špelkina vila – nekoč pomožni objekt, ki je nastal pri obnovi gradu Smlednik. Majhna baraka, ki je služila kot skladišče za orodje je danes preurejena v dvonadstropni objekt, ki služi zabavam oz. so klubski prostori lokalnega turističnega društva. Slogovne značilnosti, kot so poslikana fasada, streha s čopi itd. ne sodijo na grad. Prav tako freska, ki

bode v obiskovalčeve oči zaradi neskladnosti z okolico. Pred objektom raste trta, za objektom je nadstrešek namenjen zaključenim zabavam odprtega značaja. Špelkina vila s svojim zunanjim videzem kazi podobo gradu in mu jemle osrednjo vlogo v prostoru.

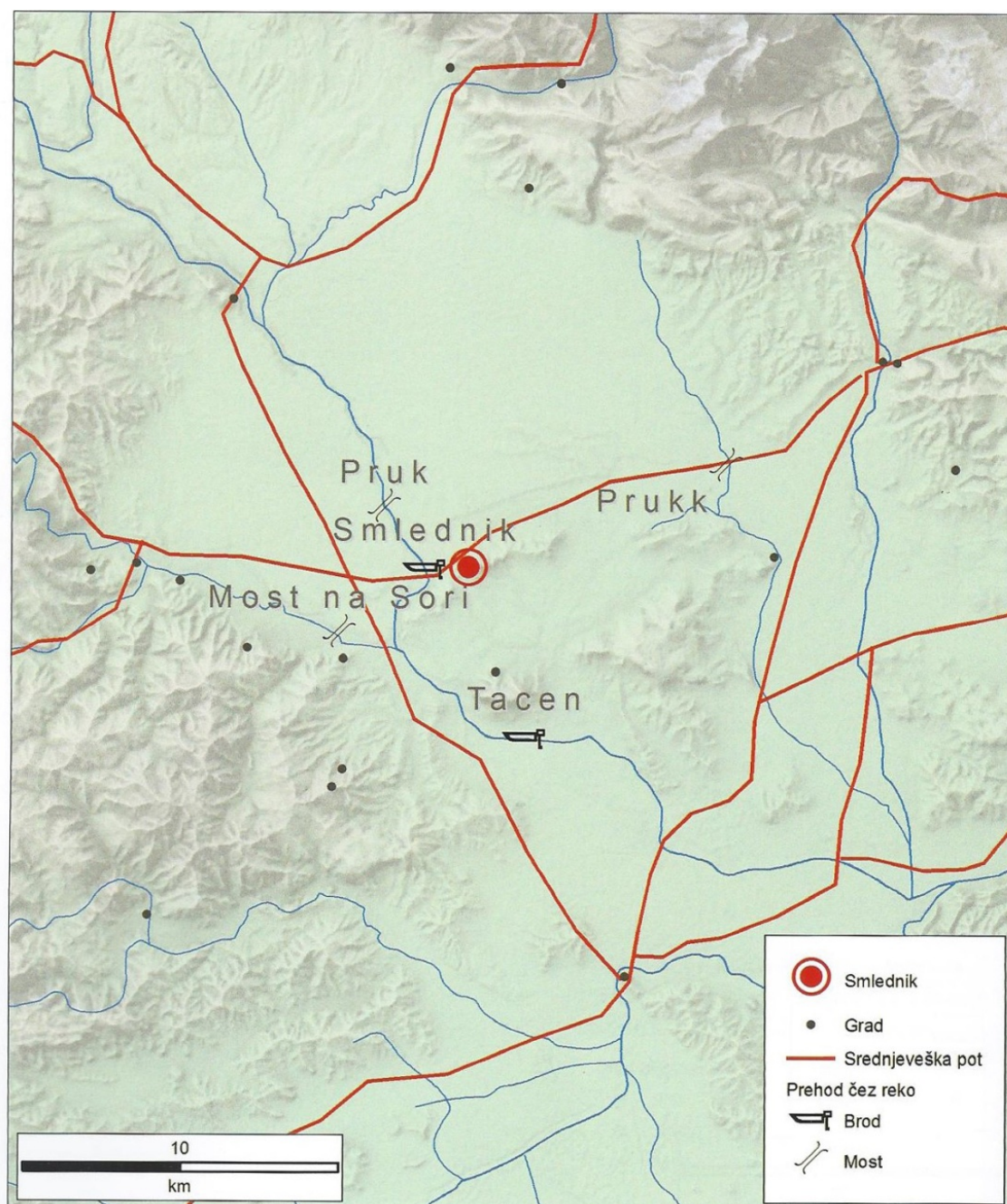
Tu je tudi gostinski objekt, ki je nekoliko dotrajan in potreben obnove. Pri tem se poraja vprašanje ali ne bi bilo bolje gostinski objekt porušiti in mu poiskati novo primernejšo lokacijo. Sam objekt sicer ne kazi toliko podobe gradu, vendar je dotrajanost in njegova zunanja podoba kljub temu moteča. Rešetke na majhnih oknih, napis okrepčevalnica in slaba streha dajejo občutek, da smo se znašli v 60ih letih prejšnjega stoletja.

Slika 27: Gostinski objekt na platoju pod gradom Smlednik.

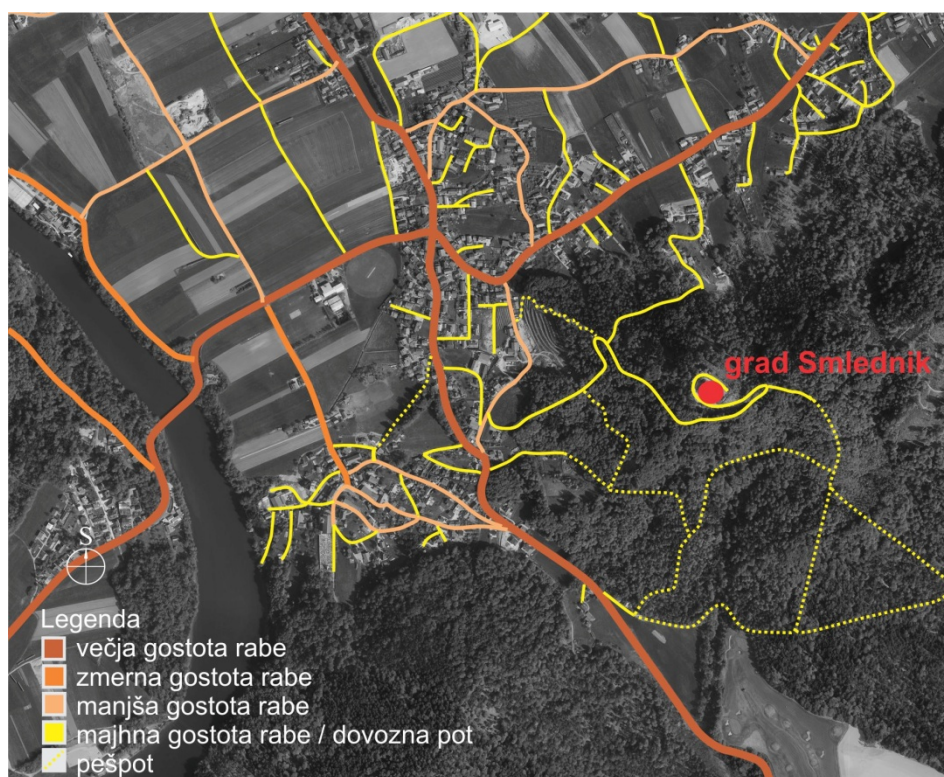
3.2.5 Analiza dostopnosti

Grad Smlednik stoji ob pomembnih točkah na srednjeveških poteh. V neposredni bližini gradu je nekoč stal brod čez reko Savo (o teh pričajo omembe brodov v srednjeveških virih, med njimi dva na Savi pri Smledniku in brod pri Tacnu). Gre za trgovsko pot med severno Italijo in ogrskim kraljestvom, ki je vsaj v času obvezne poti skozi Tuhinjsko dolino vodila od Broda čez Savo do Most. Iz gradu je bilo tako mogoče vojaško nadzirati eno glavnih regionalnih komunikacij in bližnji prehod čez Savo.

Slika 28: Rekonstrukcija srednjeveških poti (Štular, 2013).

Danes slika glavnih prometnih poti ni bistveno drugačna. Magistralna cesta Ljubljana – Kranj poteka tako kot nekoč, glavna regionalna pa v smeri Kamnik – Škofja Loka.

Slika 29: Prikaz prometnih povezav in gostota rabe – širše območje gradu Smlednik (podloga: DOF, 2006).

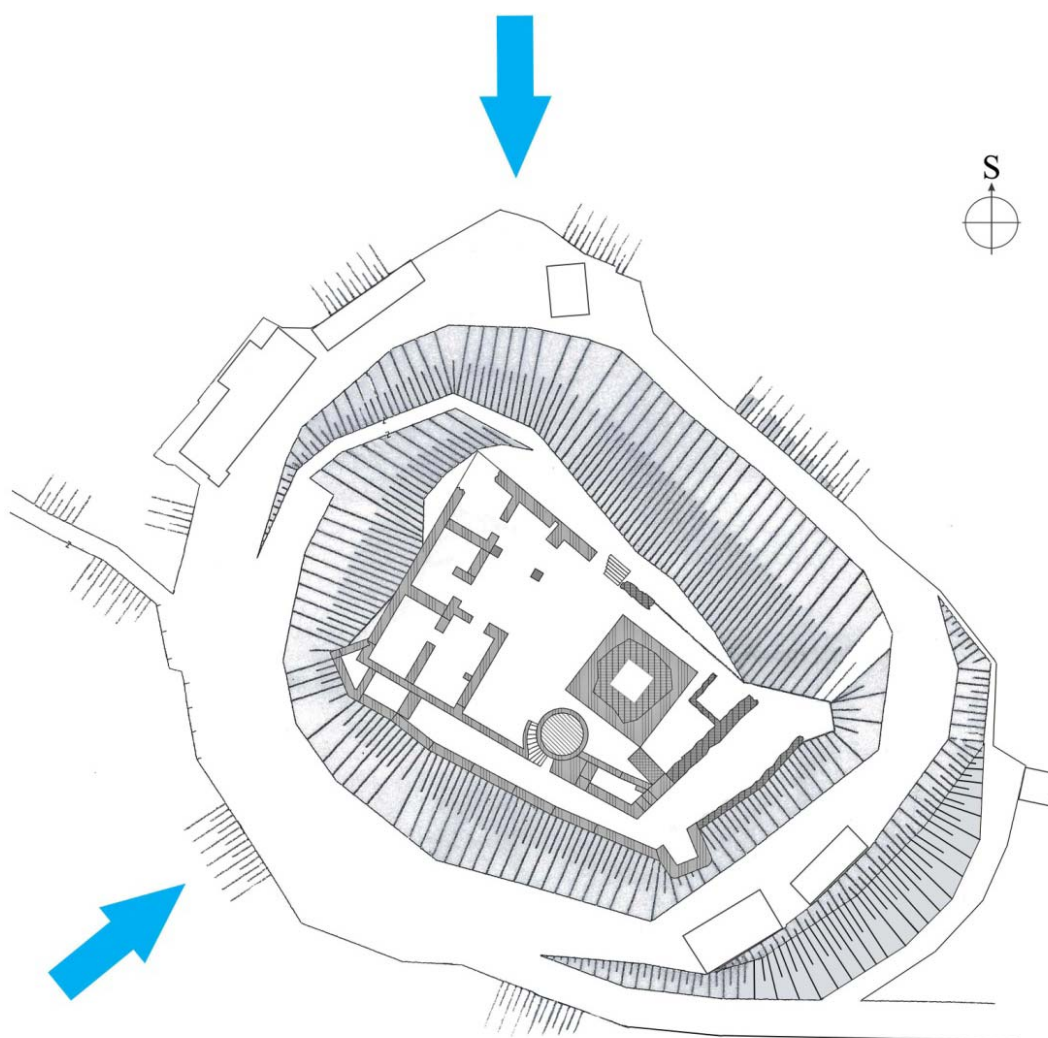
Slika 30: Prikaz prometnih povezav in ravni obremenitve na ožjem območju gradu Smlednik (podloga: DOF, 2006).

Na grad lahko pridemo peš po poti, ki vodi po kalvariji iz leta 1772, lahko pa se po makadamski cesti do vrha gradu pripeljemo z vozilom ali podamo peš. Na grad se vzpenja tudi t.i. trim steza, ki poteka po gozdni poti. Za to pot se odloči le malo ljudi, od tega večinoma domačini, ki jo dobro poznajo.

Za obiskovalce gradu so v uporabi tri parkirišča.

3.2.6 Analiza smeri vetra

Vetrovi pihajo predvsem iz severa in jugozahoda. Severni vetrovi so hladnejši in dosežejo do 100 km/ h medtem ko so vetrovi, ki piha iz jugozahoda toplejši in ne doseže take hitrosti.

Slika 31: Smeri vetra, ki pogosto piha na gradu Smlednik.

4 PROBLEMI V PROSTORU

V preteklih letih so na lokaciji gradu potekala restavratorska dela, katerih namen je bil ustaviti propadanje gradu. Ob tem pa žal niso bile načrtane jasne smernice v zvezi z razvojem lokacije v programskem in strukturnem smislu. Skozi leta so tako vzporedno z restavratorskimi deli, nastajali neki novi, gradu povsem tuji elementi, elementi novih rab, ki z vidika izpovednosti dediščine ne sodijo na grad oz. vsaj ne v taki obliki.

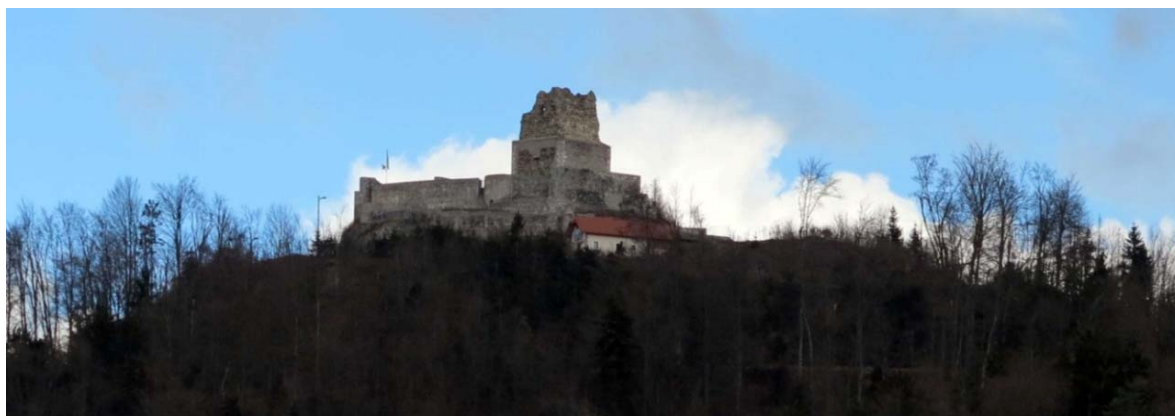
Del problema so objekti v neposredni bližini gradu. Ti so bili stihijno umeščeni v prostor, vodili pa so jih kratkoročni interesi, ki se z leti niso izkazali za uspešne. Zaradi nepremišljenih in ne celovitih ukrepov prihaja v prostoru do različnih problemov. V kaosu arhitekturnega brezvladja se izgublja trdnjavski značaj gradu, monumentalnost, surovost, duh 15. stoletja in drugi potenciali, ki jih grad Smlednik ima. Obiskovalčeva čutna zaznavanja so preokupirana in motena z vsemi motečimi dejavniki in informacijami, ki ne sodijo na sam grad.

4.1 ZASTIRANJE POGLEDОВ

Vidni stiki so pri gradu Smlednik še kako pomembni, saj gre za zgodovinski objekt, ki temelji na vidnosti in opaženosti. Ti so danes velikokrat moteni oz. krateni z novimi nepremišljeno umeščenimi arhitekturnimi elementi ali vegetacijo.

4.1.1 Špelkina vila

Problem Špelkine vile se kaže takoj ob samem dostopu. Namesto, da bi ob prvem vidnem stiku z gradom začutili njegovo veličino, se med obiskovalca in grad vriva Špelkina vila, ki obiskovalce ovira pri primarnem dožemanju gradu. Prvi vidni stik, ki je še kako pomemben za zaznavanje in prostorsko dožemanje, je tako preokupiran s Špelkino vilo, ki vizualno ne sodi v ta prostor. Vprašljivo je tudi ali je lokacija objekta za to vrsto uporabe primerna. Ob vikendih, ko je obiskovalcev gradu največ, se v Špelkini vili odvijajo zabave zaprtega značaja.

Slika 32: Pogled na grad Smlednik iz golf igrišča Smlednik. Špelkina vila z močno rdečo kritino kazi podobo gradu.

Problem Špelkine vile pa se ne kaže le ob dostopu ampak tudi iz širše okolice. Tako lahko iz golfa Smlednik, namesto mogočnega gradu, prvo zaznamo Špelkino vilo z močno kričečo streho. Monumentalnost in veličina gradu se tako izgubljata za rdečo kritino.

Slika 33: Pogled na grad Smlednik ob samem dostopu. Obiskovalčevo dožemanje gradu je moteno s Špelkino vilo.

4.1.2 Gostinski objekt tik ob vrhu gradu Smlednik

Leta 1961 so vaščani tik ob vznožju na sam grad, zgradili gostinski objekt, ki pa se žal arhitekturno in estetsko ne poda v sam prostor. Glede na način gradnje (vaščani so večino dela opravili prostovoljno) in količino razpoložljivih sredstev, ki so jih takrat imeli, je to popolnoma razumljivo. Gostinski objekt bi bil zaradi dotrajanosti potreben temeljite obnove ob čemer pa se poraja vprašanje ali ga je sploh smiselno ohraniti. Glede na to, da prostoru in gradu ne daje nobene zgodovinske vrednosti in da je neke vrste tujek v prostoru. Morda bi bilo gostinsko dejavnost kljub temu smiselno ohraniti, saj je ob lepem vremenu veliko obiskovalcev gradu. Vendar ne v obstoječi obliki in ne v samem središču obiskovalčeve pozornosti. Gostinski obrat bi bilo potrebno vpeti v prostor tako, da ne bi pri tem bistveno spremenili prostorski koncept in značaj gradu.

Slika 34: Pogled z razvalin gradu na vas Valburga. V ospredju gostinski objekt.

Dojemanje monumentalnosti gradu, se izgublja tudi pri opazovanju le tega iz vasi Valburga. Gostinski objekt zakriva živo skalo na kateri je bil grad zgrajen in s svojo postavitvijo moti vidni stik opazovalca z gradom. Od tu je arhitekturni kaos, ki vlada na platoju pod gradom dobro viden.

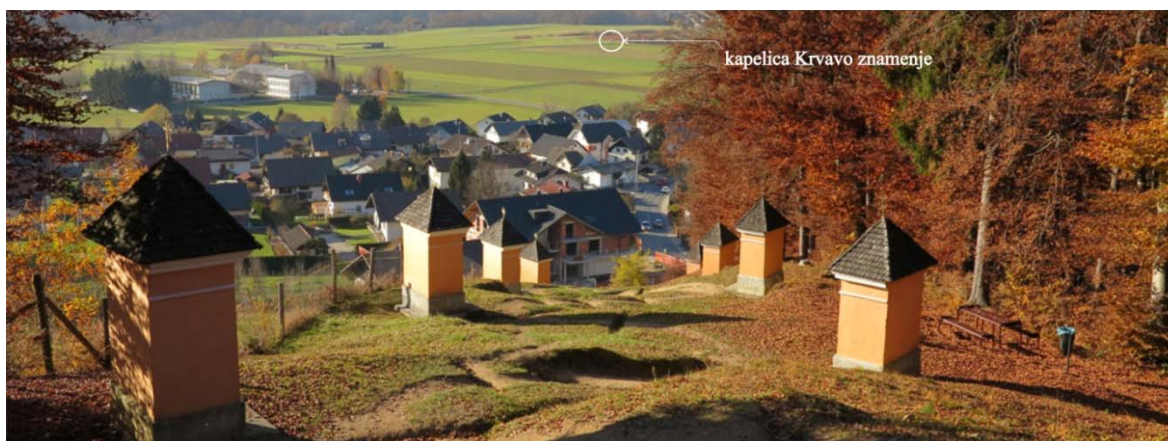
Slika 35: Arhitekturni kaos na platoju pod razvalinami viden iz vasi Valburga.

4.1.3 Gostinski objekt ob vznožju kalvarije

V letu 2015 so pod kalvarijo, ki vodi na grad Smlednik, zgradili veliki gostinski objekt, ki trenutno še ne obratuje. Nekoč kalvarija dobro vidna s ceste, je danes zakrita z gostinskim objektom. V tem primeru je tako obsežna pozidava kritična.

Slika 36: Pogled na kalvarijo s ceste zastira nov gostinski objekt.

Slika 37: Pogled z vrha kalvarije na kapelico Krvavega znamenja sredi polja.

Kalvarijo je dal leta 1772 zgraditi smledniški graščak baron Franc Smledniški v osi, ki povezuje kalvarijo s kapelico sredi polja (ti. Krvavim znamenjem). Glede na to, da sta oba spomenika del dediščine, vidni stik pa je med njima še kako zgodovinsko prepleten, bi lahko govorili o vidni povezavi kot kulturni dediščini. Tako obsežna gradnja je po mojem mnenju v tem primeru nedopustna, objekt pa bi bilo treba umestiti na drugo mesto oz. zgraditi primernejši objekt.

Slika 38: Zgoraj: pred pozidavo novega gostinskega objekta. Spodaj: po zgraditvi novega gostinskega objekta, ki zakriva vidni stik s kapelico Krvavega znamenja.

4.1.4 Vegetacija

Vegetacija, nasajena tik ob platoju je prav tako velik problem v prostoru (slika 39). Nekoč je bil tu slabo porasel, ali po drugi razlagi svetel listnat gozd, ki je omogočal dober pogled na okoliško pokrajino. Danes pa se pri dostopu na plato tik pod vrhom gradu najdemo v prostoru z "zelenimi zavesami". Drevesa in podrastje so se tako razrastla, da so popolnoma zakrila pogled na okoliško pokrajino. Dojemanje širšega prostora je tako nemogoče. Vedenje, da se nahajamo na 515 m visokem hribu, kjer naj bi se nam razprostrla veduta na okoliške kraje, nas postavlja v nelagoden, že nekoliko klavstrofobičen položaj. Vsa pričakovanja, ki smo jih dobili ob pogledovanju gradu iz okoliških vasi, se razblinijo. Grad je bil nekoč strateška točka in razgled je bil nemoten iz vseh strani gradu. Sedaj vegetacija obiskovalcu preprečuje ta del dojemanja gradu in njegovega položaja v prostoru. Tega se zave šele na samem vrhu gradu.

Slika 39: Zastiranje pogledov z vegetacijo - obstoječe stanje.

Večji del moteče vegetacije so zasadili ljudje, ki deloma opravljajo z gradom. Tako so tik ob dostopu na plato zasajene smreke, ki so se v nekaj letih tako razrastle, da so obiskovalcu popolnoma zastrle pogled na Šmarno goro in ljubljansko kotlino. Ob Špelkini vili so zasadili trto, ki v poletnem času moti prvi vidni stik obiskovalca z gradom, hkrati pa na sam grad ne sodi. Na zahodu je zasajena živica, ki je sedaj že tako visoka, da preprečuje pogled na Škofjeloško hribovje in Triglav. Vegetacija, ki se je zasadila sama niti ni tako problematična oz. bi bila potrebna le manjše čišče, saj je podrast po žledolomu v velikem porastu. Nepremišljeno zasajevanje je večji problem, saj z ustvarjanjem novih struktur (kot npr. živice), z okrasnim rastjem in drugimi neavtohtonimi vrstami, ustvarjamo prostor, ki ne predstavlja srednjeveškega značaja.

Slika 40: Zgoraj: vegetacija popolnoma zastira pogled na Šmarno goro in Ljubljansko kotlino. Spodaj: vegetacija zakriva pogled na Škofjeloško hribovje in Triglav. Desno: trta zastira prvi vidni stik obiskovalca z gradom.

4.2 NASIČENOST PROSTORA

Plato ob razvalini je nasičen z elementi, ki ne sodijo na grad, saj ne povezujejo obiskovalca z njim, še več, čutna zaznavanja se osredotočajo na te elemente, namesto na dožemanje gradu. Namesto da bi nas grad prevzel v vsej svoji veličini in bi ga lahko doželi z vsemi čutili, nam moteči elementi v prostoru to preprečujejo.

Eden od teh elementov so otroška igrala, ki na zahodnem delu platoja preusmerjajo otroško radovednost. Ker so igrala vidna tik ob dostopu na plato, otroci tečejo k igralom mimo veličastnega gradu. Ne prevzame jih niti njegova mogočnost saj je njihov cilj živo rdeči tobogan, ki je že na daleč dobro viden. Igrala so v prostoru povsem nepotrebna, saj otroci s pomočjo otroške domišljije sami izumijo in najdejo nove načine igre. Skala, razvaline gradu in gozd jim nudijo dovolj možnosti in priložnosti za igro.

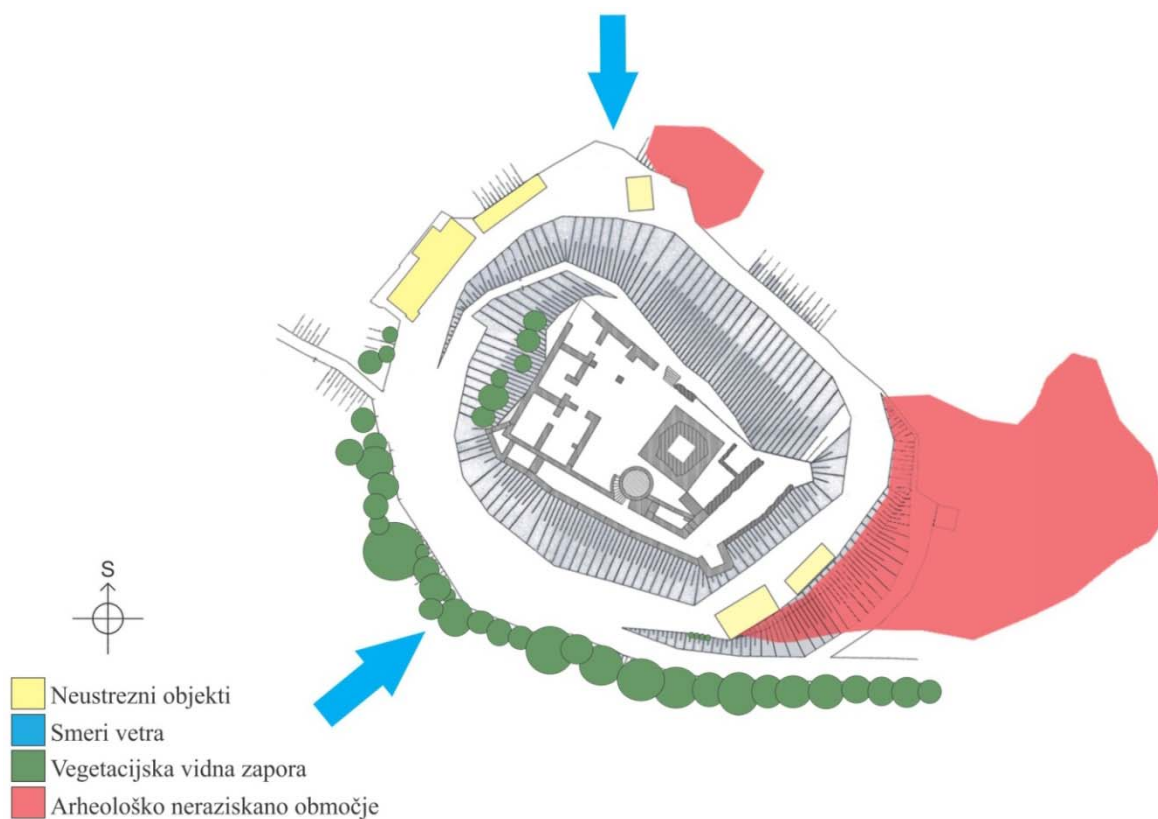
Slika 41: Zgoraj: otroška igrala polnijo prostor. Spodaj: otroci hitro odkrijejo zanimive kotičke. Skala na kateri stoji grad je hitro osvojena.

Tudi opozorilne table in smetnjaki za smeti, ki so nerodno postavljeni v prostor, moteče vplivajo na obiskovalca gradu.

Slika 42: Opozorilna tabla in koš za smeti tik ob skali kazita podobo gradu.

4.3 POTREBE IN OCENA STANJA

Slika 43: Problemska karta.

S problemske karte je moč povzeti stvari, na katere moramo biti še posebej pozorni pri načrtovanju projekta, da bo le ta primerno zasnovan in vpet v sam prostor.

Kot prvi večji problem se kaže neustreznost obstoječih objektov. Ti so stihijno umeščeni v prostor, delno dotrajani ali pa slogovno nesprejemljivo obnovljeni.

Tako bi gostinski objekt na zahodni strani gradu, lahko deloval dalje, če bi bil primerno oblikovan in bolj primerno umeščen v sam prostor. Gostinsko dejavnost bi bilo smiselno ohraniti, saj je ob lepem vremenu veliko obiskovalcev gradu. Vendar bi bilo potrebno gostinski objekt vpeti v prostor tako, da ne bi pri tem bistveno spremenil prostorskega koncepta in značaja gradu, se pravi ne v samo središče obiskovalčeve pozornosti kot je to sedaj, ampak nekam kjer bi se neopazno zlil z okolico.

Slogovne značilnosti Špelkine vile so nedopustne in ne sodijo na grad. Tudi njena nova namembnost je vprašljiva, saj daje napačno sporočilo obiskovalcem gradu. Lokacija Špelkine vile je prav tako iz vidika vidnega zaznavanja gradu slabo izbrana. Zaradi vseh slabih lastnosti, bi jo bilo najbolje odstraniti skupaj z nadstreškom, ki se drži objekta.

Smer vetra je potrebno pri projektiranju še kako upoštevati, saj je mrzel severnik na platoju tik ob gradu neizprosni. Tako je pomembno, da so novi kotički za počitek nameščeni tako, da se izognejo hladnemu severniku. Se pravi skriti na južni strani hriba ali pa v objekt. Jugozahodni veter je prav tako večkrat prisoten, vendar ni tako problematičen saj ne dosega takšnih hitrosti in prinaša toplejši zrak.

Dojemanje širšega prostora je zaradi nasajene goste vegetacije na jugu platoja močno moteno. Nekoč je bil tu slabo porasel listnat gozd, ki je omogočal dober pogled na okoliško pokrajino. Danes temu ni tako, saj "zelene zavese" zastirajo pogled na širšo pokrajino. Za lažjo orientacijo v širšem prostoru bi bilo potrebno vegetacijo odstraniti do te mere, da bi se med krošnjami dreves razprostrli nekateri pogledi in bi obiskovalec gradu dobil občutek kje se nahaja. Drevesne vrste niti niso tako pomembne. Ohraniti bi bilo potrebno le lepša, zdrava drevesa, podrast pa čistiti do te mere, da bi bila vidnost na okoliške vasi iz platoja nemotena. Seveda bi bilo potrebno z gozdom razumno in strokovno ravnati.

Lasersko skeniranje terena in ruševin je odkrilo še veliko najdb, ki pričajo o zgodovini gradu Smlednik. Večina na novo odkritih najdb še ni bila deležna arheološke obravnave, zato je smiselno, da se jih upošteva pri prenovi gradu in se jih pusti intaktne. Hkrati pa se jih predvidi, da bodo nekoč v prihodnosti (po končani rekonstrukciji) del celote grajskega hriba.

5 OHRANJANJE

Zgodovinski spomeniki, so pričevalci prežeti s sporočilom iz preteklosti. Ti so se ohranili do današnjih dni, kot žive priče starodavnih tradicij. Ljudje se skozi zgodovino vse bolj in bolj zavedajo enotnosti človeških vrednot in upoštevajo starodavne spomenike kot skupno dediščino. Odgovornost vsakega posameznika je zaščita spomenikov za prihodnje generacije. Da jih predamo naprej v polnem bogastvu njihove avtentičnosti/ pristnosti. Ohranjanje spomenikov je vedno lažje, če jih uporabljamo za družbeno koristne namene. Takšna uporaba je zaželjena, vendar to ne sme spremeniti postavitev in izgleda stavbe (Beneška konvencija, 1964).

Ohranjanje in restavriranje spomenikov se mora obrniti na vse vede in tehnike, ki lahko prispevajo k študiji in varovanju arhitekturne dediščine. Namen ohranjanja in obnavljanja spomenikov ni zgolj ohranjanje spomenikov kot umetniških del, pač pa predvsem ohranjanje dokazov, ki pričajo o zgodovini (Beneška konvencija, 1964).

5.1 PROBLEM REKONSTRUKCIJE OBMOČJA GRADU SMLEDNIK

Postopek obnove je zelo specializiran poseg. Njegov cilj je ohraniti in razkriti estetsko in zgodovinsko vrednost spomenika, ki temelji na spoštovanju izvirnega materiala in avtentičnosti dokumentov. Ta se mora končati na točki, kjer se začne ugibati o podobi izvirnika. Vsako dodatno delo, ki je nujno potrebno za oživitev spomenika se mora razlikovati od izvirnika in mora imeti sodoben pečat. Arheološke in zgodovinske študije spomenika so ključnega pomena za sanacijo (Beneška konvencija, 1964).

Velika večina virov, ki pričajo o gradu Smlednik je iz konca srednjega veka. Ti slikajo bolj oprijemljivo podobo gradu. Žal nekoliko prepozno, saj je to podoba gradu, ki je zgolj mesto začasnega službovanja posameznih oskrbnikov.

V primeru gradu Smlednik pisnih in slikovnih virov, ki bi pomagali pri natančnejši rekonstrukciji, ni. Zato gre zgolj za domneve, kako naj bi grad izgledal. V tem primeru pravzaprav sploh ne moramo govoriti o rekonstrukciji, saj točnih podatkov o izgledu, konstrukcijski izvedbi in dimenzijah gradu ni. Gre zgolj za ugibanja in domneve. Prav tako so bili "rekonstrukcijski posegi", ki so bili izdelani v sklopu prenov pod nadzorom Zavoda za varstvo kulturne dediščine netočno izvedeni. Način gradnje, ki je bil uporabljen pri novi gradnji se popolnoma razlikuje od avtentičnega. Morda to niti ni tako slabo, saj je ločnica med starim in novim (verjetno ne popolnoma točnim) precej vidna.

Slika 44: Levo: primer dozidave- zunanje lice južne stranice emonskega obzidja na Mirju. Svetli prodniki predstavljajo ločnico med ohranjenim in restavriranim delom zida. Desno: dozidava na Starem gradu; način gradnje je popolnoma drugačen kot nekoč. Ločnica med starim in novim ni potrebna.

Pri sanaciji sten so le delno uporabljali originalne lomljence, ki so odpadli s stene stolpa. Razlog za to je dejstvo, da so originalni lomljenci, ki so odpadli iz zidu, razpadli v manjše kose. Kamnit drobir je bil za sanacijo neuporaben. Malta, ki so jo uporabljali pri sanaciji, je cementna, kot osnova je uporabljen savski drobnozrnat prodnat pesek (Štular, 2013).

Na Beneški konvenciji (1964) so strokovnjaki sprejeli sklep, da kjer se tradicionalne tehnike izkažejo za neustrezne, je lahko konsolidacija spomenika dosežena z uporabo sodobne tehnike za ohranjanje in gradnjo. Tehnika mora biti preizkušena in podprta z dokazi o učinkovitosti. Nadomestitve manjkajočih delov se morajo harmonično povezati s celoto, vendar se mora hkrati razlikovati od originala, tako da obnova ne ponareja umetniških ali zgodovinskih dokazov.

Slika 45: Primer rekonstrukcije antičnega gradu iz devetega stoletja - Castilla de Matrera na jugu Španije, je predmet razprav. Ločnica med starim in novim je dobro vidna. Medtem ko izvedeno rekonstrukcijo ljudje močno obsojajo, je projekt dobil prestižno mednarodno arhitekturno nagrado.

5.2 REKONSTRUKCIJA STOLPA

Turistično društvo in Zavod za varstvo kulturne dediščine si prizadevata, da bi se v prvi vrsti izvedla sanacija in rekonstrukcija osrednjega stolpa v prvotnih dimenzijah, materialih in izgledu. Poskus rekonstrukcije stolpa bi bil po njihovih besedah možen po primerjavi redkih ohranjenih v našem prostoru.

Slika 46: Grad Kamen pri Begunjah - primer romanskega stolpa. Temu so v kasnejši dobi naknadno dozidali venec, katerega pri gradu Smlednik ni in je zato njegova zgodovinska vrednost še toliko večja.

Končna funkcija stolpa bi bila definirana z vsebino, ki bi bila vzpostavljena z rekonstrukcijo nekdanjega vhoda v nadstropju po zunanjih, pokritih lesenih stopnicah (vhod v stolp je bil nad prvo etažo v višini cca 7 metrov na zahodni strani), ureditvijo razstavnih prostorov v etažah in razglednim prostorom na vrhu z odprtim pogledom na notranjost strešne konstrukcije.

Slika 47: Celjski stari grad; primer lesenih stopnic, ki so vodila k vhodu v stolp, ki je bil iz varnostnih razlogov v prvem nadstropju. Predvidevajo, da je bilo prav tako na gradu Smlednik.

Rekonstrukcijski poseg stolpa bi bil na gradu Smlednik možen. Vendar glede na to, da je podatkov o izvirniku zelo malo oz. gre bolj za domneve, kako je stolp v resnici izgledal, bi se po vsej verjetnosti zelo razlikoval od originala. Posnemanje historičnega stanja zgolj na podlagi ugibanj se mi ne zdi smiselno.

Kljub temu, pa bi stolp bilo potrebno konservirati, saj v stanju kakršnem je, je nevaren za obiskovalce (odpadanje kamenja).

Slika 48: Predlog ureditve grajskega stolpa. Notranja "školjka", kot kontrast staremu (svetlejša, čiste linije). Služila bi ojačitvi stolpa in kot razgledna ploščad na samem vrhu. Višina vrha stolpa ne bi bila enaka prvotni iz 15.stol, saj bi stolp preveč izstopal glede na to, da je leseni del, ki je obkrožal stolp popolnoma propadel.

6 PREDLOG UREDITVE NEPOSREDNEGA OBMOČJA GRADU SMLEDNIK

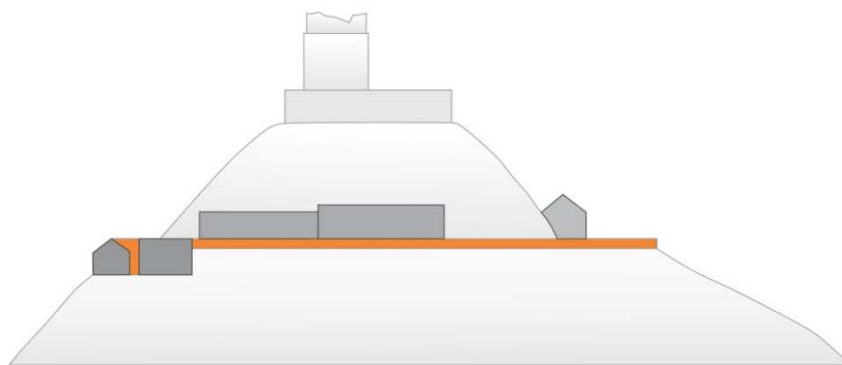
Predlog ureditve območja gradu Smlednik zajema tri sklope. V prvem je razložen koncept prostorske ureditve, ki temelji na analizah prostora, referencah iz podobnih projektov in tehtnem premisleku. Na podlagi teh dveh, se je razvila vizija prostora, zamisel o glavnem namenu prostora. V drugem poglavju se osredotočam na dejavnosti, ki se bodo odvijale v bližini gradu in na samem Smledniškem gradu. V tretjem sklopu je opisana oblikovna zasnova.

6.1 KONCEPT PROSTORSKE UREDITVE

Ožje območje načrtovane ureditve predstavlja plato na vrhu Smledniškega hriba z razvalinami gradu na samem vrhu. Idejni in oblikovni koncept se je razvijal in oblikoval s poznavanjem zgodovine gradu Smlednik, z izdelavo prostorskih analiz, pregledom projektov, ki se nanašajo na podobne krajinske ureditve, s kasnejšim prepoznavanjem problemov v prostoru, in zavedanjem, da je odgovornost vsakega posameznika zaščita spomenikov za prihodnje generacije. Neizkoriščeni potenciali, ki jih grad ima so tekom obiskovanja gradu, raziskovanja in pisanja diplomske naloge, kar sami poiskali pot na plano.

Načrtovanja sem se že od začetka lotila z zavedanjem njegove monumentalnosti in primarnega namena, ki je stremel k temu, da je njegova prisotnost v prostoru vzbujala strahospoštovanje, glas o njem pa se je širil v daljne dežele.

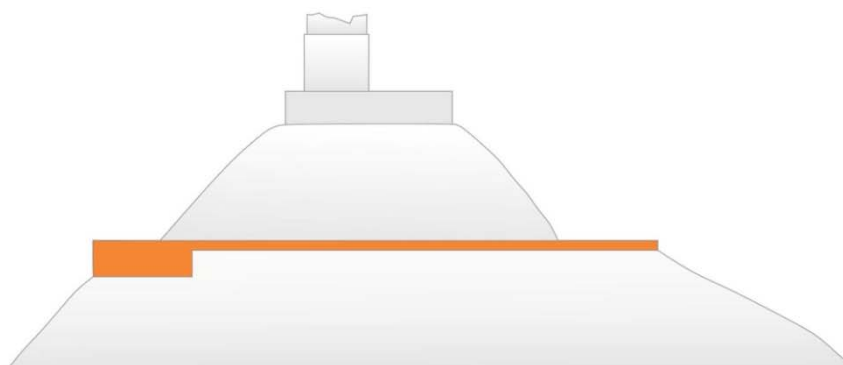
Ruševine na gradu Smlednik, ki je razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena, danes bogatijo podobo vasi Smlednik in ji dajejo določen značaj. Prav zato je že idejni koncept prostorske ureditve temeljil na dojemanju gradu v najčistejši obliki. Da je lahko prišla do izraza njegova zgodovinska, kulturna in civilizacijska vrednost, je bilo prostor potrebno očistiti vseh anomalij.

Slika 49: Trdnjavski značaj gradu se izgublja v arhitekturnem balastu.

Za velik del problema so se izkazali objekti v neposredni bližini gradu. Ti so bili stihijsko umeščeni v prostor, vodili pa so jih kratkoročni interesi. Danes se ti objekti spopadajo z različnimi problemi. Od dotrajanosti do neprimerne obnove in napačne postavitve v sam

prostor. Če smo hoteli predstaviti grad kot osrednjo, glavno točko vzpona na smledniški hrib, kot je to bilo nekoč, je bilo potrebno odstraniti vse novejšje objekte, ki so ustvarjali arhitekturno brezvladje na samem hribu. S tem so bili očiščeni tudi vsi vidni stiki obiskovalca z gradom Smlednik. Ti so se izkazali kot še kako pomembni pri prostorskem in zgodovinskem dojetju gradu v širšem prostoru.

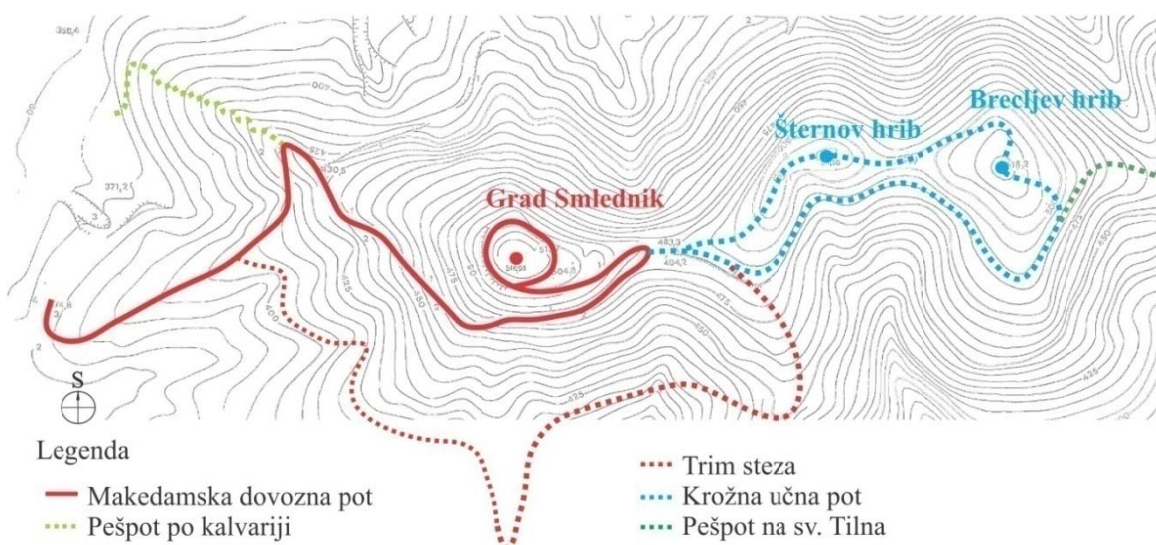
Slika 50: Smledniški hrib, očiščen arhitekturnega balasta.

Izkazalo se je, da prostorskega koncepta ni smiselno bistveno spreminjati. Bilo je le potrebno poudariti značaj gradu in ponovno izluščiti nekatere prvinske potenciale, kot so razprostrta veduta, trdnjavski (obrambni in razgledni) in romantični značaj, itd., ki jih je grad nekoč že imel. Da smo prišli do željenega rezultata je bilo potrebno na platoju odstraniti tudi nekatere moteče elemente kot so otroška igrala, neprimerno postavljene smetnjake in informativne table ter očistiti vegetacijo, ki zakriva poglede na okoliško pokrajino.

6.2 OPIS PROGRAMSKE ZASNOVE

Namen uvajanja novih programov stremi k obuditvi zgodovinskega pomena gradu Smlednik in ga narediti vidnega prek ponovne, v sodobno življenje vpete rabe.

Ob prebiranju literature o gradu Smlednik, sem naletela na arheologa Benjamina Štularja, ki o gradu Smlednik in njegovi okolici ve veliko. Izkazalo se je, da je zgodovina gradu in njegova okolica zelo zanimiva, a prebivalcem okoliških vasi neznana. To, da je na sosednjem Brecljevem hribu nekoč bila prazgodovinska naselbina vedo le redki. Prav zato sem se odločila, da grad Smlednik in Brecljev hrib povežem z že obstoječo trim stezo, ter glavne točke opremim z informativnimi tablam, ki bi na slikovit način pohodnikom približale zgodovino gradu. Menim, da bi ljudje z boljšim poznavanjem zgodovine lažje začutili zgodovinsko povezanost vasi in gradu. Trenutno skopa informativna tabla tik ob vrhu gradu tega občutka žal ne more pričarati.

Slika 51: Krožna učna pot, ki vodi od Smledniškega gradu čez Šternov hrib na Breccljev hrib, bi pohodnikom z informativnimi tablamı približala zgodovino treh vrhov, ki so med seboj zgodovinsko povezani.

Kazalo:

— krožna učna pot na Breccljevem hribu

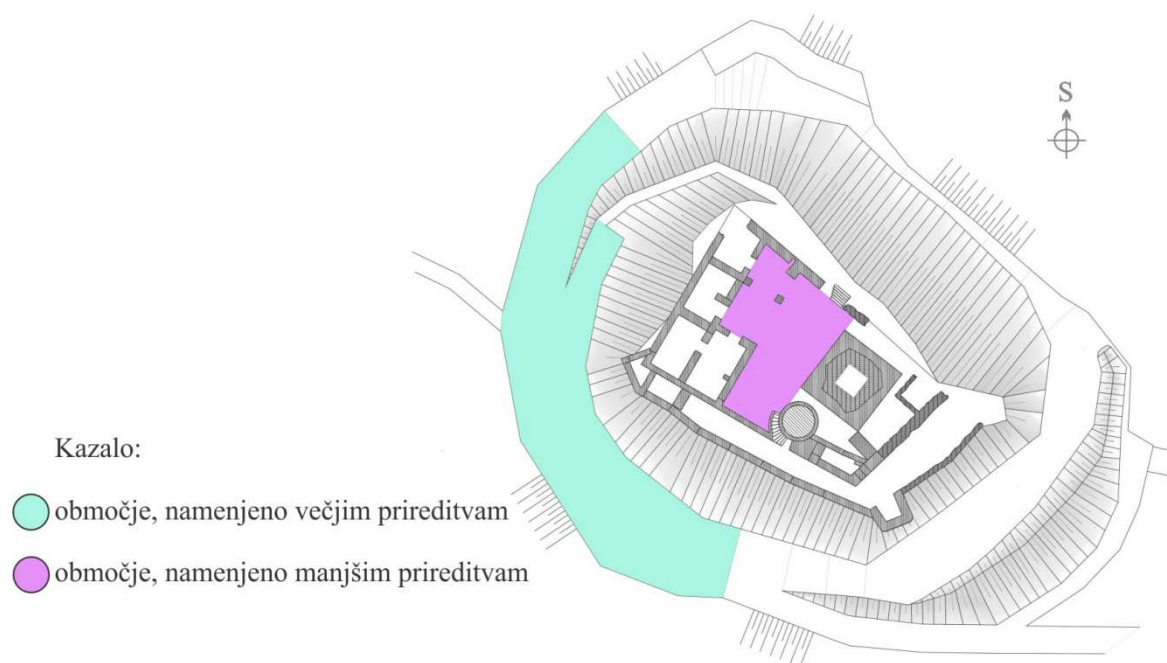
— razgledni plato na vrhu Breccljevega hriba, opremljen s poučnimi informativnimi tablamı

Slika 52: Prikaz krožne učne poti na Breccljevem hribu. Enostaven razgledni plato na vrhu Breccljevega hriba bi bil opremljen s poučnimi informativnimi tablamı.

Eden glavnih ciljev je bil tudi zadovoljiti potrebe mladih družin, ki jim grad Smlednik zaradi ravno prav dolge poti do vrha in samega doživetja gradu na vrhu, predstavlja eno bolj privlačnih in obiskanih točk v okolici. Izkazalo se je, da novi programi, ki bi "privabljali" in "zabavali" to skupino niso potrebni, saj je že sam grad in njegova

navzočnost v prostoru dovolj. Običajno so obiski družin kratkočasni t.j. do največ dveh ur, v tem času pa jim razvaline gradu omogočajo obilico raziskovanja in odkrivanja novih pogledov. V tem kontekstu je ključnega pomena varnost obiskovalcev, ki jo je treba zagotoviti.

Da bi povečala občutek povezanosti lokalne skupnosti z gradom, ki je v zadnjih letih začel močno bledeti, sem na grad vpeljala nove programe, ki bi temeljili na povezovanju lokalne skupnosti. Gledališče na prostem, kino pod zvezdami in podobne prireditve bi prebivalcem okoliških vasi omogočale druženje in povezovanje. Ti programi so umeščeni v prostor tako, da ohranjajo značilosti lokacije in ne zahtevajo neke dodatne infrastrukture. Le lesene prenosne klopi in mize, ki bi jih po prireditvi odpeljali. Programi bi se odvijali na samem vrhu gradu, med razvalinami. Večje prireditve bi priredili na platoju, tik pod vrhom gradu. Letno gledališče, grajske igre in podobne dejavnosti, ki bi se odvijale na vrhu razvalin, bi lahko povdarile romantični vidik ruševine.

Slika 53: Območje predvideno za prireditve.

Gostinsko dejavnost, ki je trenutno že na platoju pod gradom, bi bilo smiselno ohraniti, saj je ob lepem vremenu veliko obiskovalcev gradu. Hkrati bi se nekatere manjše prireditve v primeru slabega vremena lahko prestavile v objekt.

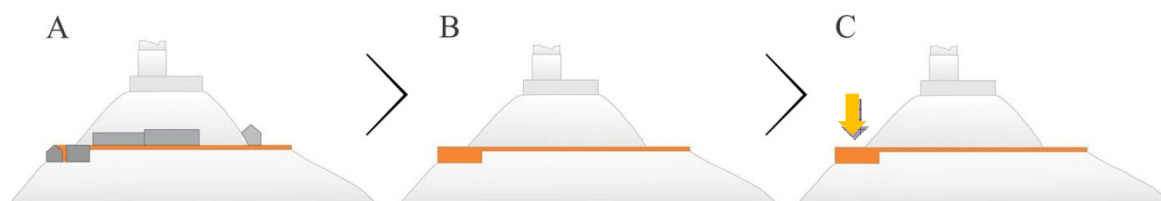
Povezanost med lokalnim prebivalstvom in gradom bi se skozi leta obiskovanja gradu oz. sodelovanja pri prireditvah, povečevala. Cilj naloge ni bil privabljati nove uporabnike izven okoliških krajev, temveč skrbeti za lokalno prebivalstvo. Seveda to ne pomeni, da grad ne more sprejemati tudi obiskovalcev iz drugih občin in krajev.

6.3 PREDLOG UREDITVE OŽJE OKOLICE GRADU SMLEDNIK

Pri ožji ureditvi okolice gradu Smlednik sem se osredotočila na plato tik pod vrhom razvalin, saj se je ta z analizami izkazal za najbolj problematičnega.

Nasutje je nastalo v letu 1961, ko so na grad na novo speljali cesto in v istem letu zgradili tudi gostinski objekt. Po tem letu so se na platoju začeli graditi novi objekti z namenom, da bo obnova gradu lažja in prijaznejša, propadanje razvalin pa čim hitreje ustavljeno. Žal ni bilo načrtanih jasnih programskih in strukturnih smernic v zvezi z razvojem nasutja pod gradom. Tudi kasneje je zaradi tega prihajalo do obnov in prizidav k novejšim objektom brez vizije za naprej.

Predpostavila sem, da bi revitalizacija lokacije s primernimi programi in odstranitvijo motečih dejavnikov, ki kazijo podobo gradu in mu jemali osrednjo vlogo v prostoru, oživila zgodovinski pomen gradu, obudila trdnjavski značaj in očistila prostor tako, da bi bili vidni stiki ponovno očiščeni anomalij. Objekte sem zato odstranila iz platoja, saj so v prostoru ustvarjali nemalo težav.

Slika 54: A – arhitekturni kaos na platoju pod razvalinami gradu Smlednik, B – plato, očiščen vseh anomalij in pripravljen za novo ureditev, C – prostor, namenjen novemu gostinskemu objektu.

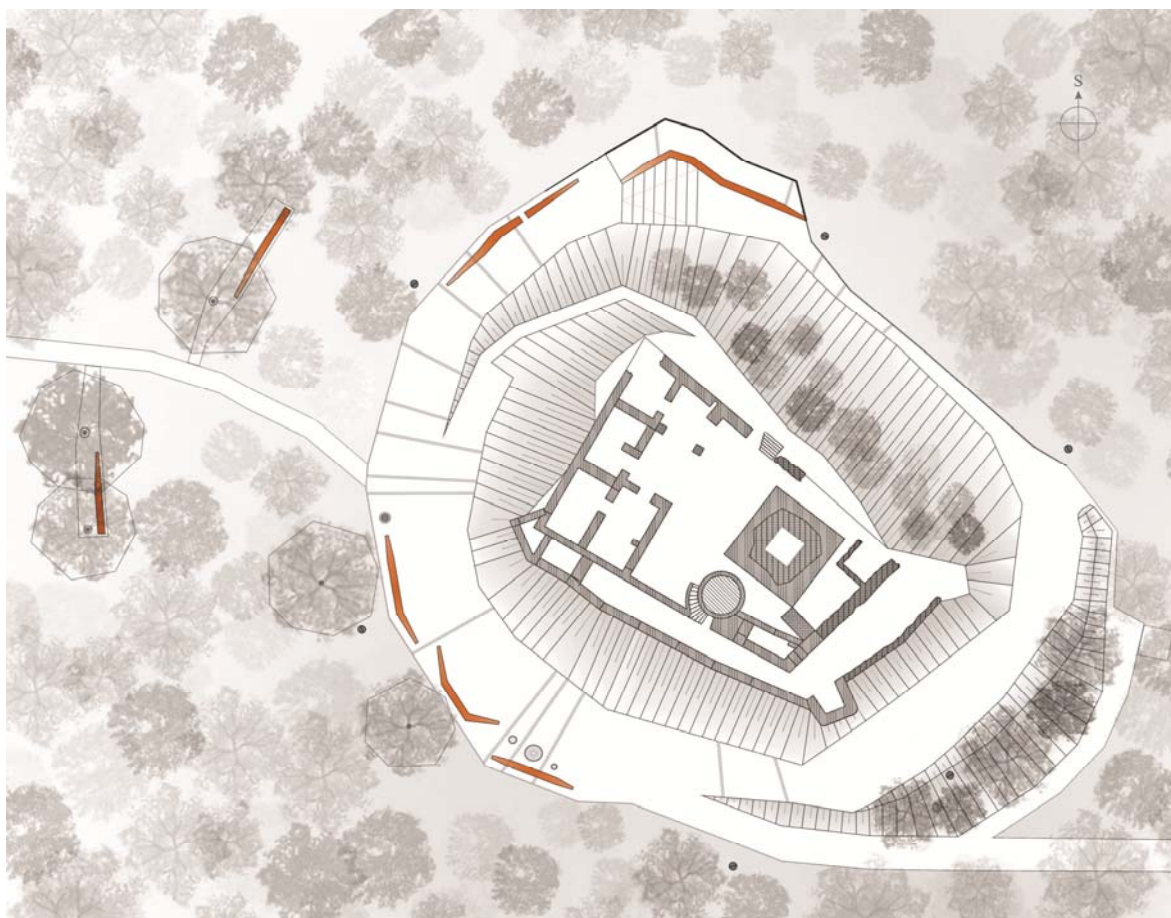
Skromnost izraza, na kateri je zasnovana krajinska ureditev gradu Smlednik temelji na analizah, zavedanju problemov v prostoru in ideologiji arhitekta Alvara Siza. Pri tem gre za njegov ključni projekt, ki je vplival na zasnovo platoja pod razvalinami gradu Smlednik. Gre za kopališče - obsežno gradnjo na skalah ob robu Atlantika, ki pa je tako zvito skrita pod obstoječim betonskim valobranom, da bazenov z glavne mestne promenade skoraj ni videti. Bazeni so ujeti med skale, na katere se tiho in skoraj nevidno naslanjajo z betonskimi ogradami, da je videti, kot bi bilo vse skupaj tu že stoletja.

Slika 55: Kopališče na robu Atlantika, delo Alvara Size (Sofia Balters, 2011).

Prav to sem želela doseči pri ureditvi platoja pod gradom Smlednik. Da so novi elementi kar se da neopazno vpeti v prostor in obiskovalcu ne preusmerjajo pozornosti od vedute in gradu, temveč so tam le z razlogom, da omogočajo obiskovalcu prijetno sobivanje z gradom.

Na grad vodita dve poti. Prva širša in najbolj obljudena makadamska cesta iz vzhoda in druga gozdna pot iz zahoda. Ob dostopu iz vzhoda je bilo ključnega pomena, da je prva stvar, ki jo obiskovalec zazna pogled na južni del razvalin. Da začuti utrip gradu, da ga ta prevzame z vso svojo veličino in robustnostjo, kar jo premore. Zatorej je bilo zelo pomembno, da sem vse na novo potrebne elemente vpela v prostor zelo previdno in jih odmaknila čim bolj stran od gradu in iz prvega še kako pomembnega vidnega stika obiskovalca z gradom. Prav tako pa novi elementi ne smejo zastirati razprostrte vedute, ki razkriva pogled med krošnjami dreves na okoliške hribe. Tako se obiskovalec hitro zave položaja v širšem prostoru ter na kako pomembni strateško – zgodovinski točki se je znašel. Zanimivi informativni točki in maketa tik na začetku platoja pohodniku omogočata, da si vse skupaj še lažje predstavlja. Maketa vlita iz brona in vrteči informativni točki, ki prikazujeta zgodovino gradu, so zanimive tako za starejše kot za mlajše generacije.

Slika 56: Predlog ureditve ožjega območja na gradu Smlednik (priloga A).

Slika 57: Prvi vidni stik obiskovalca z gradom ob samem dostopu z vzhodne strani – obstoječe stanje.

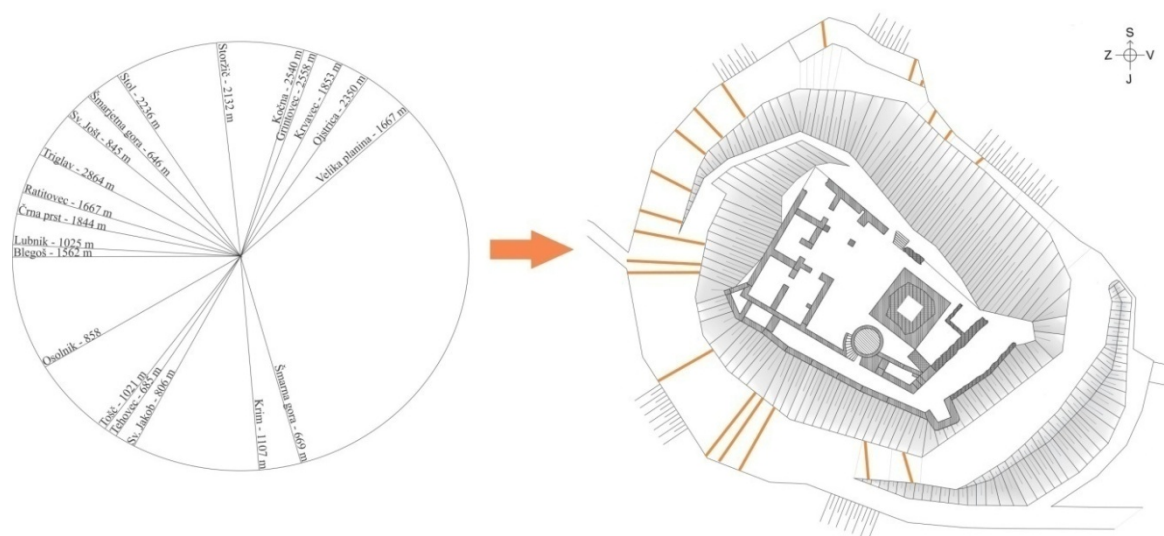
Slika 58: Prvi vidni stik obiskovalca z gradom ob samem dostopu z vzhodne strani – predlagana ureditev.

Ob rob platoja, na makadamski poti so postavljene dolge ulite betonske klopi, ki se s svojo teksturo in strukturo ločijo od razvalin in dajejo jasno vedeti, da niso del zgodovine gradu. Svetlo siva barva klopi je nevpadljiva, saj se zlije z okolico in tako ne moti zaznavanja gradu in okolice. Agregat v betonu je različnih granulacij drobljenca. Površina je polirana in impregnirana z namenskim premazom.

Klopi so na sredini ravne, na robovih pa se njihova višina znižuje. To omogoča lažji počitek, lahko pa se tudi poigrava z otroško domišljijo. Hkrati jih dela bolj razgibane in dinamične v prostoru. Klopi so postavljene nekje na senčne, drugod na sončne lege, s čimer zadovoljijo potrebe obiskovalcev glede na vremenske razmere. Nekje se pred njimi razprostira panoramski razgled, drugod jim to preprečujejo krošnje dreves. Tako je možno zadovoljiti skoraj vsem potrebam izletnikov.

Ob koncu prvega sklopa klopi, na zahodni strani platoja, se nahaja majhna fontana oz. pitnik, ki pohodnikom v spomladanskih, poletnih in jesenskih mesecih nudi možnost osvežitve in zdravega odžeganja po končani rekreaciji in med sprostitvijo.

V peščen tampon, ki prekriva plato pod gradom in sam vrh gradu, so položeni polirani betonski bloki, ki sprva neopazno nakazujejo smeri hribov in gora vidnih iz gradu Smlednik. Šele, ko se obiskovalčevo širše dožemanje prostora preusmeri k ožjemu dožemanju in sprejemanju okolice bolj detajlno opazi, da betonski bloki v tlaku s svojo kompozicijo usmerjajo k še širši okolici in poznavanju le te. Kovinske pohodne črke diskretno zapisujejo ime hriba in njegovo višino. Igra betonskih blokov je aktivna tako miselno kot fizično in zanimiva za vse generacije.

Slika 59: Geografska oznaka smeri pogledov na hribe in gore z območja pod gradom Smlednik, pretvorjena v oznake v tlaku.

Gostinska dejavnost se je na gradu izkazala kot koristna, zato sem želela nov objekt v prostor vpeti tako, da se pri tem ne bi bistveno spremenil prostorski koncept in značaj gradu. Tako ne bi bil v prvem planu ob dostopu na plato gostinski objekt, temveč grad.

Umestitev v prostor ter delno tudi arhitekturna zasnova gostinskega objekta, je zasnovana tako na analizah prostora, kot tudi na ideji Alvara Siza. Eden od njegovih projektov, ki je

vplival na umestitev gostinskega objekta v prostor (na plato pod razvaline gradu Smlednik) je čajna hiša in restavracija Boa Nova.

Slika 60: Čajna hiša in restavracija Boa Nova (Joao Morgado, 2014).

Siza je še posebej pozoren na geografijo, govorico površja, prilagajanje obstoječi lokaciji pa je zanj ključno. Glavno vodilo Alvara Siza je odprtost stavb do zunanjega sveta. To je tisto, kar daje stavbi dušo, zato Siza v svojih projektih tako rad povezuje notranjost in zunanost.

Pri ureditvi platoja pod gradom Smlednik sem poskušala uporabljati enaka oblikovalska izhodišča kot Siza. Sprva pri iskanju lokacije, kjer bi se gostinski objekt neopazno zlil z okolico. Ta se je ponudila, ko sem plato pod gradom "očistila" vseh novejših objektov. Nov gostinski objekt je dobil lokacijo na skrajnem severu platoja, kjer se odpira čudovita panorama na Julijske in Kamniško Savinjske Alpe. Ta je vidna tako iz novega na pol vkopanega objekta, kot tudi iz pohodne strehe, namenjene uživanju ob razgledovanju in počitku. Zaradi mrzlih severnih vetrov, bo občudovanje razgleda v jasnih, mrzlih, zimskih dneh iz objekta še toliko privlačnejše.

Slika 61: Pogled proti severu – obstoječe stanje.

Slika 62: Pogled proti severu – predlagana rešitev.

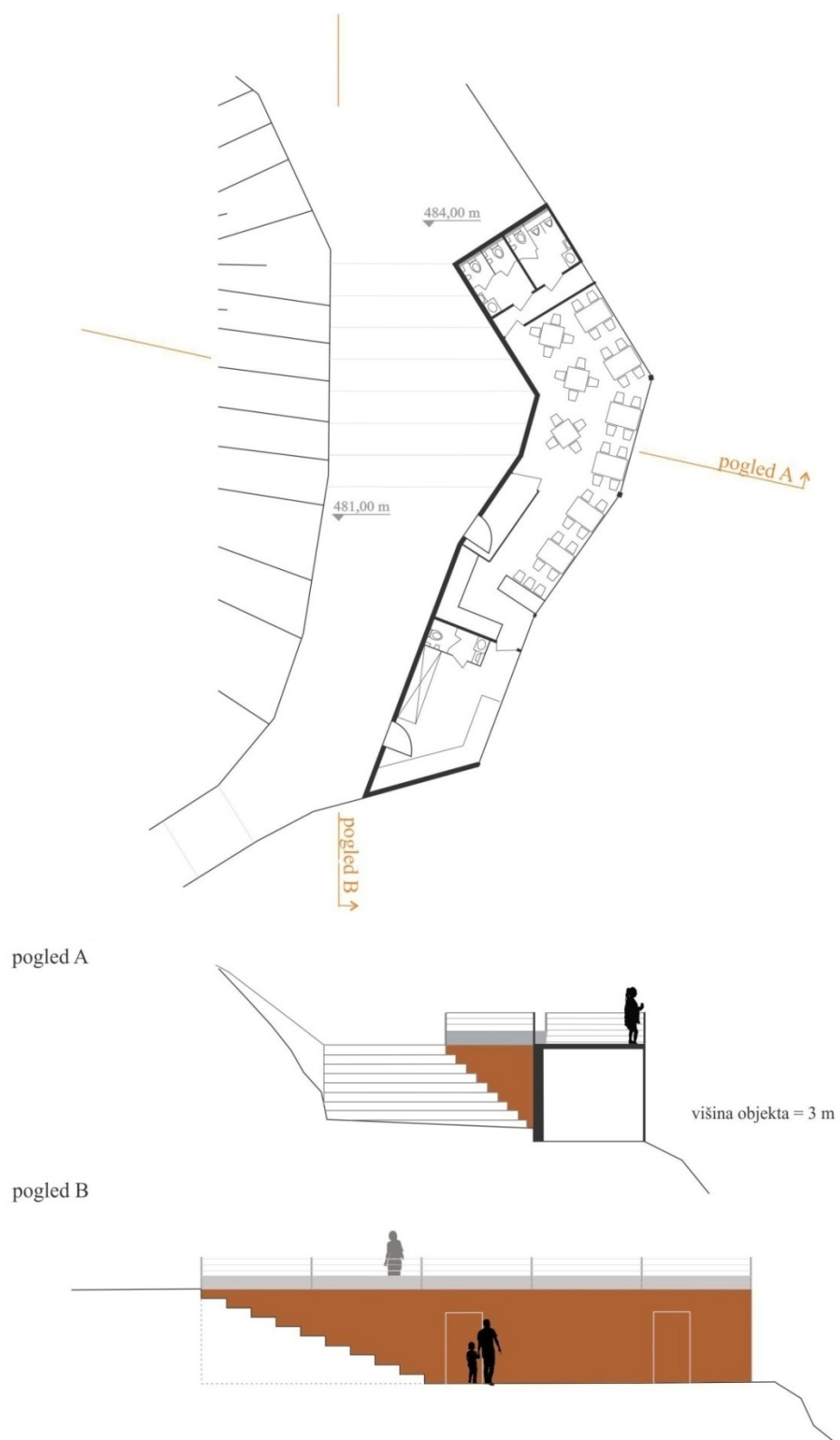
Na vrhu novega gostinskega objekta je nasutje, ki navidezno podaljša plato in ga združuje z obstoječim platojem v celoto. Vsi materiali se navezujejo na preostalo ureditev in so izbrani po načelih urejanja Alvara Size. Poliran beton kot gradnik stavbe, leseno pročelje, ki nakazuje na to, da je objekt del gozda, velika steklena okna, ki omogočajo čudovit razgled. Jeklena, tanka ograja skrbi za varnost obiskovalcev in nemoteno razgledovanje iz sedečega položaja. Vsi materiali stremijo k temu, da je povezanost z gozdom in okolico pristna.

Slika 63: Arhitekturni kaos na platoju pod gradom Smlednik (Priloga C).

Slika 64: Predlagana ureditev novega, delno vkopanega gostinskega objekta (Priloga C).

Slika 65: Zgoraj: Predlog zasnove gostinskega objekta; Spodaj: pogled A in pogled B – na pol vkopan objekt deluje zelo razgibano. Lesena fasada nakazuje, da je objekt del gozda.

Rob platoja je nekoliko umaknjen proti notranjosti. To omogoča, da je brežina pod platojem na večini mest še manj strma in tako ograja iz varnostnih razlogov ni potrebna. Ta je potrebna le na severnem delu, deloma pred novim gostinskim objektom, na vrhu samega objekta in deloma naprej proti vzhodu. Ograja je jeklena, linijska in zelo transparentna, saj nisem želela, da bi bila moteča pri razgledovanju. Fiksirana je v sam rob, ki je prav tako kot klopi betonski odlitek.

Razsvetljava gradu se mi zdi smiselna, saj je v zimskem času na gradu hitro tema. Tako bi bila izletniška točka atraktivna dlje časa tudi v zimskem času, saj imajo ljudje čas za rekreacijo šele v času, ko je zunaj že tema. Hkrati bi grad opozarjal nase in na svojo mogočnost tudi v večernih urah. V nočnem času so osvetljene tudi kapelice križevega pota, ki vodijo po strmi poti na grad, kar pa trenutno ruši hierarhijo zgodovinskih objektov na samem smledniškem hribu.

Ker svetlobno onesnaževanje narašča izjemno hitro je pomembno, da kulturni spomenik osvetlimo v skladu z zahtevami Uredbe o mejnih vrednostih svetlobnega onesnaževanja (Ur. l. RS št. 81/2007). Ta zahteva, da povprečna svetlost fasade ne presega 1 cd/m². Te vrednosti so lahko še bistveno manjše. Omejitev svetlosti fasade je bistvena, če želimo zmanjšati porabo energije in zmanjšati vpliv na nočne živali. Pol manjša svetlost pomeni pol manjšo porabo energije. Naše oko se namreč prilagodi na vse nivoje svetlosti. Če svetlost povečamo za dvakrat ali zmanjšamo na polovico, težko zaznamo razliko, saj je krivulja občutljivosti očesa logaritmična (Mohar in sodelavci, 2014).

Delež svetlobe, ki gre mimo fasade v nebo, je pomemben faktor in mora biti manjši kot 10 %. S tehnično zahtevnimi projektorji je mogoče doseči, da gre mimo fasade v nebo celo manj kot 1 % svetlobe. Manjši snop svetlobe privablja manj žuželk, zasenčenje preletnih odprtih netopirjev pa omogoča netopirjem nemoteno delovanje v nočnem času.

Vpliv svetlobnega onesnaženja je mogoče bistveno zmanjšati z uporabo osvetlitve, z zmanjšano intenziteto svetlobe, brez UV in modrega dela svetlobe ter minimalnim svetenjem mimo objekta v okolico. Tudi razlika med rumeno in modro prilagojeno osvetlitvijo ni zanemarljiva, zato je dolgoročno smiselno za osvetljevanje uporabiti svetilke z rumeno-belo svetlobo (Mohar in sodelavci, 2014).

Da bi ohranili zdravje ljudi, biotsko raznovrstnost in nočno nebo bi bilo dobro, da v času nočnega počitka ugasnemo razsvetljava, saj objektov kulturne dediščine zagotovo nihče ne opazuje ob 2. uri zjutraj. Zato bi bilo smiselno da v času po 23 uri ugasne razsvetljava na vsem smledniškem hribu. Tako na gradu Smlednik kot tudi na kalvariji. S tem bi največjo uslugo naredili nočnim metuljem, saj jih ne bi toliko privabili, tistim, ki so že bili ujeti v soju luči, pa bi omogočili, da se pravočasno umaknejo.

Svetilke, ki bi osvetljevale grad bi bile postavljene na drog med krošnje dreves in bi bile tako obiskovalcu dokaj neopazne. Osvetljevale pa bi le razvaline smledniškega gradu. Talne svetilke, ki osvetljujejo kalvarijo so okoljsko izjemno škodljive, saj skoraj 100% svetijo v nebo, bleščijo, slepijo in povzročajo nelagodje. Ker so izpostavljene vodi, se

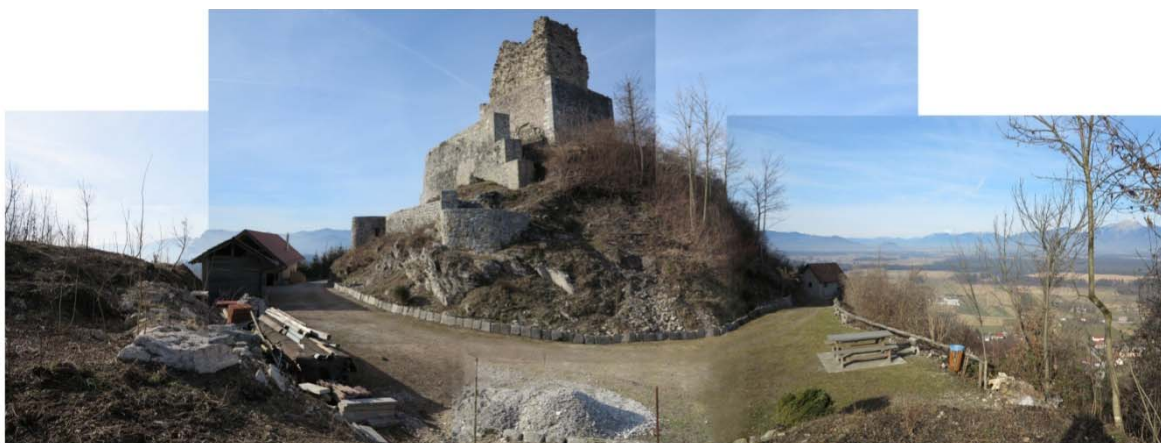
pogosto tudi kvarijo. Zaradi vseh teh razlogov ne bi bilo napačno razmišljati o boljši alternativni.

Na pretežno strmem terenu, na zahodnem delu tik ob ozki gozdni poti, ki vodi na plato, sem nekaj metrov pod platojem vpela dve betonski, "lebdeči", manjši ploščadi, ki sledita terenu. Tu je prostor za popolno sprostitev v senci dreves, kjer se lahko posameznik posveti le sebi in naravi, ki ga obdaja. Prav zato so drevesa vključena v samo strukturo ploščadi, da se jim obiskovalec lahko popolnoma približa, jih začuti tako fizično kot mentalno in se tako še bolj poveže z naravo. Na nekaterih predelih se že lahko odpirajo pogledi na Škofjeloško hribovje, ki nakazujejo na to, kaj nas čaka na vrhu.

Slika 66: Manjša ploščad na zahodnem delu med krošnjami dreves.

Hrib na vzhodnem delu platoja je trenutno precej zaraščen s podrastjo. Predlagam, da se podrast očisti in ohrani večja drevesa tako, da se lahko po njem tudi sprehaja, raziskuje, poležava v senci dreves. Ker je hrib še predmet arheoloških raziskav, nekih večjih posegov v prostor ne predlagam. Hrib bi lahko deloval kot galerija na prostem, kjer bi lahko lokalni umetniki predstavljali svoja dela.

Slika 67: Vzhodni del platoja – obstoječe stanje.

Slika 68: Vzhodni del platoja – predlagana rešitev. Primer postavitve umetnin vaških umetnikov - lesene skulpture v spomin na kmečke upore.

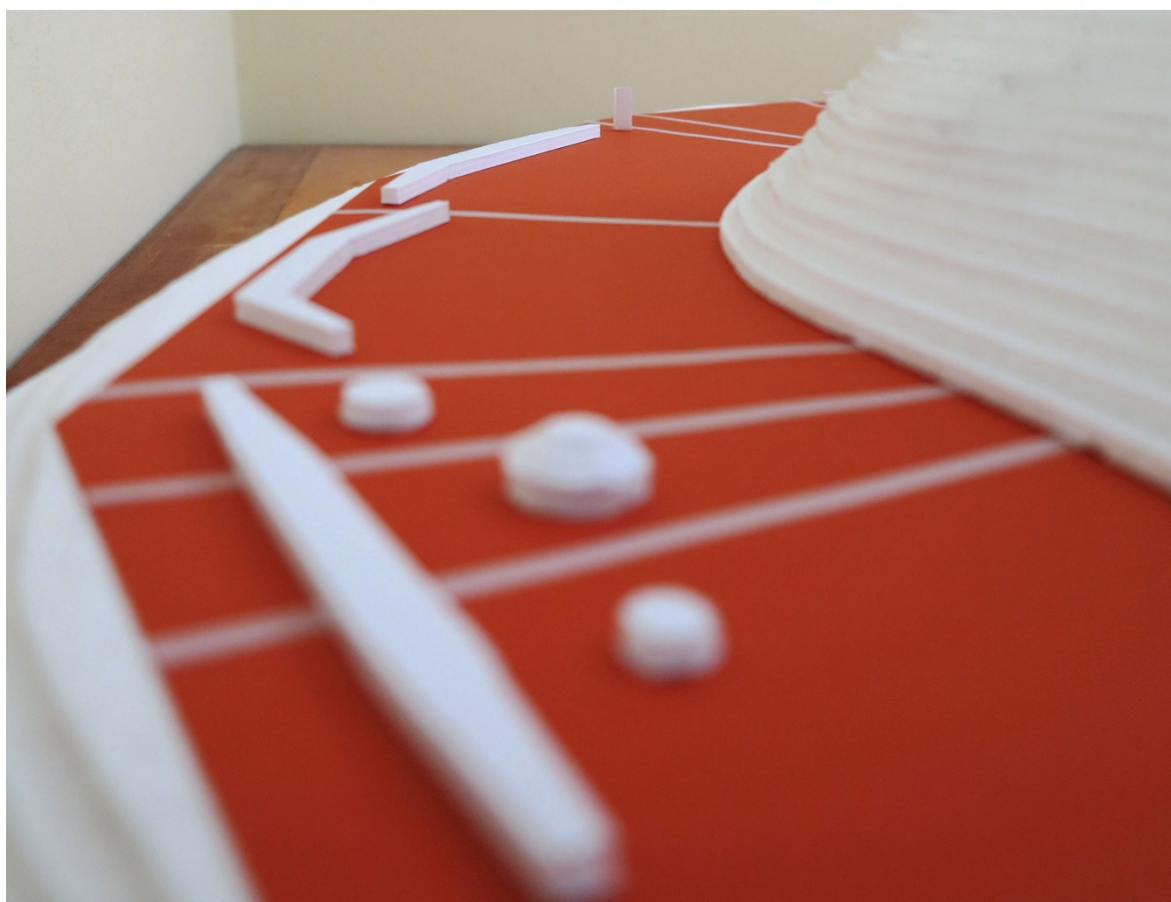
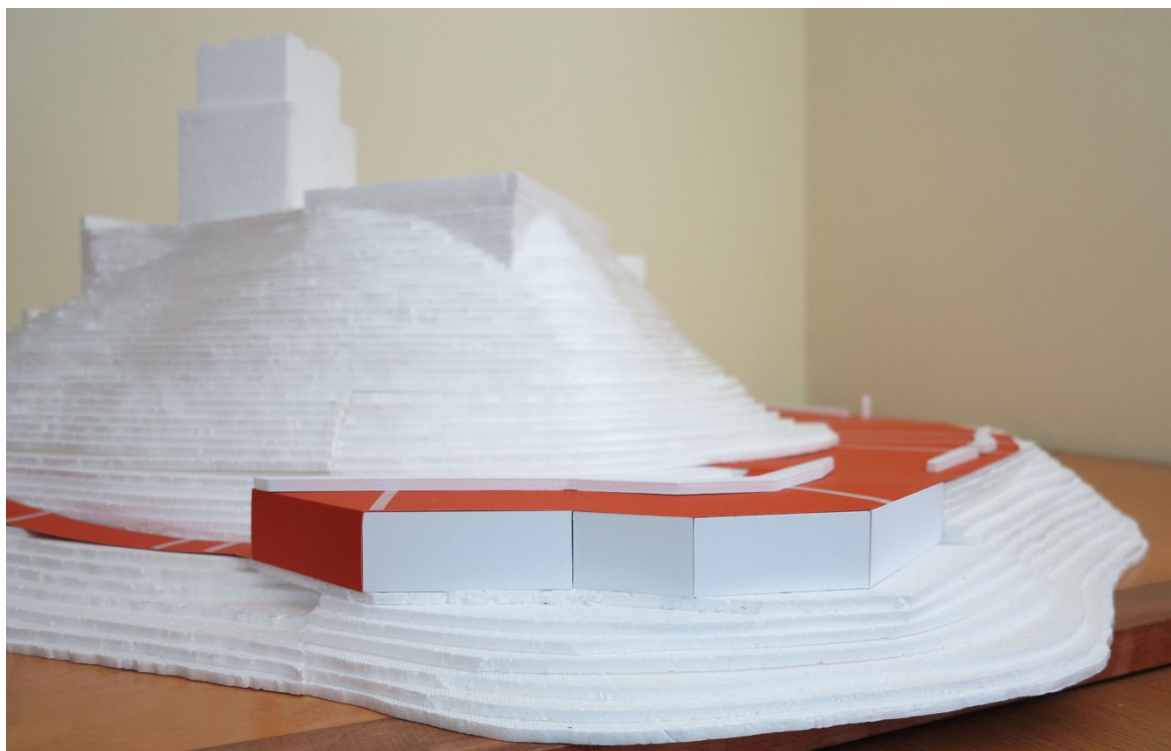
Na samem vrhu razvalin predlagam nasutje novega peščenega tampona, ter postavitev zaščitne ograje ob zunanjem obzidju, ki je trenutno zaradi nevarnosti padca zaprto. Odstranitev smetnjakov, ki kazijo grajsko podobo gradu in njihovo prestavitev v sklop gostinskega objekta.

Stolp bi bilo potrebno konzervirati, saj je zaradi odpadanja kamnja nevaren za obiskovalce. Potreben bi bil tudi arhitekturne obravnave. Po obnovi je potrebno kar se da hitro odstraniti zelo motečo zaščitno ograjo.

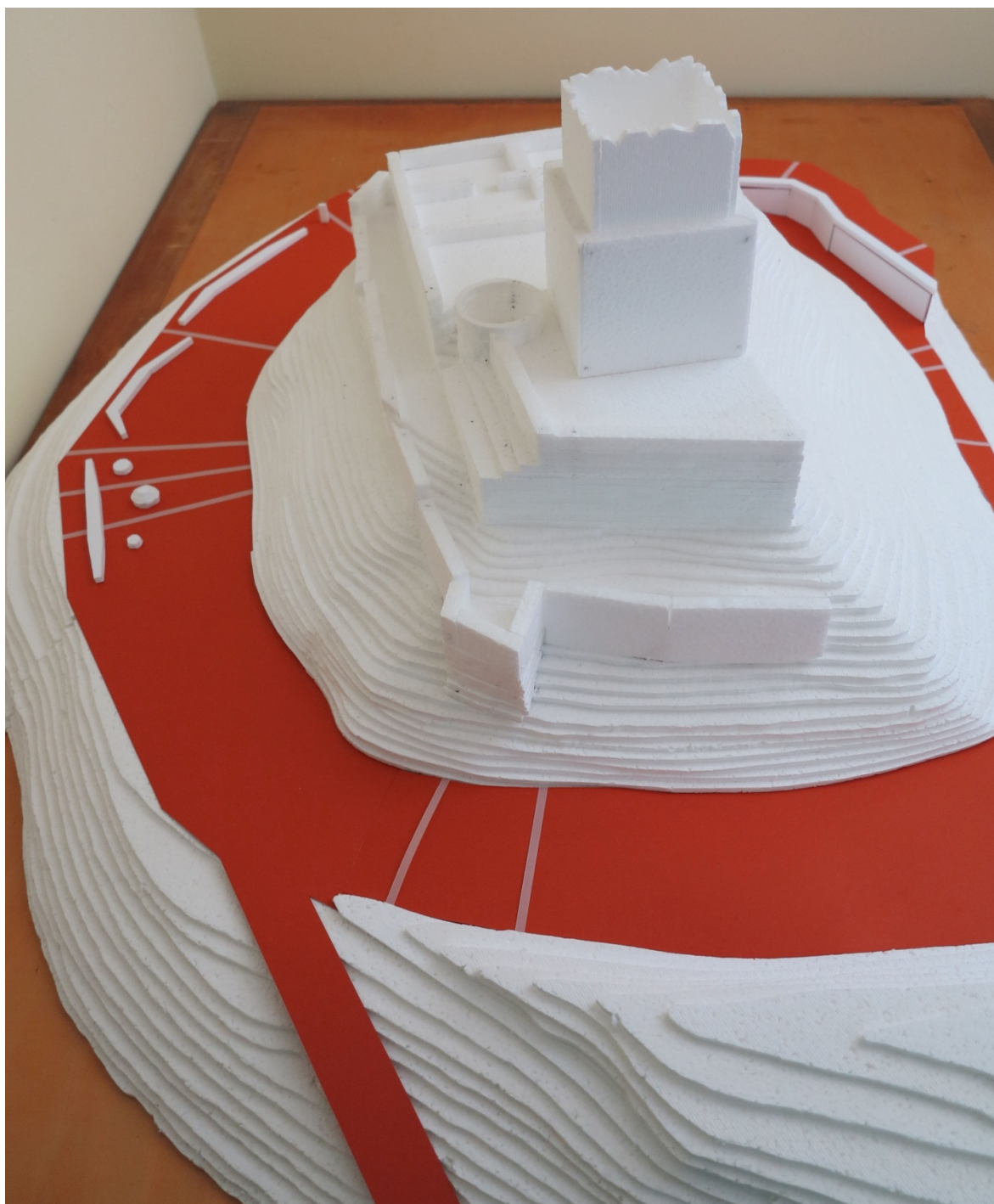

Slika 69 se nadaljuje.

Nadaljevanje slike 69.

Slika 69 se nadaljuje.

Slika 69: Maketa – različni pogledi.

7 POVZETEK

Ruševine gradu Smlednik bogatijo podobo vasi Smlednik in ji dajejo določen značaj. Grad je razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena, kar pa žal ni pripomoglo k temu, da bi se začrtale jasne smernice, ki bi vodile k celoviti in povezani prenovi območja gradu.

Grad ima velik potencial za okolico, vendar ta ni bil prepoznan. Ves trud je bil usmerjen v arheološka izkopavanja in zaščito razvalin. Pri tem je vzporedno prihajalo do stihijskega umeščanja novih objektov v ožje območje gradu. Njihov primarni namen je bil, da so omogočali lažjo obnovo razvalin. Skozi leta je bilo narejenih veliko nadgradenj in prezidav k novejšim objektom, njihova funkcija pa se je spremenila. Brez začrtanih smernic je na platoju pod gradom Smlednik zavladal arhitekturni kaos, ki danes gradu jemlje osrednjo vlogo v prostoru.

Po pregledu strokovne in poljudne literature, vezane na območje obdelave in seznanitvijo s projekti, s podobno prostorsko problematiko, delo na terenu, v arhivih, po sodelovanju z arheologom iz inštituta za arheologijo in po izdelanih prostorskih analizah je bilo jasno, da bi revitalizacija lokacije s primernimi programi in odstranitvijo motečih dejavnikov, ki kazijo podobo gradu in mu jemali osrednjo vlogo v prostoru, oživila zgodovinski pomen gradu, obudila trdnjavski značaj in očistila prostor tako, da bi bili vidni stiki, ponovno očiščeni anomalij.

Bližnja okolica gradu je bila naseljena že v prazgodovinski dobi, o čemer pričajo najdbe gradišč in grobišč na tem področju. Tudi pri gradu Smlednik so našli sledove prazgodovinskih jarkov in okopov. Zgodovina gradu in ožjega območja je poznana le redkim. Vračanje k zgodovini in poznavanju primarne funkcije gradu Smlednik v širšem območju, razkriva vse potenciale, ki jih je grad imel in jih je z leti izgubil.

Po podrtju novejših objektov, očiščenju vegetacije in igral, je prostor ponovno lahko zaživel. Vidni stiki, ki so pri samem gradu ključnega pomena, so ponovno vzpostavljeni in nič več krateni zaradi motečih elementov v prostoru. Panoramski razgledi s platoja niso nič več zastrti z bujno vegetacijo.

Namen uvajanja novih programov je obuditi zgodovinski pomen gradu Smlednik, ga narediti vidnega prek ponovne, v sodobno življenje vpete rabe. Nove programe je bilo možno umestiti v prostor tako, da ohranjajo značilnosti lokacije. Povezave z obstoječimi površinami, ki so namenjene kulturni dejavnosti, počitku, uživanju ob razgledovanju, igri na prostem, raziskovanju ipd.. Gledališče na prostem in različne prireditve bi lahko zaživele prav na samem gradu. Tako bi se povečal občutek povezanosti lokalne skupnosti z gradom, ki je v zadnjih letih začel močno bledeti.

Namen nove ureditve je bil tudi smiselno zadovoljiti potrebe mladih družin, ki jim grad Smlednik zaradi ravno prav dolge poti do vrha in samega doživetja gradu na vrhu, predstavlja eno bolj privlačnih in obiskanih točk v okolici. Lokacija sama ponuja veliko igre na prostem. Od plezanja po kamniti skali na kateri stoji grad, do razgledovanja,

raziskovanja okolice. Nekaj elementov je bilo dodanih (razgibane klopi, geografske oznake hribov in gora v tleh) in spodbujajo k še večji komunikaciji z okolico, medgeneracijskemu povezovanju oziroma k aktivnemu preživljanju časa na vrhu gradu.

Gostinska dejavnost se je na gradu Smlednik izkazala za koristno, zato sem jo ponovno vpela v prostor. Pri tem je bila ključnega pomena na novo izbrana lokacija. Ta je morala biti premišljeno izbrana na mestu, kjer so vidni stiki najmanj krateni. Objekt pa je moral biti kar se le da nevpadljiv, da ni prevladal nad hierarhijo gradu. Hkrati je moral izkoristiti vse potencialne lokacije, saj leži na najlepšem razglednem delu.

Prostoru bi dali možnost za povezovanje s kasneje najdenimi arheološkimi najdbami. Tako bi se prostor še imel priložnost razvijati, vendar ne v takih nenadzorovanih razsežnostih kot do sedaj. Povezanost lokalne skupnosti z gradom pa bi tako le še rastla.

S tem bi kraj Smlednik dobil vizijo razvoja razvalin gradu, vpeto v razvoj vasi Smlednik.

8 VIRI

- Balters S. 2011. Leca swimming pools V: Leca bazeni, Alvaro Siza (6.avg.2011).
<http://www.archdaily.com/150272/ad-classics-leca-swimming-pools-alvaro-siza>
 (9.maj.2016).
- Bergfrid. Wikipedija.
<https://sl.wikipedia.org/wiki/Bergfrid> (29. jul 2016)
- Blažič Š. 2011. Zasnova rekonstrukcije okolice dvorca Lazarini v Smledniku. Diplomaska naloga. Ljubljana, Biotehniška fakulteta: 115 str.
- Erbežnik M. 2011. Rekonstrukcija gradu Smlednik. Ljubljana, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije (osebni vir, maj 2011)
- Gazzola P., Lemaire R., Bassegoda-Nonell J., Benavente L., Boskovic D., Daifuku H., Vrieze P.L., Langberg H., Matteucci M., Merlet J., Flores Marini C., Pane R., Pavel S.C.J., Philippot P., Pimentel V., Plenderleith H., Redig de Campos D., Sonnier J., Sorlin F., Stikas E., Tripp G., Zachwatowicz J., S. Zbiss M. 1964. International charter for the conservation and restoration of monuments and sites. V: Mednarodna listina za ohranjanje in restavriranje spomenikov in znamenitosti. 2. Mednarodni kongres arhitektov in tehnikov zgodovinskih spomenikov. 1964, Benetke Icomos.
http://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf (12. dec 2015)
- Grad Kamen pri Begunjah. 2014. Sveti Andraž v Slovenskih goricah.
[http://www.sv-andraz.si/atrakcija/2152#picture\[gallery\]/0/](http://www.sv-andraz.si/atrakcija/2152#picture[gallery]/0/) (10. dec 2015)
- GURS – Geodetska Uprava Republike Slovenije – kartografsko gradivo. 2008. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor (izpis iz baze podatkov)
- Kosec M. 2008. Rimski zid na Mirju.
<http://www.dedi.si/dediscina/111-rimski-zid-na-mirju> (12. dec 2015)
- Markun M. 2011. Idejni projekt Starega gradu Smlednik. Diplomaska naloga. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo: 52 str.
- Mohar A., Zagmajster M., Verovnik R., Bolta Skoberne B. 2014. Naravi prijaznejša razsvetljava kulturne dediščine (cerkva), Ljubljana, Društvo Temno nebo Slovenije: 28 str.
- Morgado J., 2014. Čajna hiša in restavracija Boa Nova.
<http://www.joaomorgado.com/pt/reportagens/renovacao-da-casa-de-cha-da-boia-nova>
 (5. apr 2016)
- Otorepec B., Komelj I. 1971. Smlednik in okolica. Stari grad – zgodovina. Smlednik, Turistično društvo Smlednik: 8 str.
- Panoramio. 2011. Stari grad Smlednik.

<http://www.panoramio.com/photo/60762428> (4. sep 2015)

Reisp B. 1987. Grad Smlednik. Zbirka vodnikov. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, zv. 156. Maribor, Obzorja: 31 str.

Sapač I. 2006. Srednjeveška utrdvena arhitektura na Slovenskem. V: Gradovi, utrdbe in mestna obzidja. Vodnik po spomenikih, Zbirka Dnevi evropske kulturne dediščine. Ljubljana, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije: 9-31

Sapač I. 2008. Rekonstrukcijski posegi v historičnih urbanih naselbinah na Slovenskem. <http://www.suzd.si/bilten/arhiv/bilten-suzd-2009-4/61-studentskestrani/135-igor-sapa-rekonstrukcijski-posegi-v-historinih-urbanih-naselbinah-na-slovenskem-doktorska-disertacija> (15. mar 2015).

Smole M. 1982. Graščine na nekdanjem Kranjskem. Ljubljana, Državna založba Slovenije: 712 str.

Stopar I. 1998. Grajske stavbe v osrednji Sloveniji – Med Polhovim Gradcem in Smlednikom. Ljubljana, Viharnik: 141 str.

Štular B. 2013. Grad Smlednik. Raziskave 2011 – 2012. Ljubljana, Tiskarna Pleško: 208 str.

TTN 5 – Temeljni topografski načrt v merilu 1:5000. 1994. Ljubljana, Geodetska uprava Republike Slovenije, (digitalno kartografsko gradivo).

Uredba o mejnih vrednostih svetlobnega onesnaževanja. 2007. Ur. l. RS št. 81/07

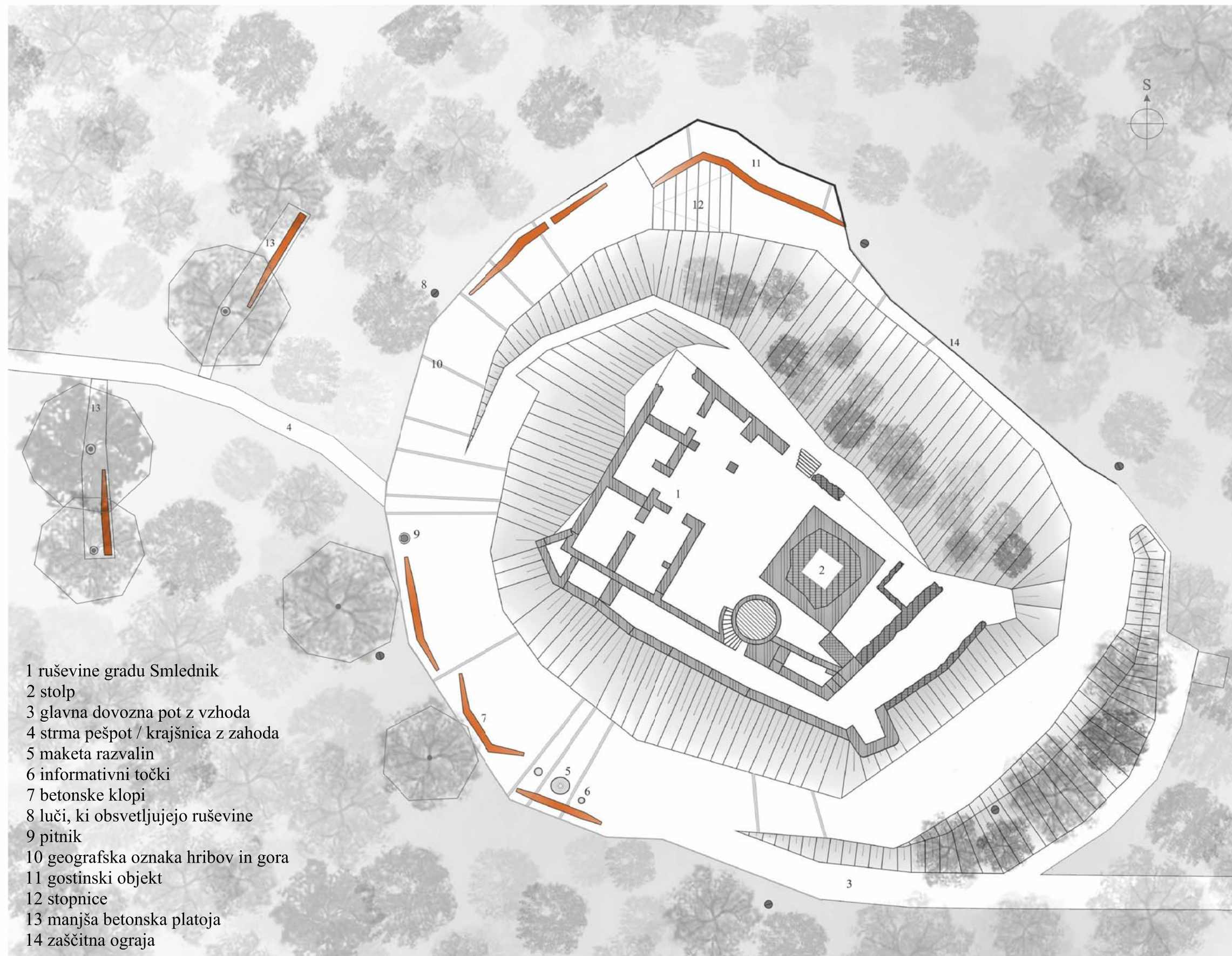
Zlatolas K. 2010. Celjski stari grad (14. nov 2010).

<http://www.caszadruzino.com/projects/izleti-v-naravo/celje-savinjskaregija> (6. dec 2015).

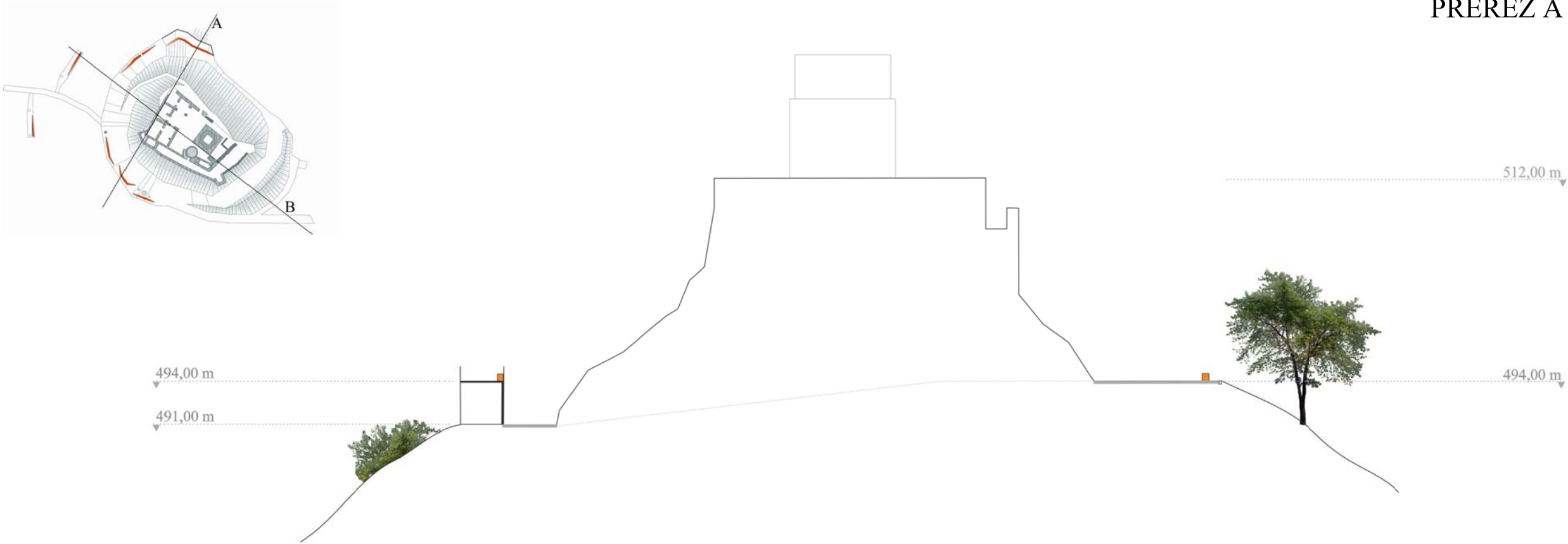
ZAHVALA

Za strokovno vodenje, navodila, nasvete in pomoč pri izdelavi diplomske naloge se zahvaljujem prof. dr. Ani Kučan. Zahvala gre tudi dr. Benjaminu Štularju za navdih in korisne informacije. Prav tako prof. dr. Nadji Zgonik za temeljit pregled diplomske naloge in konstruktivno kritiko.

Iskrena hvala možu Gregorju za vso podporo, tehnično pomoč, potrpljenje in spodbudo ter družini in prijateljem, ki niso obupali nad mano.

PREREZ A

PREREZ B

